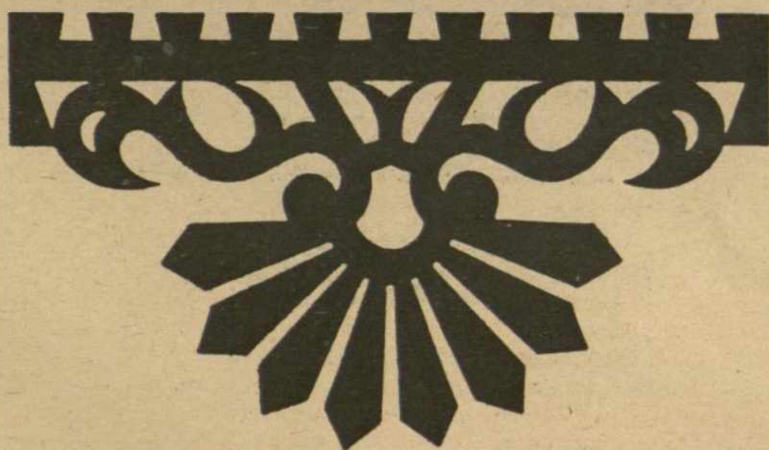

3

TURINYS

mėnesinis kultūros žurnalas

aidai

1947 metai birželio mėnuo Nr. 3

A. Gražiūnas.

MAIRONIO DIDYBĖ

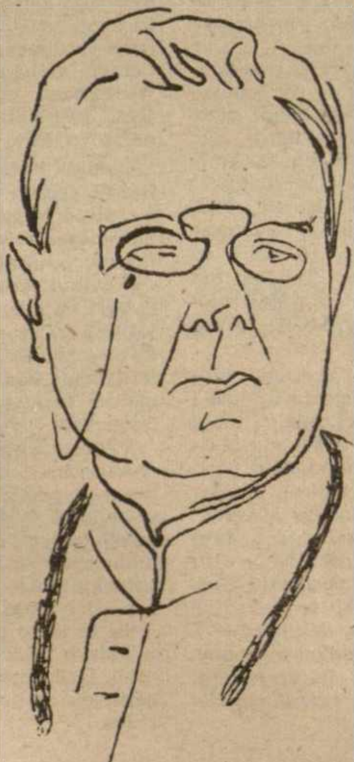
POETO 15 METŲ MIRTIES SUKAKTĮ MININT

1. Nenykstančio populiarumo poetas

Maironis neabejotinai ligi šios dienos populiariausias lietuvių poetas, nors tasai jo populiarumas kartais kiek ir svyruoja. Didžiai jis išpopuliarėjo carinės priespaudos laikais. Nepriklausomybės laikais jo populiarumas nedaug buvo sumažėjęs. Naujoms nelaimėms užgriuvus tautą, Maironis vėl pasidarė labai prie širdies.

Dėl šio savo populiarumo Maironis ne kartą vadinamas didžiausiuoju lietuvių tautos poetu, tik dažnai šiai jo didybei taikomas gana savotiškas matas. Kadangi poeto populiarumas šiek tiek kyla arba mažėja ryšium su kai kurių jo poezijos idėjų didesniu ar mažesniu aktualumu, vienam kitam susidaro įspūdis, kad Maironis esąs didžiausias lietuvių poetas ne tiek dėl savo poezijos grynai literatūrinių ypatumų, kiek dėl jo idėjų aktualumo ir įtakos tautos gyvenime. Ypatingai po to, kai vienas kitas naujų literatūrinių madų apaštalas apie Maironio poeziją yra net su pašaipa pakalbėjęs, ne vienam išrodo, jog grynai literatūriniu atžvilgiu Maironis, tur būt, nėra jau taip labai didelis poetas.

Literatūros istorikas ir kritikas, žinoma, nesiryš teigti, kad Maironis yra didžiausias lietuvių tautos poetas, nes literatūros moksle iš viso nėra vietos „didžiausio" poeto sąvokai. Poetų kuriamosios vertybės yra tiek įvairiarūšės, kad jokiu būdu neįmanoma savo tarpe jas palyginti ir konstatuoti, kuris poetas yra „didžiausias". Juo labiau literatūros istorikas ir kritikas nevadins poeto didžiausiuoju dėl jo idėjų populiarumo, nes kartais didelės įtakos gyvenime turi net ir nedidelės literatūrinės vertės dalykai, o kartais ir labai didelės meninės vertės literatūros kūriniai beveik jokios įtakos platesniame gyvenime neturi ir yra visai nepopuliarūs. Poeto idėjų populiarumas dar nėra jo kūrinių aukšto meninio lygio rodiklis.

Toks rodiklis yra tik tai, kiek menininkas yra sukūręs nuo laiko sąlygų nepriklausomos meninės vertės kūrinių ir kiek jo kūryba reiškia literatūros meno pažangą. Tad ir Maironį skelbti didžiausiuoju lietuvių tautos poetų tik dėl jo idėjų populiarumo negalime.

Vis dėlto Maironis ligi šios dienos traukia ir literatūros nagrinėtojo dėmesį. Tuo pačiu laiku, kaip Maironis, rašė ir A. Vištelis, P. Arminas, P. Vaičaitis, V. Kudirka, Margalis, Jakštas, J. Mačys — Kėkštas ir eilė kitų mūsų poetų. Palyginę jų ir Maironio poezijos motyvus, matome, kad dauguma Maironio ir šių poetų poezijos motyvų yra bendri. Ypatingai ne tik visiems bendras, bet ir beveik jų visų poezijoj yra vyraujantis patriotinis motyvas. Bet kartu mes pastebime ir kitą dėmesio vertą reiškinį — daugelio ano meto mūsų poetų kūriniai, bent didžioji jų dalis, šiandien jau teturi tik istorinės vertės. Literatūros istoriką jie domina kaip tam tikro laikotarpio būdingos apraiškos, bet meniniu atžvilgiu visai nebetraukia dėmesio. Maironio gi likimas yra visai kitoks. Nors tais pačiais motyvais, kaip ir kiti jo meto mūsų poetai, dažnausiai yra kūręs ir nors jo poezijoj yra daug ryškių epochos žymių, Maironis nėra užmirštas. Jis vis aktualus ir mielai skaitomas.

Šis faktas įdomus kiekvienam, besidominčiam literatūra. Kuo gi išsiskyrė Maironis iš kitų savo laiko mūsų poetų, kad jo likimas yra tiek skirtingas?

2. Maironis lietuvių literatūros istorijoj.

Ligi „Aušros" laikų, kada Maironis mūsų literatūroje pasirodė, mes jau turėjome visą eilę poetų. „Aušros" ir poaušrio metu šalia seniau jau žinomų lietuvių poetų — S. Stanevičiaus, D. Poškos, Aleknos, A. Strazdo, A. Baranausko, A. Vienažindžio, S. Gimžausko — mūsų literatūroje pasirodo jau minėtieji A. Vištelis,

P. Arminas, P. Vaičaitis ir kt. Nemaža dalis mūsų ankstyvesniųjų ir vėlyvesniųjų poetų buvo menki poetai. Šiokia tokia vietelė mūsų literatūros istorijoj jiems teko tik dėl ano meto mūsų literatūros skurdumo. Kitas ir patsai į poeto vardą nepretendavo — sueiliuodamas savo mintis, norėjo tik patarnauti tautos aktualiesiems reikalams. Bet tarp jų buvo ir tikrų talentų, pav. A. Strazdas, kad ir trumpai švystelėjęs A. Baranauskas, A. Vienažindys. Vis dėlto, nors buvo sukurta paskirų kūrinių ir žymesnės meninės vertės, apskritai imant, mūsų ligtolinės poezijos lygis buvo labai žemas. Jos būdingas bruožas buvo turinio ir formos primityvumas, o dažnai ir naivumas. Gilesnių ir originalesnių idėjų nerandame, o forma paskolinta iš liaudies dainų arba be jokios kritikos pasisavinta iš kitų savų ar svetimų, dažnai atraeilių, autorių. Ne visuomet trūkdami talento, tie mūsų poetai trūko visos eilės kitų dalykų, neleidusių jiems sukurti didesnės meninės vertės ir aukštesnės meno kultūros kūrinių. Net ir gabesniuosius jų — ir tai geriausiu atveju — jų kūrybos primityvumas pastatė vienoj eilėj su visais kitais liaudies poezijos kūrėjais, nes jie neįstengė pasiekti savo kūryboj ryškesnio originalumo ir jų kūryba, neįstengdama išeiti iš tradicinių rėmų, nereiškė literatūros meno pažangos net ir skurdžioje mūsų to meto literatūroje. Dalies gi poezija buvo tik sklandžiau ar mažiau sklandžiai sueiliuota didaktinė proza, skirta liaudies švietimo reikalams.

Maironis iš visų tų mūsų poetų labai ryškiai išsiskyrė. Nėra abejonės, kad daugumą jų Maironis pralenkė ir savo įgimtu talentu, nors apie visus to pasakyti gal ir negalėtume, bet lemiamos reikšmės turėjo ir visa eilė kitų dalykų.

Pirmiausia Maironis nuo ankstyvesniųjų ir savo laiko mūsų poetų daugumos skyrėsi aiškia menininko kūrėjo sąmone. Net žymiausieji mūsų ligtoliniai poetai, pav. A. Strazdas ir A. Vienažindys, tebuvo, anot teisingo V. Putino-Mykolaičio pastebėjimo, tik savaime dainuojančios sielos, o ne sąmoningi kūrėjai. Jie kūrė taip, kaip liaudis kūrė savo dainas, — be aiškesnės kūrėjo sąmonės tradiciniu būdu išdainavo savo jausmus. Maironis jau aiškiai ir sąmoningai jaučia, kad jį „Viešpats dainiumi pašaukė savo malonėje", jo dvasia „veikalo ilgisi". Nors ano meto visuomenės tendencijos jam nebuvo svetimos, bet į savo kūrybą jis žiūri ne kaip į visuomenininko uždavinį, bet kaip į menininko pašaukimo realizavimą.

Būdamas sąmoningas menininkas, Maironis nuo daugelio kitų mūsų poetų dar skyrėsi savo ne tik bendrosios, bet ir estetinės kultūros lygiu. Daugelis ano meto mūsų poetų buvo žmonės nedidelio išsilavinimo, tad plačiau nesusipažinę ir su literatūros menu, neturėję sąlygų išlavinti savo estetinį skonį. Dėl to jų idėjos dažnai buvo gana primityvios, o poezija banali. Kiti, būdami ir aukštojo mokslo žmonės, neturėję buvo progos šalia tiksliųjų mokslų dar plačiau susipažinti ir su filosofiniais bei humanitariniais dalykais. Tai taip pat ribojo jų poetinio pasireiškimo galimybes. Maironiui tokio išlavinimo netrūko, o tai turėjo labai žymios reikšmės, kai jis ėmėsi poetinės kūrybos.

Pirmiausia tai turėjo didelės įtakos Maironio idėjoms. Jis daug platesniu ir gilesniu žvilgsniu žvelgia į gamtą ir antgamtę, į žmogų ir jo likimo tragiką, į tautą ir jos kovas. Ir patriotiniais motyvais sukurtoje Maironio poezijoje meš nerasime tokių naivumų, kaip, pav., A. Vištelio poezijoj, kuriam lietuvių kalbos žodžius „pats Wieszpats prie pasauliu sutwerimo yr atweręs" ir kuriam lietuvių kalba „danguje karaliauja... tarp szwentujų". Tokių naivumų Maironis nekalba ne tik apie lietuvių kalbą, bet ir apie tautos praeitį, didvyrius, būdą, nors to buvo gausu mūsų to laiko ir prozos ir poezijos raštuose. Maironio tiek tautinės, tiek kitos idėjos yra tokio kultūrinio lygio, kad ir šiandien jos mums ne tik suprantamos, bet labai dažnai ir priimtinos, nors nuo jo kūrybos laikų mus skiria nemažas laiko ir kultūros raidos tarpas.

Kultūra įgalino Maironį susikurti ir mūsų ligtolinėj poezijoj neaptinkamą į apdainuojamąją tikrovę dispoziciją. Laikydamiesi J. A. Herbačiausko žodžių, galėtume pasakyti, kad ligi Maironio mūsų poezijoj vyravo žemės piemenėlio dvasia. Ligtoliniai mūsų poetai daugiausia buvo „gailių raudų berneliai", labai panašūs į mūsų liaudies dainų kūrėjus, jei tik jie nebuvo paprasti eiliuotojai didaktinės prozos, kuri su poezija iš tikro neturi nieko bendro. Maironis, giliai ir plačiai įžvelgianti bei subtyliai jaučianti asmenybė, šią žemės piemenėlio dvasią keičia, vėl Herbačiausko žodžiu sakant, dangaus karžygio dvasia. Jo dispozicija į žmogų, jo likimą ir jo pareigas, į tautos gyvenimą ir kovas yra herojinė. Gilus žvilgsnis ir subtylus jausmas įgalino Maironį pajusti visą žmogaus bei jo gyvenimo ir didybę ir tragiką, o idėjinis sąmoningumas — nusiteikti herojiškai.

Platesnis bei gilesnis žvilgsnis ir herojinė dispozicija nulėmė ir tai, kad Maironis dainavo nebe tai ir nebe taip, kaip ir apie ką dainavo ligi jo „žemės piemenėlis". Herojiškai nusiteikusio poeto širdį ir vaizduotę ypatingai patraukia tai, kas yra tauru, didinga, herojiška. Žemės piemenėlis dainavo apie kasdieninę savo aplinką, savo visų dienų darbus ir rūpesčius, savo liūdną dalį ir mažus džiaugsmus. Herojiškai nusiteikęs poetas dainuos apie tėvynę ir tautą, apie žmogų ir jo likimo tragiką, apie didvyrius ir jų kovas, apie Apvaizdos didybę ir Jos nesuprantamus kelius.

Šitokios dvasios poetas, anuo metu pradėdamas rašyti lietuvių kalba, iš tikrųjų atsistojo prieš labai sunkų uždavinį. Reikia atsiminti, kad tuo metu mūsų kalba šitokiai poezijai kurti buvo dar labai mažai tinkama. Bendrinė lietuvių kalba tuo metu buvo dar tik tesusidaranti ir jos kūrimas dar nebuvo pasuktas tinkama vaga. Primityvios liaudies kalbą pritaikant kultūrinio gyvenimo reikalams, trūko žodžių, ir prasidėjo jų kalimas, kuris ne visuomet gerai pavykdavo. Tuomet atsirado įrėdis (programa), svaraunas (fizinis), antviršis (lauko pusė), sugabos (sugebėjimas), genčiažymis (etnografija), išvilkis (ištrauka), priėmis (įspūdis) ir tokie žodžiai, kaip givena, rašliava, nuomoningas, ieškinis (idealas), tevyniškumas, apšvaista ir pan.

Be to, reikėjo atsikratyti daugybės svetimybių, ir prasidėjo kalbos valymas. Vieni buvo labai smarkiai užsimoję mūsų kalbą valyti ir kalė jau minėtus, dažnai labai grubius, naujadarus. Kiti, kai iškilo mintis, kad lietuvių kalba esanti visų kalbų seniausia, galvojo, kad visos beveik kalbos iš lietuviškosios išriedėjusios, todėl jokių svetimybių joje nė būti negali, tad nereikią jos nė valyti. Pav., A. Vištelis atkakliai tvirtino:

„Lenkai turi perdirbtą lietuviszką liežuvį, nekitoniszką. Vokiecziai turi pusę žodžių lietuviszkų savo rėdoj — kalboj, tiktai baisiai perdirbtų. ... Todėl — gi netiktai visos slaviszkos kalbos lažuviai (laižuviai), bet ir Romos, romiszkos arba latiniszkos tiesiog iš latiszkos vėl lietuviszkos atskilo ir iszidirbo. Tai-gi nebijokite raszyti taip, kaip žmonės kalba, o kad ir būtų ženklu, jog nekurie žodžiai lenku ar slavu perdirbti isz lietuviszkos kalbos, o lietuviai vėl juos saviszkai persidirbę, mislydami kad svetimi, bo lietuviszkoji kalba kaipo motina lenkiszkos negali atstumti ir panėkinti savo dukteries!..."

Tokiose sąlygose jau elementariniai poetinės kalbos reikalavimai — grynumo, taisyklingumo, aiškumo — lietuviui poetui anuo metu buvo beveik neįvykdomas uždavinys. O dar didesnė kliūtis buvo jos funkcinis netobulumas. Minėtas žodžių kalimas rodo, kad kasdieninio pašnekesio ir liaudinės poezijos kalba negalėjo patenkinti net ir ano meto neaukšto mūsų kultūrinio lygio dalykinės, mokslo ir poetinės kalbos reikalavimų.

Šis to meto mūsų kalbos kultūros lygis iš Maironio reikalavo atlikti labai didelį uždavinį — sukurti lietuvių lyrikai poetinį žodyną ir poetinę sintaksę, nekalbant jau apie reikalą rašyti taisyklinga, gryna, aiškia kalba.

Mes neturime galimybės čia visą šį Maironio darbą aprašyti, bet turime konstatuoti, kad savo uždavinį jis atliko nusistebėjimo vertu sugebėjimu. Jo raštų kalbą vis dėlto privalome laikyti gana gryna ir taisyklinga. Tiesa, ilgainiui jis ją taisė, bet reikia atsiminti, kad tai eilėraščių kalba, kurią taisyti ir keisti yra nelengvas, o kartais ir neįmanomas dalykas. Ji palyginamai gana gera buvo jau ir pradžioj. Ypatingai pažymėtina, kad toninėje eilėdaroje taip reikšmingoj kirčio ir priegaidės srity net šiandien Maironio raštuose nerandame labai ausį badančio netaisyklingumo, ko neišvengia net šios dienos kai kurie žymūs mūsų poetai. Su lygiu sekmingumu Maironis kūrė ir naują lietuvių lyrikos poetiką. Jos vertę geriausiai iškelia faktas, kad ji plačiausiai mūsų literatūroje prigijo ir buvo naudojama. Net ir šiandien šiais Maironio darbo rezultatais mes naudojamės. Jo poezijoj įgiję taurumo žodžiai, epitetai, tropai ir kitos poetinės priemonės tebėra ir šiandien raštuose populiarūs.

Pažymėtina ir jo naudojimas toninės eilėdaros vietoj ligi tol mūsų poezijoj tvirtai tebesilaikiusios silabinės. Tai taip pat reikia laikyti dideliu laimėjimu ir gražia pažanga.

Eidamas šiuo keliu, Maironis davė mums poezijos, kuri patį poetą padarė mūsų literatūroje epochiniu žmogumi. Tai buvo poezija naujo turinio ir naujos formos. Ir ji buvo ne tik originali, bet savo idėjomis, dispozicija, tonu, poetinėmis priemonėmis buvo ir aukštos kultūros menas.

Kai dabar iš perspektyvos žiūrime į Maironį, turime pasakyti, kad jis iš tikrųjų buvo didelis poetas, nes tik tikrai didelė asmenybė ir didelis talentas galėjo tose sąlygose taip pasireikšti. Ne be pagrindo net visas jo kūrybos meto mūsų literatūros laikotarpis dažnai vadinamas maironiniu.

3. Maironio poezijos meninė vertė.

Pažvelgę, kokia vieta Maironiui tenka lietuvių literatūros istorijoj, mes privalome dar dirstelti, kokios vertės Maironio poezija nepriklausomai nuo laiko sąlygų, nes tik tuomet galėsime suvokti, kiek didelis poetas iš tikrųjų Maironis buvo. Poeto svoris istorinėj literatūros raidoj ne visuomet yra proporcingas grynai meninei, nuo laiko sąlygų nepriklausomai, jo poezijos vertei.

Tikros meninės vertės mes tegalime pripažinti kūriniui, kuris savo idėjiniu turiniu yra nugalėjęs savo epochos ribas ir turi deramo svorio visų laikų žmogui, o savo forminiais ypatumais taip pat ir kitos epochos žmogui sukelia estetinių emocijų, įstengia į jį prabilti jam suprantamu ir jį veikiančiu žodžiu.

Tokį matą taikindami Maironio poezijai, žinoma, turėsime pripažinti, jog dalis jo kūrinių yra per daug susiję su jo epocha ir turinio ir išraiškos atžvilgiu. Jie teturi istorinės vertės. Vis dėlto didžioji Maironio kūrinių dalis turi nepraeinančios vertės. Jau mes konstatavome, kad daugelis Maironio idėjų ir šiandien mums priimtinos. Jos nėra tik tam tikram laikotarpiui būdinga pažiūra, bet išreiškia gilią ir esminę dalykų prasmę, todėl jos yra reikšmingos ir šių dienų žmogui. Kalbėdamas apie žmogų ir jo likimą, apie gamtą ir Dievybę, tėvynę ir tautą, Maironis reiškia tokias pažiūras ir gyvena tokiais jausmais, kad mes jaučiame, jog tos poezijos žodžiais prabyla ne tik pats poetas, bet ir mūsų pačių širdis bei siela. Mes jaučiame, kad jo susižavėjimas, jo pasiryžimai ir norai, jo skundai ir maldos, tai mūsų pačių norai, mūsų pačių susižavėjimas, ilgesiai, skundai ir maldos.

Panašiai tenka pasakyti ir apie forminius Maironio poezijos ypatumus. Jo žodis vis tebeturi tos slaptingos jėgos į mus prabilti ir žadinti mūsų jausmus bei vaizduotę, jo poetiniai įvaizdžiai ir mums tebėra gyvi ir įstengia mus nuteikti melancholiškai, didingai, tauriai ar ilgesingai, vesti į svajų ir apsapnių pasaulį, jo poezijos muzika ir mums maloniai skamba.

Visi šie dalykai rodo, kad Maironis nebuvo tik savo epochos dvasios reiškėjas, kuris kitos epochos žmogui ir svetimas ir nesuprantamas. Jis savo poezijoj iškėlė tiek universalias idėjas, tiek bendrus žmogaus psichikos bruožus ir tai išreiškė tiek visiems žmonėms suvokiamais ir visus veikiančiais poetiniais įvaizdžiais, kad jo poezija, gyvai prabilusi į jo laikų žmogų, su dideliu sugestyvumu prabyla ir į mus ir, reikia tikėtis, prabils ir į ateinančias kartas. O tai mums sako, jog tai yra tikri meno kūriniai ir kad jų jėga glūdi ne tiek kokioj dėl laiko aplinkybių suaktualėjusioj temoj (nors ir tai ne be reikšmės), bet jų slaptingoj jėgoj prabilti į mus ir žavesiu svaiginti mūsų sielą.

A. NYKA-NILIŪNAS

Žodžiai nežinomiems prometėjiškos kovos draugams

AŠTUNTOJI ELEGIJA

Baisus yra pasaulyje likimas tų kelių ištikimų kovotojų,
Kurie apsisprendė atnešti žmogui Laimės Žiburio šviesos,
Kurie gyvenimo tamsybėse išdrįso išdidžiai prieš Dievą atsistoti
Ir atsigult ramiai, lyg poilsiui, karstuos,
Kuomet galėtų, kaip vaikai, ramiai prieš naktį žaisti,
Nematę nei gyvenimo, nei jo klastingai tykančių kelių.
Bet jie palieka mylimus žaislus. Tegul jis tampa maistas!
Tiktai gyvenimas ir suradimas sau kovos keliu.

Tada su švyturiu gyvenimo tamsybėj atsistoja,
Nušviesdami likimo baudžiavą beeinančiajai dvasiai laisvės ir šviesos kelius,
Kol ji, viršum materijos iškilusi, artyn plasnoja
Prie nepasiekiamojo Laimės Žiburio galingų spindulių,
Dainuodama revoliucingą dainą, kad žmogus pasauly gimė . . .
Bet . . . nenumaldomi kovotojai jėgų jau paskutinių palikti.
Todėl jie, grįždami namo, tamsos išėstomis akimis
Užsidega sau smegenis ir šviečia mums naktis,

Ir nyksta, kaip herojiška, išspinduliuojanti save materija,
T i k r a i žinodami, kad laukia jų mirtis,
Kaip paslaptingos Dievo knygos naują puslapį atvertę,
Smalsumo nugalėti, tie neklaužados vaikai,
Gyvenimu mokėdami kiekvieną žygį,
Kaip motinos, likimo rankos lydimi,
Ne t a m, kad būtų po mirties a t l y g i n t i,
Bet, kad gyventų nugalėję amžinybę savimi.

Nes anuomet arenoj pasirodęs Kristus tarė prislėgtiems vergams: „Sukilkit",
Ir išvadavo Prometėjus, prirakintus prie uolos,
Ir nusidėjėlei Jis atgaivino tik svajonėse turėtą viltį,
Ir ėjo su vergais sunkiausioj valandoj kovos,
Kartu priimdamas svaiginančią, jiems sunkią kančią
Ir skaudų džiaugsmą laimės sapno purvinam name šviesaus,
Supratęs tragiškąją vergo meilę pančiams,
Ir meilę skurdžiai žemei Jo sūnaus žmogaus.

Bet štai tada jo amžinas bendrakeleivis Dievas siunčia mirtį
Parvesti kažikur paskui iliuziją nuklydusio sūnaus,
O jis pasiima su savimi žaislus, iliuzija gyventi girtas,
Ir abejojime skaudžiam surinka: „Viešpatie! Tikrai žinau,
Kad mirtingumas ir mirtis yra vienintelė ir paskutinė mano pergalė!"
Ir pasilenkęs žiūri į ženklus jo paskutinės žemėn įmintos pėdos;
Ir taip ramiai atsigula galutinai išvargęs,
O ant jo kūno pasilenkęs Dievas ima nenumaldomai raudot.

AKMENUKAIS ŽAIDŽIANTYS VAIKAI

Akyse jiems dangus, laukai ir žaliaplaukis vėjas.
Pasauly viskas nuostabu, nes malūnėlis sukas;
Rimti, kaktas suraukę žaidžia akmenukais,
Ir pralaimėjusiajam ašaros per veidą liejas,

Ir liūdesys įsisuka širdin. Bet vakaras atėjęs
Į mylinčius namus juos ima šaukti.
Ir tamsoje ilgai ten rymo, antakius suraukęs,
Pasauly pirmą kartą pralaimėjusis.

Ir taip paskui gyvenimą pražaidžia
Beviltiškoj tamsybėj skendinčiuos kaimuos,
Kol jie, kaip iš dangaus užgesę žvaigždės,

Išbėga kažinkur, kaip pralaimėję kūdikiai namo.
Tik amžinojo išlošimo troškulio liepsna skaudi
Dar galingiau liepsnoja palikuonių jų širdy.

HEROJAUS GYVENIMAS IR MIRTIS

I d e a l i z m o s p e k u l i a n t a m s

Ramiai žiūrėdami kitiems gyvenimą sulaužot,
Bijodami kančios šiame gyvenime sunykt,
Nors ir galingas ilgesys tiesos jums dvasią graužia,
Bet laukiat taip kažko tuštybės išdidžios pilni.

Bet tas, kuriam, atsimenat! gyvenimą,
Bijodami kovos kančių sunaikinot kadais
Iškyla savo kūno kraujuje, lyg vėliava, virš žemės
Ir žiūri, koja ant krūtinės jums į veidus išdidžiai,

Ir žemės audrose viršum galerų neramiai plasnoja,
Pagrobęs saulę ir žvaigždes dalina kiekvienam,
Ir savo kraujo šviesą atiduoda, tragiškas herojus,
Nušviesti tamsoje vergavusio žmogaus namam.

Tada ir kūnu ir dvasia prieš jį suklumpat,
Ir šliaužiojat po kojom šaukdami pasigailėt,
Sakydami, kad valandos čia, žemėje, taip trumpos,
Koks džiaugsmas priešus ir kankintojus mylėt!

Ir laukiat taip, akis veidan įsmeigę . . .
Bet meilės jam, kaip kraujo kančiai, visuomet gana!
Ir prikelia nuo žemės jus, tiesos šviesa apsvaigęs,
O jam palieka kančios ir svajonė amžina,

Kad vėl gyvenimas atgims šviesoj paplūdęs,
Kol jam krūtinėn durklu smeigiate iš pasalų . . .
Ir taip pasauly amžinai tikrus herojus žudot
Ir užkasat niekingu ir sunkiu garbės melu!

ŠUO

Apsvaigęs, migdančiai raudonu sodų kilimu atbėga,
Sapnuodamas rudens laukus su mirštančiais elniais;
Liūdnais, aristokratiškais bruožais švelniais,
Jis loja mano praeity, namų balkone miegančioj,

Ir klauso, kaip dangaus estradoje galingi vėjų chorai skamba,
Nes rudenio pilna širdis ir snaudžiančių langų gelmė juoda;
Ieškodamas manęs jis iškasa kieme mažas pėdas,
Kadaise išvestas rudens iš kambario;

Nematomas rankas džiaugsmingai laižo
Prišliaužęs — vergas joms ligi mirties!
Jis nori gydyti pamatęs dvasioj baisią žaizdą

Ir puola gelbėt skęstantį mane gelmėj nakties.
Paskui įeina sužeistas rudens į kambarį
Ir klauso, kaip atsiminimų chorai skamba.

„TARP SKAUSMŲ Į GARBĘ“ PASKAIČIUS

(IŠ DIENINIO)

I.

1895, Mintaujoje. *)

... Tikras pavasaris. Popietuvė. Kaitrūs saulės spinduliai sparčiai plėšo medžių pumpurėlius, o jų sakų kvapas veržte veržiasi vidun trobos. Oras iš giedros dreba ir drauge su kvepalais svaiginte žmogų svaigina...

Bevaldžias rankas nuleidęs, skaitomą knygą ant stalo pamiršęs, kėpsau plačiame krėsle. Kūnas ištižęs, kone apmiręs. Dvasia lyg veržiasi aukštyn, į nežinomas sritis; veltui tačiau mėgintumei susekti, kame mintys klajoja. Geidimai varsto krūtinę; bet jie — neapriboti. Neapsakomas nuliūdimas aptraukė tik ką ramų bemintį veidą; tik nežinau, ko stingu. Dieve, nejaugi aš jau tašla?

Pamažu, išlengva grįžta mintys atgal į vagą, vėl ima pintis į eilę. Tingiai, miglotai šliaužia nuovoka, kokios gi gyvenimo sąlygos daro mane tašla. Aukšta tarnystė svetimame krašte reikalauja, kad labai save pamirštumei, labai savęs išsižadėtumei. Šabloninis aptarnaujamų miestelėnų gyvenimas verčia taikintis. Tarnystė; gyvenimo šablonas, kai ne tarnystė. Katra katrą ėda? Neišpainioju. Iš šalies žiūrintiems, vieniems gali rodytis, kad mane tarnystė ėda; kitiems, kad miestiškas šablonas. Ir tarp jų gali nebūti prieštaravimų, nes man pačiam aišku, kad tarnystė ir šablonas pirmiausia mano laiką ėda, o jau belaikė išėda vidurį. Ten rimties nėra, ten kažkas spurda, kovoja. Bet kas? Ten dirksnius, kaip gyva ranka, trauko. Bet kas? Tašloje argi gali būti smarki kova ir skaudūs dirksniai? Netvarka viduje daro liūną, kurin įsmenga visa nauja; kas netikėta, ūmai pakyla. Smenga ir nespiria ieškoti išėjimo. Toli toli matėsi iškilmingos, aukštos, bet jau apleistos idėjos. Pamiršta, apie ką svajota? Taip greit? Sopa, bet noro grįžti nėra.

Liūdna, neapsakomai gaila man savęs paties, kad nėra kam išvaduoti, įbingusį paraginti, tašlą sukietinti ir ką dora iš jos išlipyti; nėra kam elektros kibirkštis per susilpnėjusią valią perleisti...

Mintyse ir tingėjime paskendęs, kaip per sapną, juntu atsargų grabaliojimą aplink durų klingę. Pamažu, patylomis prasiveria durys — pasirodo pasilenkusi žmogystė su ryšeliu rankoje. Akylai apsidairęs po kambarį ir įsikinęs, kad esmu vienas, drąsiai jau ir linksmai taria paprastą pagarbinimą.

Tai buvo jau beveik visiems lietuviams žinomas tipas pirkliautojo užgintomis lietuviškomis knygomis. Jų pasirodymas visados buvo laukiamas, nes visados skleidė bent vieną tautinės šviesos spindulėlį.

— Per amžius! — Atsakau balsiai ir staigiai linksmai. — Senai laukiamas svety, sveikas! Tūpkis, meldžiamasis, ilsėkis! Še tau vyno šlakas; atsigauk ir imk nuolatos sakyti, kas margame sviete, mūsų Lietuvoje, darosi. Ar atsinešei ko?

— Žinoma. Negi tuščiomis plūksi tokį gabalą — atsakė keleivis iš tolimo krašto ir, nieko netrukdamas, daug žadančiu veidu ima rišti ryšelį. Ištraukia raudoną knygelę.

— Regi? — sako, neduodamas.

— Regiu puikiai aptaisytą ir paauksintą knygutę. Bet man tai ne naujiena: aš dar puikesnių turiu.

— Oi, oi? Beg neturėtumei! Juk tai — „lietuviška“ poėma.

— „Senkaus Jurgis“?

— Eik, neplepėjęs! Geriau versk nors įžangą ir ryk seilę! — Jau rūsčiai pridūrė nešikas.

Skaitau: „Tarp skausmų į garbę“. Poėma iš dabartinių laikų. Parašė St. Garnys. Tilžėje. 1895. 91 pusė.

Kur šiandieną Jinai? ...
Vien kvapas tematai.
Ir liūdna, ir skaudžia krūtinę.
Lyg po audrų didžių,
Kad ant marių plačių
Užmiega vilnis paskutinė.

Kur garsi ta šalis?
Klausos, ieško ausis
Ir žadą atrasti norėtų.
Bet jau amžiai penki,
Ir vis nekelias Ji
Po tiek sopulių iškentėtų.
. . . .

O vienok Lietuva
Juk atbus. Tik kada?
Nes Kryžius gyvatą žadėjo.
Kanklių balsą išgirs,
Miegąs kraująs užvirs, —
J u k l a u k i a t y l a v i e n t i k v ė j o.
. . . .

Laukia tyla vien tik vėjo ... per ilgus amžius. Pagaliau, susilaukė.

Štai jau kaukia šiaurys —
Jis miegus nuvarys, —
Atbusi, brangiausi tėvyne!
Jau kilnoji sparnus,
O šitai tau sūnus
Ir giesmes devynias nupynė.

Kas darėsi, nebeatmenu. Paskutinio posmo nebepaskaičiau — balsas užlūžo. Žiūrėk, tyla laukia vėjo... Vėją kelia geravaliai karštaširdžiai, pamindami po kojų asmeninius savo menkus ir nemenkus skausmus. Ar dabartinioji karta padės pūsti tą vėją? Ar būsimoji įvertins nepavykusį kitų darbą? Ar mokės pasaldinti nelauktą užvylį kitų bešališku teisingumu? Ar atmokės garbe tiems, kurie per skausmą ėjo? Kas bus kaltas, jei dabartinių darbas — vėjo kėlimas — nepavyks, nei nevykėlių niekas nepaguos? Tu ir kiti tavo eilės!?

Krito balsamo lašas ant ištižusios dūšios. Stebuklingai aną „išdirbo“, suminkštino; valia lyg tampresnė tapo. Idėjai — kelti vėją, nuvarysiantį miegus ir tylą, atsliepė jaunoje krūtinėje. Kas buvo pergalvota, kas neaiškiai jausta, staigiai ėmė tenėti, tvirtėti, valiai pritariant, be jokių samprotavimų ir svyravimų.

Svečią pamiršęs, ryte rijau tolesnius poėmos žodžius. Jam, matyti, nebepirmoja buvo tokie įspūdžiai, kad nieko nesakęs, tylomis pasišalino tam sykiui, palikdamas mane vieną su mano jausmais ir mintimis. Ir tik gražiai pabaigęs paskutinę eilelę, pakėliau pavargusias akis...

*) Iš V a i ž g a n t o r a š t ų IV t o m o persispausdiname rašytojo įspūdžius, jam pirmą kartą paskaičius M a i r o n i o (S t. G a r n i o) poemą, vėlesniuos leidiniuos pavadintą „J a u n ą j a L i e t u v a“, kuri jau ir anuometiniame mūsų literatūros pasaulyje kėlė audrą.

Sykiu prarijau visą poėmą, kaip praryji seilėse tirpstantį skanesį, nors reikia jį čiulpti, ilgiau gardžiuotis. Ji tirpo nasruose, nepalikdama graužėlių nei ašakų, kurių betgi būta poėmoje gana. Ji veikė į jausmą, kaip muzika. Dar į ją neįsiklausai, dar neatspėji, nesupranti, o jau ji, muzika, savo įtaką bus padariusi.

Visa audra troškimų gimė galvoje ir širdyje. Kas siautė tada, bevaikščiojant ilgas valandas po kambarį; kokia krota rodėsi man tas svetimo šono butas; kokiuo ištrėmimu — galėtų pasakyti tik tas, kurs mane buvo įdėjęs į Latvius ir kuriam tą pat dieną parašiau laišką apie nostalgiją, pasiilgimą darbo tarp savųjų. Aš nieko neatmenu iš to laiško. Bet jis turėjo būti karštas ir įtikinąs, kad per savaitę jau buvau... paliktas visai be vietos... Ir tik po keturių mėnesių buvau paskirtas... per apsirikimą į Žemaičių Mosėdį, nors būta ketinta — į Liolius!

Ar ne Apveizdos ranka ir ta poėma, it mielės, staigiai sukėlusi sustingusioje mano sieloje reakciją, ir tas apsirikimas, mane pastūmęs kaip tik ten, kur galima buvo kelti vėją, šalin varantį tylą...

Teiravaus nebe vieno, kokį įspūdį į juos darė pirmą sykį paskaityta poėma. Kas tik buvo be priešingos, laiku įgytos minties, neklausdamas, kas ją parašė, paėmęs į rankas, vienodai atsakydavo, jog buvo pagautas, patrauktas, įkaitintas. Net ir žmogus, kurio nuomonės toli buvo nuo autoriaus nuomonių ir įstikinimų, neišturėjo, neišsižodęs:

— Davatkiška tai davatkiška. Vis delto mes dar nieko panašaus neturime. Pradžiai, gera yra.

Tebūnie tai autoriui parodymas, jog neveltui jis darbavosi, neveltui aikvojo jaunus savo kitus šildančius jausmus. Nekas, kad ne taip sumainingai juos išreiškė, kaip kad norėjo tai padaryti... (Ir kaip paskui sugebėjo.)

Karšta tėvynės meilė žėri beveik iš kiekvieno puslapio; daugybė jausmų, išreikštų ne banališkai, bet būkliai, gryna mūsų kalba; liūdnai, lig patoso iškyląs stilius, — gerai veikia į širdį, minkština ją ir graudina. To labai gana. Autorius pasiekė, ko norėjo...

Paskui paskaičiau ją dar ir dar sykį, pasiruošęs nebepasiduoti jausmų patraukimams. Išvydau ten ir fabulą netikusią ir daug kitokių trūkumų. Vis delto jie negalėjo užmušti nuomonės (ir neapsirikau), kad tai maža, bet maloni aušrelė užtekančio nebemažo talento, stilisto, dainiaus lyriko...

Lauksime nekantriai pažadėtos antrosios dalies, jau be pasergėtų pirmojoje dalyje jeibių, nes šią gadynę nebe taip lengva įtikti poezijos darbais, kad ir lietuviškais...

II.

1896, gegužės m., Mosėdyje.

„Varpas" Nr. 8 norėjo duoti recenziją ar net kritiką poėmos „Tarp skausmų į garbę", o davė piktai polemišką straipsnį apie „klierikalizmą". Atminiau, kaip aš pernai pakišau ją vienam žymesniam varpininkui; kaip jis griebė ją abiem rankom, džiaugdamasis, bet ūmai, rimtai metė klausimą:

— O kas ją parašė?

— Kunigas... — Tariau ir kažin kodel susigėdau.

Dabar gailiuosi, išdavęs slapyvardę, nes vis man matosi, kad „Varpas" nebūtų davęs tokio pikto straipsnio, jei nebūtų žinojęs, jog tai — kunigo darbas. Gal klystu. Ale kam tasai labai mano gerbiamas ir branginamas varpininkas taip manęs klausė?

Ponas N. savo straipsnį į „Varpą" parašė su aiškia tendencija — sumažinti poėmos įtaką, lyg bijodamas jos. Visomis pajėgomis „Varpo" stengtasi išrodyti, kad šioji poėma, tai „kapitalas, į purvą įmestas", nes iš platinimo klierikalių nuomonių nėra naudos tėvynei ir ne klierikalams, girdi, pridera ateitis, bet nebent tiems, kuriems didžioji prancuzų revoliucija ditirambus giedojo. „Jei ketina būti (antroji poėma) tokios pat tendencijos, kaip ir šitoji, tai autorius geriau padarytų, kad visai jos nerašytų, nes naudos iš jos nebus jokios", baigia p. N. savo „kritiką". Bet apie pačią poėmą tiek tepasako, kad „joje poėtiškumo nė kokio nėra" ir tam patvirtinti išrašo dvi tris trumputes ištraukas, tikrai nepavykusių autoriui vietų; jos turinčios spręsti apie viso veikalo vertybę. Dar gi ir paskutinoji ištrauka nenusisekusi. „Turinį autorius dagi poėma vadina", ironizuoja „Varpas"...

Iš pradžių norėjau užstoti St. Garnį. Bet paskui pasidarė taip skaudus „Varpo" vienašalis neteisingumas, kad ėmiau manyti, jog būtų pažeminimas gražaus veikalo, griauti smūgius, ne iš tos pusės duodamus...

P. N. bado autorių tuo, kuo negali įdurti. „Autorius, girdi, kad įmanytų, visus į seminariją sukištų ir nė vienam neduotų aukštesnius mokslus išeiti". Kas čia: ar nesąžiningumas, ar neįsiskaitymas? Aš St. Garnį pažįstu ir žinau, kad jis ne toks siauras. Ir veikale aš matau idėją aukštą, prakilnią, garbės vertą ir pritaikinamą prie galvų ir širdžių lygiai „tamsūnų" klierikalų, lygiai prie „ginkluotų mokslu ir energija" pozitivistų. Negalėjo S. G. turėti tokių norų, nors gi del to, kad seminarija reikalauja iš savo kandidatų tokių kvalifikacijų, kokių ne visi, kad ir aukštuosius mokslus išėję, teturi. Autorius lygiai visus pavyzdžiais ragina tėvynę mylėti, jai tarnauti, nebijoti del jos nei skausmų, nei vargų, nes tik tarp jų atras kelią į garbę. Drąsinimas jaunuomenės į darbą, į pasišventimą, į išsižadėjimą egoizmo savimeilės vardan aukštesnės tėvynės meilės, — juk lygiai prakilnus dalykas, kad ir jis apsireikštų... įstojimu į kunigus. Tiesa, gal ir būtų buvę velytina, kad intryga būtų kitaip sumegsta; bet kritiko kompetencija taip toli nesiekia, kad net tematų pasirinkime ir kolizijų supynime galėtų nepalikti autoriui laisvės...

Žmogus, juoba žmonijos gyvenimas nors ir taip mažoje jos dalelėje, Lietuvoje, nėra vientisas. Netesėsi surasti visas aplinkybes, visus gaivalus, kurie, subėgę į vieną, sudaro kurią bent gyvenimo eilę. Kas kraštas, tai ypatingas gyvenimo būdas. Ir šios dienos būdas kitoks, neg nesenai pereito laiko. Vaikai nebesupranta savo tėvų, viena karta antros kartos. Kas vieniems rodės svarbu, šventa, be ko jie negalėjo apsieiti, kitiems vėliau rodosi juokinga. Ne del to, kad tai iš tikrųjų būtų buvę tada juokinga, bet kad paskui taip rodosi. Ir net kaltinant kai ką, dažnai mums tenka kaltinti ne bloga valia, tik laikas, kurs dvasią į kitą pusę pakreipia...

Laiko raštenybė yra ankštai susijungusi su pačiu gyvenimu. Platus ir įvairus gyvenimas, įdomi ir turininga raštenybė. Dora ir sveika raštenybė dorai lavina ir sveikai auklėja draugiją. Kas raštenybe užsiima? Genijai; jų reta; ir paprasti žmonės; jų daug. Pirmieji savo dvasios galybe perregi tamsią laiko uždangą ir atspėja ateities reikalą. Juos ilgiau bent kelios kartos supranta. Paprastai gi laiko gyvenimo moko patsai gyvenimas, kurio įrankis — laiko ir žmonių būdrodis — raštenybė, dirbama paprastų dienos žmonių...

Nuostabu todel, kodel mūsų tik šone reikalaujama, kad tokie St. Garniai bevelytų nerašyti ir tai būsią „geriau"? Kaip Garnių katalikų, ar klierikalų, vadinkite, kaip sau norite, nebus, kad Lietuva tuo tarpu kiaurai katalikiška? Kodel tik lietuviai privalo saugotis laiko ir vietos žymių, idant būsimosios kartos kitaip apie juos manytų, neg iš tikruųjų kad buvo?...

Katalikybė kosmopolitė, ne skiria, bet veda į paskučiausią širdžių ir minčių vienybę. Bet ne jos dalykas naikinti laikiną žmonių skirtumą. Ji gyva, bevelija įsikūnyti į tuos skirtumus; visus žmones adoptuoja. Ir ji turi sirgti savo vaikų sirgimu; joje turi atsiliepti vaikų nelaimės, priespaudos iš šalies ir pažeminimai. Skundos, kylimai ir nusileidimai turi aiškiai atsimušti katalikybėje ir jos išreiškėjuose. Tai ne nuodėmė, bet naturalus dalykas. Juo daugiau tokių St. Garnių ir tokių raštenybės veikalų, kaip „T. sk. į. g.", juo didesnė garbė laiko reprezentantams: jie bus davę tikrą laiko ir žmonių būdrodį. Katalikybės žymės raštijoje tad nėra — tendencija, tik jos neatskiriama dalis. Kaip gi

nesiskaitytume su katalikiškumu raštijoje, kad kiekvienas mūsų skaitosi su juo, sakysime, savo šeimynoje? Katalikybė yra tikro lietuviško gyvenimo atmušimas; be jos būtų melas, tiesos perkreipimas, kaip kitų tautų aiški žymė yra protestantizmas, be kurio jų nebesuprastume. Kad ir suomių ar latvių. Klaidinga tad bus p. N. nuomonė, jog lietuvio patrioto idealas negali būti „klierikalas", t. y. kunigas. Jei gali būti kitas koks „alas", bet tik būtų iš gyvenimo išdygęs, tai kodel negali būti klierikalas? Vienam dabar šis, kitam tas. Gyvenimas šakotas. Spėjimą gi būsimųjų idealų geriau palikime genijams ir Barbikėms našlaitėms, kurios dar netekėjusios jau spėja, ar sėdės jų pirmgimiai ant jų sukamų girnų...

Bendro idealo patrioto nei mes turime įsikūnijusio, nei turėsime: jo nėra ir nebus. Pakaks mums turėti ir pažinti jis bent dalimis, atskirais įsikūnijusiais privalumais: pasišventimu tėvynei, darbštumu, brolių meile ir užuojauta, nešildymu rankų prie visuomenės pečiaus ir d. k. ...

Tuos idealius patrioto privalumus griežtai visi vienodai idealiais pripažįsta. Skirtumas atsiranda tik tuomet, kai pradedama ginčytis, kurs privalumas yra vyriausis ir būtiniausis; kurį visų pirma sekti, kas tiesiausiai ir tikriausiai veda tautą į gėrybę. Čia sukyla tikra nuomonių dargana, privedanti net ligi neapykantos kits kito, kam ne visi taip mano, kaip aš. O kas tai yra — tautos gėrybė, palieka be atsakymo, kaip be atsakymo kitą kart palikta klausimas: kas tai yra tiesa? Konservatoriai sako geriau būsią, kai viską naują diegsime į išgyventą jau pievą, nesudraskydami vejos (katalikybės ir k.), tik nudraskydami, kas apsamanojo. Novatoriai norėtų taip nuakėti gelžiniais savo pirštais senąją pievą, kad ten jokios senosios šaknelės nebeliktų, ir tik paskui jau sėti, — tai būsią geriau...

Ir ginčas nebaigtas, kurių teisybė. Tad ir p. N. nusprendimas, kieno rankose bus Lietuvos ateitis, yra perdrąsus ir perankstyvas. Dabar dar nėra tam aiškių žymių. O jei ir yra bent kiek, tai daugiau katalikų pusėje...

Jų daugiau ir greičiau pasirodytų, kad mes būtume sau lietuviai, o ne augintiniai rusų nihilistų, lenkų tautininkų politikos Ahasverų, ar vokiečių materialistų. Ne sau lietuviai būdami, kai imame dirbti lietuviams, tai šie ir netiki mumis ir savo ateities, tikrai, mums nepaveda, nes mes, ir dėdamies lietuviais neesame lietuviams lygūs, tik nesuprantami, svetimi rusai, lenkai, vokiečiai ...

Nesuprantamas lietuviams toks inteligentas N., kurs sako: „gyvenimas kitką parodo, nors ir įtikėtume, kad kunigai turi kažin kokią ten valdžią iš dangaus". Ir demonstratyviškai nesiklaupia net prieš Švenčiausį Sakramentą, kai kelių tūkstančių minia pasilenkia. Jie jaučia, kad „gyvenimas" ne visam kam kriterijus. Gyvenimas iškiša mums sukčius ir apgavikus prisiekusius ir teisėjus, o delto neginame, kad jie savo teises ir valdžią gauna... iš aukščiau ir mes jų tam tikrose ribose turime klausyti tol, kos iš jų vėl iš aukšto nebus autoritetas atimtas.

Labiau suprantamesnis lietuviams krikščioniško inteligento tipas; jam greičiau kepurė kilojama, juo greičiau pasitikima. Tad ir St. Garnys, jei norėjo duoti bendresnį inteligento patrioto tipą, teisingai pasiieškojo jo tarpe krikščionių, pavadinkime kad ir klierikalais. Ieškodamas tokio, tą greičiau rado, kas aiškesnis, didesnis, kas greičiau į akį krinta. Tai natūralus dalykas ...

Jaunuomenė greitai bet kam stato sostus, bet ką ir nuo sostų pergreitai verčia. Lengva pastatyti, lengva ir sugriauti toks sostas, kurs ne savo vietoje. Vienas tik sostas negriūva, nors kaip jį norėtų bomba, mokslu ir apjuokimu nugriauti, tai katalikybės sostas ...

„Varpas" tris syk peikė St. Garnio „Tarp skausmų į garbę". Nr. 1, 1895, priskaitė autorių prie „garsios traicės poėtų kalikų: Lakūno, Jakšto..." Ir tik, kaip elgetai išmaldą, teikėsi iš aukšto mest: „dainelės pusėtinai nusisekė, kurioms daug užmesti negalima". Iš tikrųjų gi, kaip tos dainelės, taip ir pusė knygelės Garnį toli toli nukelia nuo „poėtų kalikų į tą Parnasą, kur retam kam tepavyksta užlipti ...

Taip apsieiti su literatūros dalykais negalima: smerkti po kelis syk visą veikalą, nepatikus kokiam vienam jo dalykui. Taip pasidaro skriauda ne pačiam veikalui: jo „kritika" neužmuš, jei jis pats tikrai bus pilnas gyvybės; bet skriauda visuomenei, kuri klaidingai nubaidoma nuo gero skaitymo. Peršiurkštūs „kritikai" buvo kitą kartą net tokiam garsiam dramaturgui — Fredrai įgrisę; buvo jį nuvaikę nuo scėnos. Laimė, kad tik Fredra, paniekinęs savanorių kratikų tauzijimus, vis delto rašė, tik publikai per dešimtį metų nebedavė to peno, kuriuo ji ir šiandieną tebesigardžiuoja. O kur už autorių „geresnieji" kratikai? Juos visuomenė pamiršo ...

„Varpo" kritikų norima St. Garnys nubaidyti nuo scėnos. O, nepasiseks: „Tarp skausų į garbę" prasimuš taką į skaitytojus ir liūliuos juos savo muzikališkumu, kaip ir mane pernai liūliavo ...

(Smulkią poėmos „Tarp skausmų į garbę" kritiką apleidžiame, nes pats autorius kitaip ją atgaivino.)

Viltis, 89, 1913 m.

HENRIKAS NAGYS

BURLAIVIAI

ai pavasario drumsti upeliai
blaškė mano burlaivius mažus.
Mano juoką supo vėjas žalias,
purkštė kvepiančio lietaus lašus.

Ir atradęs ant akmens negyvą
sidabrinę žuvį aš verkiau...
Mano burlaiviai tolyn nuklydo,
sutaršyti vėjo ir lietaus.

O dabar mane likimo upė
išmetė numirusin krantan.
Ir nėra žmogaus, kuris suklupęs
šaltus sąnarius pridengtų man.

(3)

KULTŪROS TRAGIZMAS

ANTANAS MACEINA

4. Netikros būties tragika

Kultūrą žmogus kuria dėl to, kad gamta neduoda nieko, kas reikalinga jam būti ir išsivystyti. Žmogus nepasitenka gamtiniais daiktais, nes jie atrodo jam netobuli, negražūs. Jis imasi juos pertvarkyti, perkeisti, perkurti, pakeisdamas juos tobulesniais: naudingesniais, gražesniais, teisingesniais. Kultūra todėl atsistoja ne šalia gamtos, kaip jos papildymas ar pagelbėjimas, bet vietoje jos, kaip naujas pasaulis ir nauja žmogaus aplinka. Kultūra gamtą išskiria tuo būdu, kad ją pakeičia. Kur yra kultūra, ten nebėra gamtos. Kultūrinis pasaulis ir kultūrinis gyvenimas nestovi ant gamtinio pasaulio ir ant gamtinio gyvenimo, kaip rūmai ant pamato, bet gamta yra čia įimama iš vidaus ir įjungiama taip, kad ji nebetenka pirmykščių savo fomų ir prisiima naujas. Juo labiau kultūra kyla aukštyn, juo plačiau ji apsupa gamtą, juo sėkmingiau ardo pirmykščius jos pavidalus ir juo sparčiau kuria naujų. Vietoje nepaliesto, nekalto gamtinio pasaulio vis labiau kuriasi žmogaus kūrinių pasaulis. Gamta nyksta iš mūsų akiračio. Ji pradeda egzistuoti ne kaip gamta, bet tiktai kaip materialinis naujojo pasaulio pagrindas. Savarankiškos egzistencijos ji netenka. Ji darosi palenkta žmogaus valiai ir jo kūrybos užgaidoms. Istorinis žmonijos vyksmas yra vis didėjąs gamtos nugamtinimas ir jos palenkimas žmogui. Šiuo atžvilgiu kultūra yra pasekusi nuostabių rezultatų. Jau pasitaiko šalių — Europa beveik visa tokia yra, — kur laukinės gamtos nebėra, kur kiekvienas erdvės sklypelis, kiekvienas medis, net gyvuliai yra sukultūrinti. Kultūros tinklas žemės paviršiuje darosi vis tankesnis ir tankesnis. Šioje srityje kultūra eina nuolatinės ir nepertraukiamos pažangos keliu. Gamtos išskyrimas kiekvieną kartą darosi vis didesnis.

Ką tad žmogus vietoje gamtos nori pastatyti ir ką jis tikrumoje pastato? Štai klausimas, kuris mums atskleidžia dar vieną ir, tur būt, giliausią kultūrinio kūrinio tragiką. Gamta stovi priešais žomgų, kaip reali būtis, kurią jis pergyvena visais savo pojūčiais, kurią jis supranta, kuria jis naudojasi, iš kurios jis kyla ir į kurią galop sugrįžta. Gamta yra tikrovė. Savo buvime ji yra nuo žmogaus nepriklausoma. Žmogus nesijaučia ją sukūręs ir todėl nesijaučia nė galįs ją sunaikinti. Gamtos akivaizdoje žmogus stovi prieš kažką kita, kuris yra ne jo Aš, kuris yra jam svetimas ir kaip tik šituo svetimumu kuo labiausiai tikras ir realus. Gamtos realumas yra pagrindinis pradas jos pergyvenime. Tuo tarpu kultūrinė kūryba šitą realumą paslepia. Ji suardo gamtines formas ir vietoje jų sukuria naujų. Tačiau savo intencija žmogus anaiptol nenori vietoje realios gamtinės tikrovės pastatyti kažkokias kultūrines fikcijas. Kultūrine kūryba jis taip pat siekia realios būties. Tik šita realybė turinti būti nauja, turinti būti kitokia, kilusi iš jo paties, todėl nešanti savimi naujas, jį atitinkančias formas. Tačiau kiekvienu atveju ji turinti būti realybė, ne chimera, ne sapnas, ne svajonė. Su ja žmogus nori taip pat susidurti, kaip su kažkuo kitu, stovinčiu šalia jo. Ja taip pat jis nori pasinaudoti. Ją taip pat jis nori pergyventi savo pojūčiais ir suprasti savo protu. Kitaip sakant, vietoje gamtinės būties, žmogus sava kūryba nori pastatyti kultūrinę būtį. Gamta yra būtis, kuri žmogaus nepatenkina. Kultūra turi būti būtis, kuri jį patenkintų. Realios būties siekimas yra pagrindinis žmogaus noras kultūrinėje kūryboje. Vietoje gamtinės realybės žmogus nori pastatyti naują aukštesnę, bet taip pat nemažesnę realybę. Kultūros noras savo esmėje yra būties noras.

Tačiau tikrumoje šitas noras visados yra apviliamas. Sava kūryba žmogus, tiesa, gamtą nurealina. Josios savarankišką tikrovę jis padaro nebepatiriamą. Tačiau naujos realybės duoti jis neįstengia. Vietoje tikrovės jis atitrūksta nuo gamtos, atitrūksta nuo gamtinės reagamtiniu daiktu, nėra realybė, bet tik realybės ženklas, tik nurodymas į realybę, tik josios išraiška. Todėl ir jo buvimas yra ne realus, bet tiktai simbolinis. Vietoje realaus regimo gamtinio pasaulio žmogus sava kūryba stato ne naujos tikrovės, ne naujos būties, bet tiktai ženklų bei simbolių pasaulį. Kurdamas kultūrą jis atitrūksta nuo gamtos, atitrūksta nuo gamtinės realybės, bet į naują realybę patekti nepajėgia. Jis patenka tik į ženklų sritį, į simbolių karalystę. Paregėti naują aukštesną realybę jam darosi nelemta. Vietoje tikrovės jis pastato tiktai ženklą, kuris tikrovę nurodo, bet kuris pats nėra tikrovė. Žmogaus kūrinys atsistoja priešais jį ne kaip jam svetimas, ne kaip kažkas kitas, bet kaip jis pats — tiktai kitokiu pavidalu. Žmogus pergyvena savo kūrinį, kaip savęs paties pratęsimą ir išlaikymą, kuriuo jis, be abejo, gali didžiuotis ir džiaugtis, tačiau kuris neduoda jam nieko naujo, ko jame pačiame nebūtų buvę. Kūrinys pasidaro ne nauja būtis, bet tik žmogaus būties pakartojimas objektyvuotu pavidalu.

Iš kitos pusės, šitas kūrinys yra priklausomas nuo paties kūrėjo. Žmogus jaučia, kad jis gali savo kūrinį pakeisti, gali jį visiškai sunaikinti; kad jis gali vieną sykį kurti vieną dalyką, kitą sykį kitą; kad tasai ženklų bei simbolių pasaulis, kuriame jam tenka gyventi, yra palenktas jo valiai ir jo norams. Šitas kultūros priklausomumas nuo žmogaus panaikina tarp jo ir kūrinio distanciją, kuri yra tarp jo ir gamtos ir kurios pergyvenimas padaro gamtą realia tikrove. Negalėdamas pergyventi savo kūrinio, kaip nepriklausomo, kaip kažko kito ir svetimo, žmogus laiko jį ne realybe, bet tiktai savo vaizdų, savo pergyvenimų, savo fantazijų ir iliuzijų objektyvacija. Kultūrinis pasaulis, vietoje buvęs nauja aukštesnė, gamtą pergalėjusi tikrovė, virsta fikcijomis, kurios laikosi įmedžiagintos realiame gamtos pasaulyje. Hölderlinas vienoje vietoje yra pasakęs, kad žmogus gyvena žemėje poetiškai („dichterisch wohnet der Mensch auf dieser Erde"). Tai reiškia, kad pats žmogaus buvimas yra poetiškas, vadinasi, netikras ir nerealus, nes poezija nėra tikrovė; kad iš šito buvimo kylą darbai yra poetiški, vadinasi, taip pat netikri ir nerealūs. Nepasitenkindamas gamta žmogus kuria savą pasaulį, norėdamas susikurti naują realybę. Tačiau tikrumoje jis paregi, kad jis sukūrė tiktai ženklus, kad jis įmedžiagino tik savo svajones ir sapnus. Kultūra tuo būdu virsta viena didele iliuzija, vienu dideliu žmogaus sapnu, jo ilgesiu ir svajone. Joje glūdi realybės siekimas. Ji yra šitos

siekiamos ir trokštamos realybės ženklas bei simbolis. Bet pati savyje, deja, ji nėra realybė.

Čia kaip tik ir iškyla pati giliausia kultūros tragika. Žmogaus sumanyme ir siekime kultūrinis kūrinys turėtų tapti realine būtimi. Savo įvykdyme jis tampa tiktai šitos būties ženklu. Tačiau ženklas niekados žmogaus negali patenkinti. Dar daugiau, ženklas iš esmės ir yra tam, kad nepatenkintų, nes jis tik nurodo. Nurodydamas jis tuo pačiu sukelia ilgesį, sukelia būties norą, pažadina troškimą eiti šios būties ieškoti. Ženklas yra tiktai akstinas ir rodyklė. Nurodydamas jis savaime reikalauja prie jo nesustoti ir ne pasilikti. Jis reikalauja jį peržengti ir pakilti prie to, ką jis reiškia, nes jis pats nėra tai, ką jis reiškia. Todėl visa kultūra, būdama ženklų ir simbolių pasaulis, slepia savyje savo paneigimo pagrindą. Ji visa tik nurodo į aukštesnę tikrovę, bet ji pati šita tikrove nėra. Ji visa sakyte žmogui sako, kad ji nėra ir negali būti tuo, ko jis ieško, nes ji yra jo ieškomos būties tiktai ženklas ir nurodymas. Nenuostabu todėl, kad ateina laikas, kada žmogus pradeda būti nepatenkintas kultūra, pradeda ja nusivilti ir nebepasitikėti. Tai yra kultūros krizės laikas. Kultūros krizė yra nusivylimas kultūra, tačiau nusivylimas principinis, nusivylimas pačia kultūros esme. Tai nėra nepasitenkinimas viena arba kita kurią jos sritimi, viena arba kitą jos netobulybe. Kultūros krizė kyla ne iš materialinės kultūros persvaros priešais dvasinę, ne iš visuomeninės kultūros persvaros priešais asmeninę, ne iš estetinės kultūros persvaros priešais dorinę, kaip kultūros istorikų dažnai yra teigiama. Kultūros krizė kyla iš ženklo persvaros priešai būtį. Kai žmogus pajaučia, kad jis savo kūryboje laimi tiktai ženklus, kurie reikalaujami peržengiami ir paliekami, kurie yra tiktai kažkokio jam nežinomo ir nesuprantamo kelio rodyklės, kai jis pradeda savo kūrybą pergyventi, kaip nerealybę, kaip savotišką sapną ir svajonę, tuomet jis pradeda nuo jos nusigrįžti, pradeda ją net niekinti ir tuomet ateina kultūros krizė.

Tai yra didelės tragikos apsireiškimas. Iš vienos pusės čia žmogus nusivilia savo darbais, kurie neturi realybės pobūdžio ir yra tiktai simboliai. Iš kitos pusės jis nusivilia savo susirišimu su šitais ženklais, nes jie reikalaujami būti nuolatos paliekami ir peržengiami. Kurdamas kultūra, žmogus tikėjosi laimėsiąs naują realybę. Tuo tarpu jis pastebi, kad tikrumoje jis nuo šitos realybės kaip tik nutolo ir net ją prarado. Tasai kultūros tinklas, kuris vis tankiau apgaubia mūsų žemę, pridengdamas jos gamtiškumą, ir kuriuo žmogus taip labai didžiuojasi, pasirodo esąs tiktai ženklų bei simbolių tinklas. Jis ne tik pats nėra realybė, bet jis dar pridengia gamtinę realybę, neleisdamas žmogui jos tiesioginiu būdu patirti ir pergyventi. Atitrūkimas nuo gamtos, pasirodo, tikrumoje neduodąs nieko realaus. Kultūriniai kūriniai atsistoja gamtinių daiktų vietoje. Tačiau šitas pakeitimas tikrumoje yra ne kas kita, kaip realybės pakeitimas fikcija. Gilus nepasitenkinimas savu kūriniu apgaubia žmogų. Kultūra pradedama pergyventi, kaip principinis žmogaus apgavimas. Ne kūrinio netobulybės apvilia jo kūrėją, bet pats šito kūrinio esminis pobūdis, pati principinė jo linkmė. Žmogų apvilia simbolinė kūrinio prigimtis, kad jis nėra būtis, o tik būties ženklas. Pati būtis žmogaus rankose nesugaunamai išsprūsta, nutolsta ir net dingsta. Apsisupęs ženklais ir simboliais, jis jaučiasi užsidaręs chimerų pasaulyje ir vedąs netikrą ir nerealų buvimą. Tikrosios būties šviesoje kultūra pasirodė kaip esanti apgaulė ir netikrybė.

Iš kitos pusės, šita netikrybė ir nenori virsti tikrove. Kultūra prabyla į žmogų nuoširdžiai. Ji jam sakyte sako, kad ji esanti tiktai ženklas, kad ji tiktai nurodanti į tikrovę, kad ji tiktai tikrovę išreiškianti, bet kad ji pati nesanti tikrovė. Žmogus todėl negalįs galutinai ir neatšaukiamai kultūroje apsistoti ir joje įsigyventi, nes tai būtų apsigyvenimas ženklų srityje. Žmogus turįs peržengti kultūrą ir ten, kažkur viršum josios ieškoti būties, į kurią kultūra, kaip viena didžiulė rodyklė, yra nuolatos atgrįžta. Kai žmogus supranta šitą kultūros kalbą, kai jis suvokia josios ženkliškumo prasmę, jis nusivilia ne tik savo kūriniais, kaip tokiais, bet ir savo susirišimu su jais. Tikėdamasis kurią̨s realią būtį, žmogus į savo kūrinius įdeda ne tik savo vidų, kaip turinį, bet ir savo gyvenimo prasmę. Kultūra virsta tikrąja būtimi. Kultūriniai uždaviniai pasidaro jo prasmės vykdytojais. Žmogus įsigyvena kultūroje pastoviai ir visiškai. Tačiau kai jis pamato, kad kultūra yra tiktai ženklas, kuris kviečia eiti toliau, visas jo santykis su šituo ženklu, visas tasai pastovus įsigyvenimas ir prasmės ieškojimas staiga sudūžta, ir žmogus pasijunta lyg išmestas iš savos tėviškės į kažkokį nežinomą pasaulį. Pirmykštis jo pasitikėjimas kultūra griūva. Šiuo atžvilgiu jis taip pat pergyvena kultūrą, kaip apgaulę. Kūrinys jį apgauna tuo, kad pasirodo esąs tiktai ženklas. Gyvenimas kūrinių pasaulyje apgauna tuo, kad pasirodo esąs tik praėjimas. Žmogus siekė naujos būties ir pastovaus įsigyvenimo šitoje naujojoje būtyje. Tuo tarpu tikrumoje jis susikūrė tik ženklą, kuris liepia praeiti. Tai yra tragiškas nusivylimas, turįs nepaprastai reikšmingų pasėkų tolimesniam žmogaus apsisprendimui.

Kultūros krizės sąmonė yra negatyvinis žmogaus pergyvenimas. Jis sugriauna pirmykštį pasitikėjimą kultūra, sutrauko ryšius su kultūriniu pasauliu, bet savaime jis dar nieko neišsprendžia ir naujos žmogui situacijos nesukuria. Krizė visados yra lūžtis, vadinasi, pasisukimas nauja linkme. Tai yra perėjimas iš vienos situacijos į kitą. Griuvus pasitikėjimui kultūra, žmogus ieško naujos atramos, naujo pasaulio, kuriame vėl galėtų pastoviai įsigyventi ir kuris jam būtų reali būtis. Kultūros krizė stumia žmogų pergalėti ją ir iš jos išeiti. Tačiau kur žmogus gali eiti nuo kultūros, kaip tokios? Kultūros krizė, kaip sakėme, yra principinis žmogaus nusivylimas ir kūriniu ir gyvenimu kūrinių pasaulyje. Todėl išeitis iš šitos krizės negali būti pasukimas į kurią nors specialinę kultūros sritį: į meną, į mokslą, į valstybę ir t. t., nes visos šitos sritys taip pat yra tiktai ženklai ir tiktai praėjimas. Išeitis iš kultūrinės krizės veda į tai, kas nėra kultūra. Apsivylęs savo darbais, žmogus ieško to, kas yra jau nebe jo padaras, kas nuo jo nepriklauso ir kam todėl jis gali iš naujo nusilenkti.

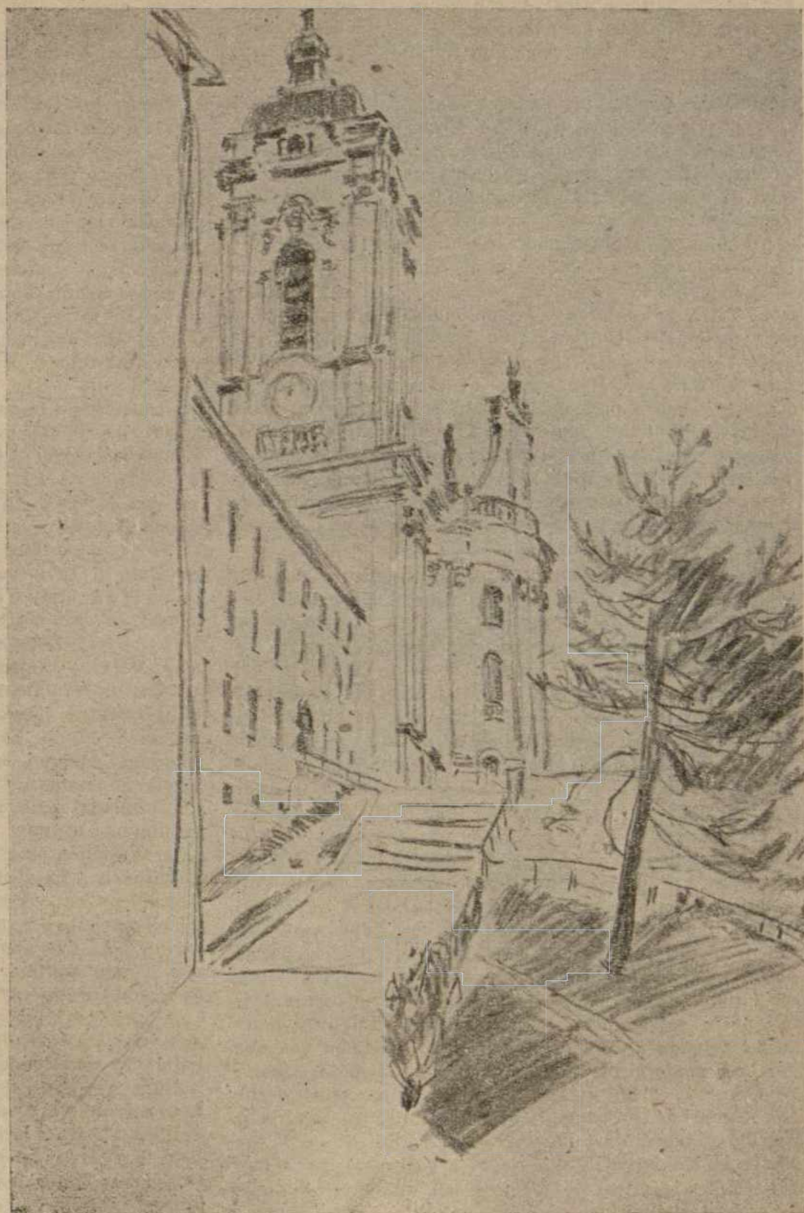
Čia žmogui pasisiūlo du keliai pagal dvejopą minėtą apsivylimą. Pergyvendamas savo kūrinius, kaip ženklus, žmogus, norėdamas iš krizės išsivaduoti, mėgina nubraukti šitą jų ženkliškumą, šitą simbolinį jų kiautą ir atstatyti pirmykštę realinę būtį. Tačiau kas liks, kai kultūrai atimsime josios ženkliškumą? Ne kas kita, kaip gryna gamta. Kultūros ženkliškumas laikosi gamtiniame pagrinde. Gamta neša kultūros reikšmę. Jeigu šita reikšmė savo simboliais pridengia tikrovę, tai pakanka šitą reikšmę paneigti, ir gamta vėl atsistos priešais mus pirmykštėje savo egzistencijoje. Pirmasis tad kelias iš kultūrinės krizės veda į gamtą. Iš kitos pusės, pergyvendamas savo buvimą kultūroje tik kaip praėjimą, suvokdamas kultūrą, kaip vieną didelę rodyklę kažkur į aukštesnę tikrovę, žmogus stengiasi šitą tikrovę surasti ir joje įsitaisyti. Tačiau kas yra aukščiau už kultūrą? Ne kas kita, kaip religija. Jeigu kultūra yra nurodymas, jeigu ji yra kvietimas nepasilikti, tai reikia tik suprasti šitą nurodymą, reikia tik priimti šitą kvietimą, ir nauja aukštesnė tikrovė, nauja būtis atsiskleis mūsų akivaizdoje. Antrasis tad kelias iš kultūrinės krizės veda į religiją. Abu šitie keliai pasisiūlo žmogui todėl, kad abiejų jų pagrinde žmogus suranda tai, ko jis nerado kultūroje. Gamta jam apsireiškia, kaip nepaliesta būtis, religija — kaip perkeista būtis. Gamtą jis pergyvena, kaip realią būtį, nuo kurios jis savo kūryboje nutolo. Religiją jis pergyvena, kaip realią būtį, į kurią jis savo kūryba nepateko. Eidamas į gamtą, jis tariasi grįžtąs į prarastą pirmykštę tėviškę, kurią jis, kaip sūnus palaidūnas, buvo palikęs ir į kurią

dabar nusivylęs grįžta. Eidamas į religiją, jis tariasi peržengiąs kultūros gyvenimą, išsivaduojąs iš chimerų bei iliuzijų pasaulio ir pasiekiąs tai, į ką pati kultūra nurodo ir kviečia. Ir gamta ir religija yra tikrovė, jau nebe simboliai ir nebe ženklai. Todėl jos abi kaip tik ir patraukia žmogų tada, kai šis nusivilia savo įmedžiagintų sapnų ir svajonių pasauliu. Nors abu šie keliai eina priešingomis linkmėmis, tačiau jie abu yra panašūs tuo, kad jie pasisiūlo, kaip pabėgimas nuo kultūros. Abu jie kviečia žmogų palikti kultūrą. Abu todėl yra negatyviniai kultūros krizės atžvilgiu. Iš kitos pusės, savo rezultatuose jie abu žmogų nuveda į tą patį punktą: į savęs nužmoginimą. Kai tik žmogus atsisako nuo kultūros, jis gali grįžti arba į gamtą arba pasinerti religijoje, jo galas visados bus toks pat: jis neteks savo žmogiškumo. Nei natūralistinis nei misticistinis kelias kultūrinės tragikos ne tik nepergali, bet dar labiau ją išryškina.

Natūralistiniu keliu iš kultūros krizės pasuko Rousseau. Jausdamas didelį apšvietos kultūros paviršutiniškumą, jos sustingimą, jos uždėtus gyvenimui varžtus, jis pamėgino principialiai nuvertinti kultūrinę kūrybą, kaip tikrosios būties gadinimą. „Visa yra gera, kas išeina iš kūrėjo rankų, visa išsigema žmogaus rankose", skelbia Rousseau. Kad žmogus „nenori nieko, ką padaro gamta", kad „jis priverčia žemę želdinti kito krašto augmenis ir medį vesti kito medžio vaisius", kad „jis sumaišo klimatus, elementus, metų laikus", visa tai Rousseau atrodo esąs gadinimas, iškreipimas ir savo paties laisvės užmušimas. „Žmogus gema laisvas, teigia Rousseau, o visur jis yra suvaržytas." Šituos varžtus jam nukala kultūra, ypatingai visuomenė, prieš kurią Rousseau ypatingai kovoja. Civilinis (vadinasi, gyyenas bendruomenė A.M.) žmogus, sako jis, gema, gyvena ir miršta vergijoje... Jis yra pažabotas mūsų institucijų". Mokslai ir menai, ugdymas ir valstybė iškreipia žmogaus prigimtį, jo skonį, kad vietoje gėrėjęsis pirmykščiais nepaliestais gamtos daiktais jis pradeda mėgti „išgamas ir baidykles", vadinasi, savus kūrinius. Tai yra nutolimas nuo tikrojo gyvenimo ir nuo tikrosios būties. Išeitis iš šitos padėties esanti vienintelė: žmogus turįs grįžti atgal į gamtą.

Ne istoriškai reikia suprasti šitą Rousseau kvietimą, bet metafiziškai. Žmogus turi grįžti ne į pirmykščius barbarybės amžius, bet į kitą būtį, į kitą tikrovę, kuri yra jau nebe kultūra, bet gamta. Gamta esanti pirmykštis žmogaus nekaltumo ir jėgos šaltinis. Gamta padaranti, kad žmogus esąs geras savo prigimtyje. Gamta jį vedanti tikruoju jo keliu. Tuo tarpu kultūra jį sugadinanti, nuvedanti tolyn nuo tikrosios būties ir aptemdanti jo gyvenimo prasmę. Gamtos apoteozė Rousseau filosofijoje yra tokia didelė, kad Voltaire nebe tam tikro sarkazmo rašė, jog paskaičius Rousseau „Discours" ima noras pradėti vaikščioti keturiomis. Tiesa, savo nuotaika šita apoteozė yra labai sentimentali, kaip sentimentali buvo visa apšvietos kultūra. Jai trūksta tragiško bruožo, kurį po šimto metų randame Nietzschės mintyje. Vis dėlto nepaisant šito sentimentalumo, šito tylių sutemų, jaukių pavėsių ir čiurlenančių upelių pamėgimo, Rousseau gamta yra kultūros priešginybė. Rousseau nubraukia kultūrą tarsi kokį nevykusį tinką ir atstato pirmykštį daiktų bei gyvenimo gamtiškumą. Kad praktiškai žmogus negali apsieiti nei be mokslo, nei be valstybės, tą labai gerai žino ir pats Rousseau. Tačiau jis kalba ne apie praktinę žmogaus gyvenimo sąrangą, bet apie principinį jo nusistatymą, apie jo vertybių skalę. Šitame nusistatyme pirmąją vietą kaip ir tik turinti užimti gamta. Vertybių skalėje aukščiausiai turi stovėti gamtiniai daiktai. Kai šitoks principinis sukeitimas bus padaryts, žmogus bus grįžęs į gamtą, nors ir nevaikščios keturiomis, nors ir klausys muzikos, lankys muziejus ir rašys mokslo veikalus. Kultūra bus tuomet tik priedas prie gamtos duoto žmogui gyvenimo. Todėl žmogus ją vertins tik kaip priedą, o ne kaip tikrąją savo buvimo vietą ir trikrąjį savos egzistencijos šaltinį. Tai yra pagrindinė Rousseau kultūros filosofijos mintis.

Tačiau gamtos ir kultūros santykių apgręžimas yra sykiu jų nugręžimas prieš patį žmogų. Kad žmogus yra gamtos paleistas, kad gamta jam neduoda reikalingų jo egzistencijai dalykų, to negali niekas paneigti. Kultūra yra žmogui būtina jau tik dėl to, kad be jos jis negali fiziškai išsilaikyti. Vadinasi, kultūra yra žmogui ne atsitiktinis dalykas, bet įimtas į pačią jo buvimo ir prigimties struktūrą. Žmogus pačia savo sąranga yra apspręstas kultūrai. Jis yra kultūringas iš esmės. Tuo tarpu Rosseau šitą esminį žmogaus kultūringumą kaip tik paneigia. Jis kultūrą padaro, kaip sakėme, tiktai priedu prie gamtos gyvenimo. Tačiau gamta žmogui šito gyvenimo neteikia. Atsisakęs nuo kultūros, kaip nuo esminio savo uždavinio, žmogus neranda ir negali rasti nieko, kas galėtų kultūrą jam atstoti. Gamta to nepadaro, nes ji negali priimti žmogaus atgal į savo globą ir jį apspręsti, kaip yra apsprendusi gyvulį. Todėl nusigrįžimas nuo kultūros ir gįžimas į gamta tikrumoje virsta grįžimu į tuštumą. Praktiškai žmogus vistiek pasilieka su kultūra susijęs, nes jis turi gyventi. Tuo tarpu metafiziškai ją neigdamas, jis negali nieko jos vietoje pastatyti net jeigu ir norėtų, nes gyvuliu žmogus niekados nevirs. Antikultūrinė metafizika pasidaro tuo pačiu ir antižmogiška metafizika. Paneigdamas kultūrą, Rousseau tuo pačiu paneigia ir žmogų, nusviesdamas jį į tuštumą arba sutapdydamas su gyvuliu. Kitokios išeities čia nėra. Kultūrą neigiąs padaras yra tik gyvulys arba žmogus gyvenąs tuštumoje. Ir vienu ir antru atveju jis yra nužmogintas, nes netekęs kūrybinio pavidalo. Jeigu kultūra yra tik priedas, o tikrasis šaltinis yra gamta, tai tuo pačiu ir kūryba yra tik atsitiktinis žmogaus uždavinys. Bet kas tada yra pagrindinis? Pats gyvenimas, be abejo, pati biologinė egzistencija. Tačiau taip yra ir su gyvuliu. Gyvulio prasmė sutampa su jo buvimu. Bet žmogus kaip tik dėl to iš gamtos ir yra paleistas, kad jo biologinis buvimas ir jo prasmė yra išsiskyrę. Žmogus savo prasmę realizuoja ne savo biologinėje egzistencijoje, bet už josios, būtent: savo kūryboje. Kūrybos, kaip pagrindinio uždavinio neigimas degraduoja žmogų į gyvulių eilę, nors faktiškai ir negali atgal jo į gamtą įjungti. Faktiškai žmogus vis tiek kuria ir vistiek gyvena kultūroje. Tačiau metafiziniu atžvilgiu toks nuo kultūros atsisakęs žmogus atsiduria tuštumoje. Kultūrą jis paneigia, o į gamtą grįžti nebegali. Kūrybiškumo atsisako, padarydamas jį tik atsitiktine savo gyvenimo funkcija, o savos biologinės egzistencijos neįstengia išplėsti taip, kad ji įvykdytų jo prasmę. Atplėšdamas žmogų nuo kultūros, nuo bendruomenės, Rousseau pastūmėjo žmogų į gilią vienatvę, į principinę ir nieku neužpildomą tuštumą, į savotišką nuobodį, nes nutraukė visus ryšius su aukštesnę kūrybos vykdoma prasme, o paliko jam sąmonę, kurį jį atskiria nuo viso kito pasaulio, neleisdama jam jame pasinerti ligi užsimirštant. Klages šiuo atžvilgiu yra nuoseklesnis. Norėdamas žmogų panerti į gamtą, jis visų pirma nori pergalėti žmoguje esančią dvasią, nori ją išguiti iš žmogiškosios būtybės, tuo būdu žmogų nusąmonindamas ir palikdamas jame tik gyvybę. Klages nori būti žmogaus prigimties perkeitėjas, nes gerai supranta, kad žmogaus ryšys su kultūra kyla iš dabartinės žmogaus sąrangos. Jeigu Klages noras pasisektų, žmogus pasidarytų grynai biologinis, savotiškas gyvulinis padaras, savaime grįžtų į gamtą ir savaime paliktų kultūrą. Tuo tarpu Rousseau žmogaus prigimtį palieka tokią pat. Antropologiniu reformatoriumi būti jis nesistengia. Jis nori reformuoti tiktai kultūros santykius su gamta. Tačiau jis nepastebi, kad šitie santykiai kaip tik yra kilę iš žmogaus prigimties. Palikus tą pačią prigimtį, pasilieka tie patys ir santykiai. Pakeitus santykius, o palikus tą pačią prigimtį, žmogus atsiduria tuštumoje.

V. K. Jonynas

Weingarten pažnyčia

(piešinys)

Todėl Rousseau ne tik nešvadavo žmogaus iš kultūrinės tragikos, bet ją dar labiau sustiprino. Jeigu kultūroje žmogus nutolsta nuo realios būties, tai antikultūroje jis nutolsta pats nuo savęs. Jeigu kultūroje žmogus nusivilia savo kūryba, tai antikultūroje jis nusivilia pačiu savimi, nes pradeda nebežinoti, nei kas jis yra nei kam jis yra. Bėgimas nuo kultūros į gamtą virsta tiktai apgaulinga kultūros krizės pergale. Tai yra tiktai laikinis užsimiršimas, bet ne visiškas ir principinis pasinėrimas gamtos gyvenime. Po kiek laiko šitas užsimiršimas praeina, žmogus pasijunta atsidūręs tuštumoje ir savo tragiką pradeda jausti dar stipriau, negu pirma. Kelias į gamtą yra amžinai žmogui uždarytas. Kiekvienas mėginimas praverti anuos prarastojo rojaus vartus baigiasi nepasisekimu, nes prie jų yra pastatytas angelas su ugniniu kardu, kuris nuolatos įspėja, kad žmogus yra sąmoningas padaras ir todėl negalįs grįžti į miegančiųjų karalystę.

Nors mistinis kelias į religiją yra kitoks, tačiau jo rezultatai yra tie patys. Modernioji Europos kultūra, sukūrusi platų ir gilų mokslą, įvairią filosofiją ir dar įvairesnį meną, apsupusi gyvenimą nuostabiais technikos laimėjimais, ne tik nepadarė žmogaus laimingo, bet, priešingai, pažadino jame kažkokios aukštesnės tikrovės pasiilgimą. Kultūrą modernusis žmogus vis labiau pradėjo pergyventi kaip ženklą, kuris nurodo į kažką daugiau, negu žmogaus kūrinys savyje, kuris reikalauja šitą kūrinį peržengti ir jį palikti. Nusivylimas kultūra pradėjo darytis vis aiškesnis. Žmogus vis labiau pradėjo ieškoti, kur jis galėtų patenkinti savo ilgesį, kur jis galėtų surasti tąją kultūros nurodomą aukštesnę tikrovę. Peržengti kultūrą ir ją palikti darėsi vis aktualesnis dienos reikalas. Tačiau Rousseau kvietimas į

gamtą šiuo tarpu žmogaus neviliojo. Modernusis žmogus norėjo eiti ne atgal, bet priekin. Jis norėjo kopti aukštyn. Ir čia jam kaip tik pasisūlė religija pačia mistiškiausia ir pačia labiausiai nuo kultūros bėgančia forma, būtent: budizmu.

Budizmas yra Indijos padaras. Tai „tropinis augalas", kaip jį yra pavadinęs F. E. A. Krause, galėjęs išaugti tiktai neveiklumą skatinančioje aplinkoje. Tačiau visais laikais, kada tik žmogus nusivildavo savo veikimu ir savo darbais, kada jis pavargdavo savo energijoje, budizmas jį traukdavo savo nirvana, kaip išsivadavimu iš šito kankinančio aktyvumo. Budistinė nirvana nėra nebūtis. Nirvana sako Krausė, yra apibūdinama, kaip laimingumas, kurio esmė yra bet kokio jautimo nebuvimas. Tai yra aukščiausias laimingumas, kuriame nieko nebejaučiama; tai džiaugsmas, kad nebėra jokio jautimo. Tačiau ji nėra sąmonės nustojimas. Išvaduotasis žino, kad jis yra išvaduotas. Jis žino, kad tapsmo jis daugiau nebebus paliestas. Jis yra iškeltas viršum priežasčių ryšio, todėl jam nebeegzistuoja jokios pasėkos. Žmogus nirvanoje neišnyksta, bet tik patenka į tokią egzistenciją, kurią mes išreiškiame negatyvinėmis sąvokomis. Pozityvinis jos turinys mūsų supratimui pasilieka neprieinamas. Tačiau jis yra, tik yra anapus mūsų patyrimo ir suvokimo.

Šitas tad savotiškas poilsis, šitas nurimimas kaip tik ir patraukia aktyvume pavargusį žmogų. Intensyviai dalyvaudamas kultūros gyvenime ir galop juo nusivylęs, žmogus ieško tokios savo dvasiai būsenos, kurioje jis galėtų pamiršti ir savo aplinką, ir savo darbus, ir net galop patį save. Budistinė nirvana kaip tik patenkina visus šituos troškimus. Todėl ji vienokia ar kitokia forma — kaip tik ir pasisiūlo į kultūros krizę patekusiam žmogui. Nenuostabu todėl, kad devynioliktojo šimtmečio pabaigoje budizmas, tarsi kokia banga, siūbtelėjo per Europą ir per Ameriką, vadinasi, kaip tik per tuos kontinentus, kurie kultūroje yra aktyviausi ir kuriuose technika yra labiausiai pražydusi. Nors Krausė ir teigia, kad tikrasis budizmas niekados negali būti perkeltas į europinį pasaulį ir kad budistinis gyvenimo idealas gali būti realizuojamas tik vienuolių, vadinasi, gali tikti tiktai mažoms bendruomenėms, bet niekados ne žmonių masėms vis dėlto pasitaiko tarpsnių, kurie savo nuotaika paruošia dirvą religiniam misticizmui ir tuo pačiu atsiskleidžia budizmui. Devynioliktojo šimtmečio pabaiga kaip tik tokia ir buvo. Būdinga yra dar tai, kad modernusis budizmo sąjūdis prasidėjo Amerikoje, kur jau 1875 metais buvo įkurta teosofinė draugija. Teosofinė propaganda stipriai išplito Amerikoje ir Anglijoje, persikėlė į Europos kontinentą, užliejo Prancūziją ir Vokietiją. Vokietijoje ji susijungė su atgaivinta Böhmės mistika, turėjo įvairių draugijų, laikraščių, suskilo į įvairius sąjūdžius, patraukė į save nemaža mokslininkų ir menininkų. Didysis karas sustabdė šitą sąjūdį ir Europos kultūra pasuko kita linkme. Tačiau budizmo pasirodymas Europoje ir Amerikoje pasiliko kultūros istorijoje, kaip žmogaus mėginimas ieškoti išsivadavimo iš kultūros krizės religiniame užsimiršime.

Budistinis sąjūdis yra istorinė apraiška. Tačiau šalia jo visados esama psichologinio linkimo atsidėti mistikai ir askezei tada, kai kultūra žmogų apvilia, kai ją jis pradeda pergyventi tiktai kaip perėjimą, bet ne kaip pastovią savo gyvenimo formą. Nors Krikščionybė savo esmėje nėra antikultūrinė, priešingai, net labai palanki kultūros kūrimui ir vertinimui, vis dėlto praktinėse jos veikimo formose bėgimas nuo kultūros išeina aikštėn ir net apsprendžia šitų formų pobūdį. Krikščionybėje visais laikais kontempliatyvinis gyvenimas (vita contempliativa) buvo aukščiau statomas už aktyvinį-kūrybinį gyvenimą (vita activa). Vienuolinė egzistencija, anachoretiniu savo pavidalu, buvo laikoma normaliu buvimu. Tam tikra įtampa tarp kūrybos ir šventumo Krikščionybėje visados yra jaučiama: šventumo naudai. Be abejo, Krikščionybei yra toli ligi budistinio kultūros neigimo, nes patys jos principai to neleidžia. Tačiau tam tikras nepasitikėjimas kultūrine kūryba, tam tikras ja nusivylimas ir todėl nuolatinis atsigrįžimas į mistinį gyvenimo būdą yra nepaneigiamas. Mistika, kaip ir gamta, traukia žmogų savo žavėsiu ir nevisados net krikščionis sugeba jam atsispirti.

Vis dėlto mistinis kelias iš kultūrinės krizės taip lygiai yra apgaulingas, kaip ir natūralistinis. Nusigrįžimas nuo kultūros ir pasinėrimas religijoje taip pat yra savo žmogiškumo paneigimas. Natūralistinis kelias nepastebi, kad žmogus nebegali grįžti į gamtą kadangi jis yra principialiai iš jos paleistas. Misticistinis kelias nepastebi, kad jis negali įkopti į religiją, neatsirėmęs į kultūrą. Religija yra aukštesnė tikrovė. Su tuo reikia sutikti. Tačiau šita aukštesnė tikrovė visu plotu yra statoma ant kultūros. Religija be kultūrinio savo pagrindo — be mokslo, be filosofijos, be meno, be visuomeninių formų — iš viso yra neįmanoma. Jos egzistencija suponuoja kultūros egzistenciją. Žmogus gali būti religingas tik tada, kai jis yra kultūringas. Gyvulys neturi religijos dėl to, kad jis neturi kultūros. Religija, be abejo, duoda daugiau, negu kultūra. Ji yra ne tik ženklų, bet ir realios būties sritis. Tačiau be kultūros sukurtų pavidalų ji savo veikimo išvystyti negali. Kur kultūra yra menka, ten ir religija reiškiasi menkai. Kur kultūros nėra, ten ir religijos nėra. Žmogaus gyvenimas yra vientisas vyksmas. Jis eina iš gamtos per kultūrą į religiją. Tai nėra laikinis išsivystymas ta prasme, kad žmogus iš sykio būtų gamtoje, paskui ją palikęs pereitų į kultūrą, o paskui į religiją. Tai yra ne laikinė, bet principinė žmogaus buvimo sąranga, kuri kiekvieną momentą apima ir gamtą ir kultūrą ir religiją. Iš gamtos žmogus yra esmingai paleistas, bet su ja susijęs, kaip su materialiniu pagrindu, kuriame jis realizuoja savo kūrinius. Religijos jisai siekia, bet visados turi išeiti iš kultūros ir į ją atsiremti. Kultūra yra vidurinis elementas, kuris sujungia savimi iš vienos pusės gamtą, iš kitos — religiją.

Nuo šito tad elemento žmogus atsipalaiduoti niekados negali. Kultūra yra jo tikroji vieta, jo likimas, jo gyvenimo prasmė ir pateisinimas. Gamta yra tai, ką jis jau yra peržengęs. Religija yra tai, kas priklauso anai siekiamai tikrovei. Gamta yra prarastas rojus, religija yra transcendentinis amžinasis buvimas. Tuo tarpu kultūra yra šios dabartinės egzistencijos forma. Kiek gamta įsijungia į žmogaus buvimą, ji įsijungia tik per kultūrą. Gryna laukinė gamta žmogui yra svetima. Taip pat kiek religija reiškiasi žemiškajame žmogaus gyvenime, ji reiškiasi taip pat per kultūrą, per jos sukurtas teorines, etines ir estetines formas. Savų formų religija šioje tikrovėje neturi ir negali turėti. Gryna dieviškoji religija žmogui yra neprieinama. Kaip gamta neša kultūrą, taip kultūra neša religiją.

Čia tad ir galime suprasti, kodėl kultūros paneigimas religijos naudai yra sykiu ir paties žmogaus paneigimas. Atsisakęs nuo kultūros, žmogus tuo pačiu atsisako ir nuo tos realinės pakopos, ant kurios atsistojęs jis gali gyventi religijos srityje. Mėginimas pasinerti religijoje, pamirštant kultūrą, yra mėginimas transcendentinę tikrovę perkelti į šį pasaulį ir amžinybę sutalpinti laike. Tačiau toks mėginimas niekados negali būti vaisingas. Jeigu vis dėlto žmogus jį vykdytų, jis pasijustų atsidūręs ne grynosios religijos, bet savo iliuzijų pasaulyje, kuriame nežinia kur baigtųsi fantazija, o kur prasidėtų tikrovė. Misticistinis užsisklendimas nuo kultūros nuveda ne į aukštesnę realybę, bet į paties žmogaus subjektyvinių sapnų bei svajonių sritį. Bėgdamas nuo kultūros, kaip nuo ženklo, žmogus atsiduria savo sąmonės karalystėje. Ieškodamas pastovaus gyvenimo, jis patenka į savo subjektyvumą, kuris iš esmės yra nepastovus. Misticistinis kelias todėl, kaip ir natūralis-

LYJANČIĄ NAKTĮ / Antanas Rūkas

Pro atdarą langą lengvutis šniokštimas įeina
ir vaikšto aplinkui, kaip miegas, švelnus.
Už tolimo miško merginos begestančią dainą
vėjelis, kaip žvakę vaškinę, užpūs.

Pakalnėse debesys slankioja sunkūs ir verkia,
patamsy užkliūdami medžių šakas.
Mieguistas akis nejučiom, nejučiomis užmerkiu,
ir rodos — paims kažikas ir nuneš...

Ramumas užplūsta krūtinę ir sopančią širdį,
ir skausmas — lyg bardamos glosto mama.
Tarytumei, bokštų auksinis dainavimas girdis,
kurio jau maniau neišgirst niekada.

Atrodo, pakilsiu ir eisiu gatve Švento Jono,
pasuksiu į Stiklių gatvelę paskui,
o ten, kur kampinių, apgriuvusių vartų kolonos,
ne kartą laimingas buvau kaip danguj.

Nutilo šniokštimas, sustojo ir debesys sunkūs
ir stebis, tur būt, mano laime graži a...
Už lango ryškėja šaka baltažiedė palinkus,
pro ją: lyg sidabro laivelis — aušra.

Sugrįžta į širdį nerimstantis skausmas iš vakar,
praplėšia mieguistas ir liūdnas akis, —
jau džiūva per naktį prilytos balutės kur—ne—kur,
o žaizdos širdy niekuomet neužgis.

---

tinis, žmogaus iš kultūrinės krizės neišveda. Jis tik dar labiau šitą krizę išaštrina, parodydamas, kad nuo kultūros jokiu atveju išsivaduoti negalima.

Tačiau bėgimas nuo kultūros į religiją atskleidžia dar vieną savotišką bruožą. Patekimas į subjektyvumą, į savo iliuzijas ir fikcijas, yra būdingas budistinei mistikos krypčiai. Mistinė Krikščionybės srovė apsisaugo nuo šitokio subjektyvumo dogmatine savo puse. Krikščionybės dogmos stovi tarsi užtvara prieš kiekvieną subjektyvinį religijos supratimą. Todėl kas Krikščionybėje bėga nuo kultūros, faktiškai bėga ne nuo kultūrinių religijos pavidalų, bet nuo *asmeninės* kultūrinės kūrybos. Krikščionybė objektyvine savo forma pasilieka visados su kultūra susijusi, nes jinai yra *reali* religija. Todėl net ir didžiausi Krikščionybės mistikai, net anachoretai yra priversti naudotis kultūrinėmis krikščioniškomis formomis. Jie tik patys atsisako dalyvauti šitų formų kūrime. Tačiau ką reiškia šitoks atsisakymas? Religija, norėdama būti reali, be tokių formų išsiversti negali. Kultūrinis pagrindas jai turi būti sukurtas ir nuolatos kuriamas bei tobulinamas, kad religija galėtų kiekvieną kartą šioje tikrovėje realiai reikštis ir ją keisti. *Be kultūrinės kūrybos nė religijos išganomasis uždavinys negali būti vykdomas.* Atsisakyti dalyvauti kultūrinėje kūryboje reiškia tuo pačiu atsisakyti dalyvauti ir objektyviniuose religijos uždaviniuose, atsidedant tiktai *subjektyviam* savęs tobulinimui. Gali šitoks nusistatymas būti pagrįstas ir labai gera valia, tačiau *objektyviai* jis yra vienašališkas, neatitinkąs pačios religijos paskirties, kuri siekia perkeisti ne tik žmogų, bet ir objektyvinį gyvenimą su jo pavidalais, su jo istorija, su visu jo kultūriniu turiniu. Misticistiniu keliu einąs krikščionis nėra pilnutinis krikščionis tikrąja šio žodžio prasme, nes jis vykdo tik vieną subjektyvinį uždavinį. Bet juk ir objektyvinio gyvenimo perkeitimas turi būti įvykdytas. Mistikas, nuo jo nusigręždamas, tuo pačiu šitą darbą uždeda ant kitų pečių. *Kiti* turi ir save ištobulinti ir kultūrą perkeisti, realizuodami pasaulyje Dievo karalystę. Tuo tarpu mistikas težiūri savęs. Tai yra religinio solidarumo paneigimas. *Krikščionybė yra ne tik asmens, ne tik individualios sąžinės, bet ir bendruomenės ir visos žmonijos religija.* Todėl *visi* žmonės yra pašaukti *visiems* uždaviniams. Visi yra atsakingi už šitų uždavinių vykdymą. Mistikas kaip tik nori iš šito solidaraus atsakingumo išsivaduoti, palikdamas jį kitiems, o pats norėdamas atsakyti tiktai už save. Mistiniuose polinkiuose visados glūdi kultūrinės kūrybos, kaip pavojingo ir rizikingo dalyko, pergyvenimas. Galimas daiktas, kad kultūrinė kūryba tokia ir yra, kad ji turi savo bedugnių ir savo gelmių. Tačiau kodėl per šitas bedugnes turi pereiti tiktai kiti? Kodėl šitiems pavojams atsispirti turi taip pat tiktai kiti? Kodėl manasis Aš turi būti laisvas nuo šitos rizikos? Mistinis nusiteikimas, išvystytas ligi galo pasirodo esąs nekrikščioniškas *objektyvine* prasme, nors subjektyviai jis ir gali būti pateisinamas. Jis paneigia objektyvinę Krikščionybės pusę, paneigia objektyvinius jos uždavinius ir žmonių solidarumą religijos vykdyme. Gelbėdamasis nuo kultūros religijoje, žmogus, kaip matome, paneigia pačią religiją. Norėdamas religijoje pasinerti ir užsimiršti, jis esti objektyviai iš jos išskiriamas. Misticizmas yra ne žmogaus išgelbėjimas iš jo tragikos, bet pati šitos tragikos viršūnė, kaip ir natūralizmas.

Kultūrinės krizės sąmonė bėgimu nuo kultūros, kaip matome, gali būti *apgauta*, bet negali būti objektyviai *pergalėta*. Grįžimas į gamtą ir pasinėrimas religijoje tik užmeta šydą ant subjektyvinės dvasios, tik pridengia žmogų nuo jo paties ir nuo jo darbų. Tačiau tragika pasilieka ta pati ir po kurio laiko ji esti dar aštriau pergyvenama. Kultūros buvimas yra tragiškas savo esmėje. Todėl šitos tragikos pašalinti nėra galima. Galima tik laikinai jos nejausti, nuo jos užsimerkti, bet negalima padaryti, kad jos nebūtų. Žmogus yra apspręstas kultūrai. Kultūra glūdi jo buvime. Todėl bet koks mėginimas nuo jos pabėgti yra mėginimas pabėgti nuo žmogiškojo buvimo. Tai žygis, pačioje užuomazgoje pasmerktas nepasisekimui. *Kultūrinė tragika gali būti pergalėta, tik ją prisiimant ir pakeliant, nes tai yra paties žmogaus tragika.* Kaip mirtis yra pergalima ne nuo jos bėgant, bet ją iškenčiant (Kristaus pavyzdys ant kryžiaus), taip lygiai tokiu keliu yra pergalima ir kultūrinė tragika. Tik teigdamas save ir savo darbus tokius, kokį jie *esmėje* yra, žmogus pergali ir save ir savo kūrinį, nes padeda pagrindą aukštesnei tikrovei nusileisti į jo egzistenciją. *Religija yra išganymas ir žmogaus ir pasaulio, bet tiktai per žmogų ir per jo sukurtą kultūrą.* Kultūra nurodo į religiją, bet tiktai savimi ir per save. Žmogus ir jo darbas yra strėlė į kitą krantą. Tačiau jį pasiekti, mes galime tiktai šitos strėlės padedami

Vlada Proščiūnaitė

PROFESORIUS VIZGIRDA

Pirmo veiksmo pirmas paveikslas iš to pat vardo dramos veikalo

(Šventadienio rytą tolumoje skamba bažnyčios varpai. Pro didelį laboratorijos langą matyt pavasarėjantis sodas. Pasieniais ant mažų staliukų — narveliai su triušiais. Vidury didelis, baltas rašomas stalas.)

VIZGIRDA: (dėlioja kartotekinius lapelius, retkarčiais žiūrėdamas pro mikroskopą ar į įvairiaspalvį skystimą mažutėse kolbose.)

ALGIS: (tyliai pradaro duris ir, tėvui negirdint, ant pirštų galų priėjęs, puola ant kaklo) Tėtuk, ir aš noriu, ir aš, ir aš!

VIZGIRDA: (išsivadavęs iš sūnaus rankų, neatsisukdamas ir nenutraukdamas darbo) Ko gi tu nori, Algi? Palinkėti tėtei labo ryto?

ALGIS: Ne, tėtuk. Aš labai atsiprašau. Žinoma, ir labą rytą, bet aš svarbiausia pro mikroskopą norėčiau . . .

VIZGIRDA: (staiga atsisukdamas) Pro mikroskopą?... Tu norėtum tapti mokslininku, Algi?

ALGIS: Nežinau, tėtuk. Gal geriau šoferiu ar lakūnu... Bet ir mokslininku norėčiau būti, kodėl ne . . . Tada aš sėdėčiau čia — prie šito didelio stalo ir galėčiau žaisti ir žaisti tais vamzdeliais iki vidurnakčio, ne — iki pat ryto! Ir mama manęs miegot nevarytų. Juk tavęs nevaro, tėtuk, o tu kiekvieną naktį čia sėdi, nes tu mokslininkas. O jau pro mikroskopą žiūrėčiau — tai jau dieną ir naktį! (akimirką galvoja). Kaip tu manai, tėtuk, kad taip į tą vabalą pažiūrėjus — žinai, kur vakar Dalia norėjo man už apikaklės užkišti . . . Jo sparneliai tokie spalvoti, kaip tas skystimas vamzdeliuose. O, tėti, ar vabalui neskauda, kai į jį pro mikroskopą žiūri?

VIZGIRDA: Tu dar nieko nesupranti, mano vaike. Ką reiškia skausmas prieš tas paslapčių gelmes, į kurias mes norime įsibrauti, ištirti, nugalėti, priversti paklusti . . . Kiekvienas ieškojimas, Algi, eina per skausmą, o jei reikia, ir per mirtį . . . Bet tau dar anksti, mano vaike, tu nieko nesuprasi.

ALGIS: O, aš labai gerai suprantu, tėte! Tu juk man pasakojai apie tą mokslininką, kuris išrado tokias bakterijas — kaip ten? . . . Kuo jos vardu, tėtuk?

VIZGIRDA: Aš nežinau, Algi. Bakterijų pasauly miliardai, mokslininkų tūkstančiai, o pasakojęs aš tau esu bent apie kelias dešimtis iš jų.

ALGIS: Nagi tas, tas . . . Jau žinau! Tas, kuris džiovos bakterijas surado!

VIZGIRDA: Tu galvoji apie Robertą Kochą?

ALGIS: Taip, taip, tėtuk, — Robertas Kochas! Ir jis paskui nusinuodijo nuo tų bakteriju, ar ne?

VIZGIRDA: Ne visai taip. Ne nusinuodijo, o apsikrėtė džiova ir nuo jos mirė.

ALGIS: Matai, tėtuk, aš viską suprantu! (išdidžiai) Kiekvienas ieškojimas, jeigu reikia eina per mirtį!... Tai aš turėčiau ir aną gražųjį vabalą paaukoti? Ir tuos vargšus triušiukus? ... Tur būt, jie dėl to visada virpa ir tokiom išgąsdintom akytėm žiūri . . . (valandėlę tyli) Tėte, man baisus dalykas į galva atėjo. O jeigu tu mirsi, kaip Robertas Kochas? . . . Ne, ne, tu nemirsi, tu protingesnis už jį! Kai Dalia ko purkštauja ir ant tavęs pyksta, mamytė visada sako, kad tau Dievulis nedavė meilės, bet už tat davė didelį, didelį protą. Aš nevisai suprantu, tėtuk, kaip tai nedavė meilės — juk tu ir mane myli ir Dalią — tik gal mamytę kiek mažiau . . . Tur būt, dėl to ji taip ir sako, ar ne, tėtuk? (Pamatęs, kaip rūstėja tėvo veidas) Tėtuk, tėte, tu jau vėl supykai! . . .

VIZGIRDA: (susijaudinęs) O taip — jos visada man stoja skersai kelio — ir Dalia ir mama — abi! Nuo pat anos palaimintos akimirkos, kai aš palikau mediciną ir ėmiausi biologijos ir eksperimentų! Kaip piktieji demonai — klastingi, tylūs! Kaip kokie klaikūs šešėliai jų veidai gula ant mano darbo — persekioja, žudo! . . . Tik tu vienas man likai, Algi, — jau dukters aš seniai nebeturiu. Tavo motina man atėmė Dalią, Algi. Jos susikalba be žodžių, jos skaito viena antrai mintis iš akių ir išvien visais ginklais ir visais frontais prieš mane kovoja! . . .

ALGIS: (su ašarom akyse) Tėte, až žinau, kad tu nemyli mamytės, bet...

VIZGIRDA: Aš nemyliu? Ne, Algi, ne! Jinai myli viską — savo Dievą, savo juokingus fanatiškus įsitikinimus, jinai myli visus žmones šiame pasaulyje, ir juo didesnė menkysta, juo labiau jinai ją myli. Visus ir viską, Algi, tik ne mane!

ALGIS: (beveik verkdamas) Aš nieko nesuprantu, ką tu kalbi, tėte, bet mamytė nėra jau tokia bloga, tikrai ne!

VIZGIRDA: Ir tu prieš mane, mano vaike!

ALGIS: (apkabina tėvą) Tėtuk, tik tu nepyk! Nors šiandien nepyk! Man taip liūdna buvo vienui vienam namuos — mama su Dalia į bažnyčią išėjo, dėl to aš ir atbėgau pas tave, tėtuk. O tu pyksti!

VIZGIRDA: Į bažnyčią, sakai, išėjo. Na ir gerai. Tegul meldžiasi savo Dievui ir prašo, kad dar daugiau neapykantos įdiegtų vyrui ir tėvui!

ALGIS: Neapykantos? (šokinėja) Ot ir ne, tėtuk, ot ir ne! Žinai, ką aš tau pasakysiu — šiandien aš girdėjau, kaip mama sakė Daliai — vargšas tėtė šią naktį vėl be poilsio praleido laboratorijoj. Matai, tėtuk, kaip mamytė tavęs gailisi! O tu sakai — kažkokia ten neapykanta!

VIZGIRDA: Gailisi? (karščiuojasi) Tegul neapkenčia geriau, Algi! Iki pačių širdies gelmių tegul neapkenčia! Neapykannta, vis delto yra aistra, prieš kurią aš turiu priešginklį — savąją tyrinėjimo aistrą. Bet gailestis! . . . Gailimasi tik mažų, menkų žmonių. O aš nenoriu būt nei apgailėtinas, nei menkas! Nenoriu, Algi, supratai? Aš turiu savąjį didelį pasaulį, ir tuo pačiu esu didelis žmogus. Didelių žmoniu nesigailima — jie yra arba dievinami arba nekenčiami. Ir aš noriu būti geriau nekenčiamas, Algi! Nekenčiamas ir žmonos, ir dukters, ir bendradarbių, ir . . . (prityla) ir tų, kurių gyvybę aš paaukosiu jeigu kokia neišrišama mįslė ten — po mikroskopu — to reikalautų . . .

ALGIS: (nieko nesuprasdamas, išsigandęs nutraukia tėvą) Tėte, aš, tur būt, nesupratau... Sakai, ir žmogų galima nužudyti (patempęs lūputes) kaip triušiukus...

VIZGIRDA: (truputį susijaudinęs) Ne, Algi, ne! Aš be reikalo tau kalbu visa tai — tu dar per jaunas. Po dvidešimties metų, kai tu sėdėsi čia — mano vietoj — prie mikroskopo ir formulių lapelių, kai pergyvensi tą kūrybinį karštį, tą aistringą nerimą prieš mikrokosmines gelmes, kai tu tapsi mokslininkas ir tyrinėtojas...

ALGIS: (nutraukdamas tėvą, beveik verkdamas) Ne, tėte, aš nenoriu! Nenoriu nei pro mikroskopą žiūrėti, nei triušių žudyti, ne, ne, nenoriu!

VIZGIRDA: (nustebęs) Nenori? Bet aš tavęs visai neklausiu, Algi, nori tu ar ne. Tu privalai, supranti? Aš neleisiu, kad motinos fantazijos ir skrupulai nuodytų tavo sielą — tu esi mano sūnus, tik mano vieno! (nori sūnų apkabinti, bet Algis verkdamas išsivaduoja iš jo glėbio ir bėga į duris)

MARIJA: (įeidama susiduria su Algiu tarpdury ir nė kiek nenustemba, pamačiusi susijaudinusius tėvą ir sūnų). Miliūnų Jonukas laukia tavęs apačioj. Jum abiem paruošti pusryčiai. Bėk ir būk svetingas šeimininkas.

ALGIS: (išbėga)

MARIJA: (nusiimdama skrybėlę ir pirštines) Labas rytas, Petrai.

VIZGIRDA: (žiūri pro langą, nugara į žmoną, ir neatsisukdamas tyli).

MARIJA: Mudu, rodos, nesimatėme šįryt — tu naktį praleidai laboratorijoj.

VIZGIRDA: Atrodo, kad ir savo miegamąjį man reikės į čia perkelti. Bus mažiau priekaištų, ir niekas nežinos, kada aš dirbu, ir kada miegu.

MARIJA: (lyg juokaudama) Ar tau kas priekaištavo šįryt? Aš bent tikrai neturėjau tokių intencijų.

VIZGIRDA: (staiga atsisukdamas) Visi jūs priekaištaujat man — ir tu, ir Dalia, ir Lapėnas, ir net Algis. Ir jei jūs nieko nekalbat, jūsų tyla yra dar labiau priekaištaujanti. Manai, aš nejaučiu, kokia įtempta grumtynių atmosfera viešpatauja mūsų šeimoj?...

MARIJA: Grumtynių atmosfera? Visai teisingai, Petrai. Visas gyvenimas yra vienos ištisos grumtynės.

VIZGIRDA: Šitaip? Štai kokių taikių minčių jus šiandien mokė bažnyčioj — ir dar Šventosios Dvasios šventėje — taikos dvasios šventėje!...

MARIJA: Niekas taip nesigrumia del tiesos, kaip Šventoji Dvasia su šėtonu. Mumyse ir aplink mus.

VIZGIRDA: Drįstu parafrazuoti: ir niekas taip nesigrumia, kaip šventoji ponia Marija su savo šėtonišku vyru!

MARIJA: Aš galiu dar toliau parafrazuoti — retai kas taip grumiasi su kliūtimis, su nuovargiu, kaip mano vyras del savo tiesos ten — lašely po mikroskopu... Ir aš neklystu, ar ne?

VIZGIRDA: Gal būt.

MARIJA: Matai, Petrai, kad ir grumtynių atmosferoje, mes visada susikalbam. O susikalbėjus, galima šio to ir prašyti.

VIZGIRDA: Prašyti?

MARIJA: Taip. Paglobok truputį Miliūnienės Jonuką. Vaikas rimtai serga kaulų tuberkulioze. Tai juk tavo senosios specialybės sritis.

VIZGIRDA: Senosios specialybės, mieloji geradare! Senoji specialybė yra mirusi, ir prašau jos nekelti iš kapų.

MARIJA: (lyg negirdėjusi) Našlė Miliūnienė nesiima jokios iniciatyvos vaikui gydyti.

VIZGIRDA: Pinigų neturi. Tai duok jai. Ar mažas sumas tu išleidi ubagams ir girtuokliams?

MARIJA: Visi mes lygūs Dievo akyse. Na, tiek to. Miliūnienė nesiima jokios iniciatyvos vaikui gydyti, net jeigu aš jai pasakiškus pinigus sumesčiau. Tai kažkoks tragiškas bruožas proletariato galvosenoj — Dievas davė vaiką, Dievas ir atims.

VIZGIRDA: Taip, žinoma, vis tas Dievas! Pirmųjų krikščionių moterys pačios siuntė savo vaikus į liūtų narvą ar į verdantį aliejų metė — vis del Dievo... Man įdomu, ką Dievas joms paskui del tokio motiniškumo pasakė?...

MARIJA: Man rodos, akademikai paprastai būna nuoseklūs, ir ne tik prie mikroskopo. Kokį, tačiau, tu randi ryšį tarp Miliūnienės galvosenos ir pirmųjų krikščionių, aš nesuprantu.

VIZGIRDA: Ko tu pagaliau nori, Marija? Ir kam tos rafinuotos užuolankos?

MARIJA: Kiek jos rafinuotos, aš nežinau. Tačiau užuolankas pradėjai tu. Grįžtant prie Miliūnienės, leisk, Petrai, man atskleisti savo kortas. Aš juk taip retai tavęs ko prašau.

VIZGIRDA: Prašyk Lapėną. Tegul priima vaiką į savo kliniką.

MARIJA: Lapėnas to nereikalingas.

VIZGIRDA: Nereikalingas? O kuo man gali būti reikalingas tas driskiukas?

MARIJA: Tavo sutrikusiai vidinei būsenai, Petrai. Aš gi prašau — leisk man atskleisti savo kortas — tik turėk truputį kantrybės. Tu gyveni kaip vilkas, Petrai. Kaip vilkas akademiniuose sluoksniuose, kurie tavęs nesupranta. Kaip vilkas tu esi pilnas pagiežos prieš šeimą, o ypač prieš mane. Tur būt, todėl, kad per ištisus metus kažkada aš maldavau tave grįžti į mediciną. Dabar aš prisipažįstu, kad mano reikalavimas buvo neprotingas. Ir širdies gilumoj šiandien aš dievinu tave daugiau, negu tada, kai buvai gydytojas . . .

VIZGIRDA: Tam, kurį dievinam, paprastai nepriekaištaujam, o ypač nekoreguojam jo elgesio.

MARIJA: (lyg negirdėjusi) Tu nusileidai į pačias mokslo gelmes, Petrai, ir del to nenuostabu, kad išleidai iš akių tai, kas stovi pasaulio centre. O juk žmogus stovi pasaulio centre, Petrai. Žmogus, ne tavosios bakterijos. Juk esama kažkokios palaimingos grįžtamosios stiprybės socialiniuose santykiuose — santykiuose žmogaus su žmogumi. Jeigu duodi kitam — tuo pačiu duodi sau. O tu nesantykiauji su žmonėmis — nei kaip asmuo, nei kaip profesionalas. Ir prisipažink, Petrai, tu esi ištuštėjęs ir suskilęs savo dvasioj. Ar tu nejauti, kad tavo darbas pasotina tik tavo intelektą? Kas pasotina tavo dvasią? Aš nebereikalauju, neprašau, kaip kadais, kad tu grįžtum į mediciną. Tai galų gale ir nereikalinga. Bet nors neviešai, nors paskirais retais atvejais atverk savo turtingą medicininį bagažą ir padėk žmogui. Tu pamatysi, kaip iš santykių su gyvu žmogum plaukia visai kitokios gaivinančios sultys, negu iš šalto eksperimentinio kontakto su triušiais ir bakterijom. Mes turime padėti Miliūnukui, Petrai. Tu turi del tavęs paties. Aš užtikrinu, kad giedresnė galva ir tvirtesne ranka tu paskui grįši prie savo mikroskopo. Aš negaliu žiūrėti, kaip tu nyksti, Petrai, kaip tu esi draskomas vidinų prieštaravimų, nors jų ir nepripažįsti. Tik del tavęs prašau — tikėk man. Tai nėra jokia užgaida. Mano amžiaus moterys jau neturi kaprizų.

VIZGIRDA: O vieną užgaidą tu vis delto turi, Marija — kalbėti apie tai, kas jau seniai mirę, būtent, apie medicininę praktiką, kurios prisiminimas man tik pasibiaurėjimą tesukelia! (Karščiuojasi) Kas tau iš viso yra davęs teisę mano dvasinei būsenai nustatinėti? Ypač, kad tavo diagnozės visada ir visiškai klaidingos!

MARIJA: (karčiai) Taip, aš žinau — tik tu vienas esi neklaidingas, Petrai . . .

VIZGIRDA: Kiek tai liečia mano asmeninį vidaus pasaulį — tikrai tik aš vienas!

MARIJA: (vėl lengvai) O aš maniau, kad ten, kur reikalas liečia tavąsias bakterijas . . .

VIZGIRDA: Žinau, kad moki gelti. Tik rafinuoto tavo gėlimo būdo negaliu pakelti . . . Ak, jeigu tu nors kartą iškeiktum mane kaip rinkos pardavėja — išvadintum mane — nė nežinau kuo — despotu, egoistu, žmogžudžiu tiesiog . . .

MARIJA: (su pasibaisėjimu) Petrai!

VIZGIRDA: Taip, taip! Vadink mane žmogžudžiu — man bus lengviau, negu tavo stoiška giedra ir ramybė su lengvom užuominom ir gėlimais . . . Iš proto mane vedi, Marija! Ir jeigu aš dar nebuvau žmogžudžiu, aš juo pasidarysiu — vien iš keršto, iš neapykantos tau!..

MARIJA: (vis dar nenugalėdama savo pasibaisėjimo) Žmogžudys!.. Ką tu pasakei, Petrai, ką tu pasakei!... Joks įtūžimo linkėjimas nelieka kyboti ore . . . vistiek

Vyt. Kasiulis
Gražina Matulaitytė
(piešinys)

ar jis taikomas sau ar kitam. Mintys turi savo jėgą — nemažesnę negu veiksmai, ir iš jų taip pat mezgasi vaisiai! . . .

VIZGIRDA: (susiėmęs rankomis smilkinius) Ir vėl tie metafiziniai svaičiojimai, ir vėl, ir vėl! . . . Aš jau baigiu užtrokšt jūsų metafizinėj atmosferoj! (Duryse susitinka įeinantį Lapėną ir, nepasisveikinęs su juo, išbėga)

MARIJA: (sumišusi lieka stovėti ir nepajuda net Lapėnui įėjus).

LAPĖNAS: Ponia Marija!

MARIJA: (lyg grįždama į save) Daktare Lapėnai?

LAPĖNAS: (akimirką tyli, lyg ieškodamas žodžių) Petras vėl įžeidė tamstą?

MARIJA: Daktare Povilai, aš draudžiu tamstai spręsti apie mano vyro elgesį!

LAPĖNAS: Tai gal tamsta leisi man spręsti apie mano kolegos elgesį?

MARIJA: Klinikų laboratorijoj — kiek tik tamsta nori, bet ne mano namuose.

LAPĖNAS: Meskim juokavę, ponia Marija. Šiandien aš nepasiryžęs kautis ir sudedu prieš tamstą savo ginklus. Bet ar tamsta negali nors kaip senam jūsų šeimos bičiuliui atverti širdies?

MARIJA: Aš manau, daktare Povilai, kad tamsta atėjai šiandien visai kitu tikslu, o ne daryti mano širdžiai psichologinių operacijų . . .

LAPĖNAS: Tur būt, kad ne. Operatoriaus peilis atvirai žaizdai gali būti per skaudus . . .

MARIJA: Tamstos užuominos visiskai nediskretiškos.

LAPĖNAS: Tiek to, ponia Marija. Aš žinau — juo labiau tamstai skauda, juo labiau tamsta daraisi išdidi.

MARIJA: Bet pasidalintas skausmas yra dvigubas skausmas.

LAPĖNAS: O pasidalintas džiaugsmas yra tik pusė džiaugsmo. Taigi taika ir labo Sekminių ryto! (Tiesia jai ranką).

MARIJA: (ištiesdama jam savąją) Atleisk, daktare Povilai. Ir aš sudedu savo ginklus. O dabar kviečiu mūsų tradicinių sekmadienio pusryčių.

LAPĖNAS: Dėkoju, ponia Marija, bet aš dar turiu vieną rūpestį, tiksliau nemalonumą, dėl kurio norėčiau pakalbėti su Petru.

MARIJA: Nemalonumą? Galiu paklausti, kas įvyko?

LAPĖNAS: Šiuo kartu tamsta nediskreti, ponia Marija...

MARIJA: (šyptelėjus) Greitas revanšas!... O grįžtant prie Petro, aš bijau dėl jo, kaip niekad. Jis toks keistas pasidarė, o manyje negera iki klaikumo nuojauta. Kai aš įeinu į laboratoriją, man atrodo, lyg įeinu į lavoninę ar į kapinyną... Ir dažnai sapnuoju jį, — jį ir Algį — nežinau, kaip išsireikšti... lyg kas grasintų sūnui, lyg iš ano pasaulio...

LAPĖNAS: Taip, ponia Marija. Kiekvienas žmogus, su kuriuo Petras susiduria, yra keno nors sūnus...

MARIJA: Tai mane dar labiau neramina. Aš tuoj pakviesiu Petrą.

LAPĖNAS: (likęs vienas, apžiūri mikroskopą, pavarto kartotekinius lapelius su formulėm paskui žiūri pro langą, kaip visada, su pypke dantyse).

VIZGIRDA: (įeina niūrus ir netaria nė žodžio).

LAPĖNAS: Labas rytas, Petrai.

VIZGIRDA: Ne visai labas. Marija mane, kaip visada, iškoliojo, (ironiškai) ir dar šventąjį Sekminių rytą.

LAPĖNAS: Leisk truputį paabejoti, ar ponia Marija yra iš viso ką nors koliojus. O dėl tavęs — tave reiktų ne koliot, o primušt arba pasodint į narvą, kaip triušius, tik už kiek kitokių grotų!...

VIZGIRDA: Įdomios aliuzijos, kolega!

LAPĖNAS: Bet visai neįdomi yra tavo beprotybė!

VIZGIRDA: Beprotybė? Labai linksma sąvoka!

LAPĖNAS: Ir linksmas yra tavo žaidimas žmonių gyvybėmis, ar ne? Tu žinai — Baltrušaitis šįryt mirė.

VIZGIRDA: (krūptelėjęs, bet slėpdamas susijaudinimą) Mirė? (Po mažutės pauzės) Tai kas iš to? Tu gi man sakei, kad jis nepagydomas!

LAPĖNAS: Jis mirė nuo tavo injekcijos!

VIZGIRDA: Su tavimi negalima susikalbėti! Tu gi man tvirtinai, kad jis nepagydomas!

LAPĖNAS: Aš tau nieko netvirtinau, tik pasakiau savo nuomonę, kuri nėra absoliuti. O tu drįsai — drįsai išnaudoti mano pasitikėjimą, drįsai tą pacientą panaudot kaip medžiagą savo beprotiškam eksperimentui!

VIZGIRDA: Iš kur tu žinai, kad jis mirė... kaip tik nuo injekcijos?

LAPĖNAS: Aš pats jį širyt skrodžiau.

VIZGIRDA: Juo geriau — liudininkų nebus.

LAPĖNAS: Klysti. Aš būsiu pirmasis liudininkas.

VIZGIRDA: (krūpteli) Ką tu galvoji?

LAPĖNAS: Štai ką aš galvoju: arba tu man pažadėsi, kad jokio eksperimento klinikoj be mano žinios nedarysi — o sukontroliuoti aš jau turėsiu priemonių — arba... (nutyla).

VIZGIRDA: (sunerimęs) Arba?

LAPĖNAS: Arba aš reikalą perduodu prokuratūrai.

VIZGIRDA: (patylėjęs) Ir tuo pačiu sukompromituosi save, kaip klinikų direktorių, kuris nežino, kas jo įstaigoj darosi.

LAPĖNAS: Juo labiau sukompromituosiu, jei žinodamas, kas darosi, nesiimsiu jokių priemonių.

VIZGIRDA: Tu neturi jokios koleginės etikos!

LAPĖNAS: Bet aš turiu profesinę etiką. O kiek tave liečia — santykiuos su žmogžudžiais koleginės etikos ryšiai nesaisto! Taigi, aš tavo atsakymo nepasiryžęs ilgai laukti. Pažadi, klinikoj neeksperimentuoti be mano kontrolės?

VIZGIRDA: (akimirką pasvyravęs) Ne.

LAPĖNAS: Aš jau minėjau — ir be tavo pažado aš rasiu būdų tave sukontroliuoti. Pažadas man buvo reikalingas tik patikrinti, ar tavyje dar rusena sąžinės likučiai, dėl kurių, kad ir dantis sukandęs, būčiau galėjęs pratylėti — juk byla Baltrušaičio iš kapų neprikels. Bet jeigu ne... Savo grasinimo aš nekartosiu. Aš jį įvykdysiu. (Išeina).

VIZGIRDA: (likęs vienas, nervingai vaikšto). Ne, jis to nepadarys! Žinoma, Lapėnas karštakošis — grasinti jis visada moka. Ir nesupranta, kokia kompromitacija jam pačiam!... Juo blogiau, žinoma, kad nesupranta — tikrai gali tą kvailą istoriją nuvesti ligi prokuratūros... Na, o jeigu?... O jeigu jis tikrai įvykdytų?... Bet kad ir aš kvailys! Paskutinis kvailys esi, pone biologijos daktare (daužo sau pirštu į kaktą). Nejaugi man sunku buvo pažadėti?... O dėl tos kontrolės — tai tik plepalai! O gal dar paskambint jam ir (ironiškai) pažadėt?... (Žiūri į laikrodį). Tiesa, jis dar nebus grįžęs. Bet jam praneš, kad aš skambinau, ir jis jau supras. Bent neskubės su savo kilniu žygiu!... (Prieina prie telefono, ir tą akimirką į duris kažkas beldžia. Vizgirdai tylint, durys atsidaro, ir įeina Alina Jomantaitė).

JOMANTAITĖ: Aš labai atsiprašau. Visas duris radau atidarytas ir įėjau. Tamsta manęs nebepažįsti, pone profesoriau?

VIZGIRDA: Tikrai... Tai yra, ne... Labai malonu!

JOMANTAITĖ: Malonu, profesoriau? Matyti žmonos seserį po dešimties metų?...

VIZGIRDA: A! Panelė Alina! Tikrai, tikrai malonu... Gal tamsta malonėsi į viršų?

JOMANTAITĖ: Bet mudu, rodos, nė nepasisveikinom?

VIZGIRDA: Tikrai ne! (Tiesia jai ranką ir žiūri į laikrodį).

JOMANTAITĖ: Tamsta ko lauki?

VIZGIRDA: Taip, taip!... Savo laboranto. Labai daug darbų... Prašom, Alina, Marijai bus labai malonu! (Lyg siūlosi ją išvesti).

JOMANTAITĖ: Bet tamstai su manim visiškai nemalonu, daktare Petrai. Tamsta mane beveik stumi iš laboratorijos (su lengva ironija), o man čia taip įdomu!... Kai aš išvažiavau, tamsta tik pradėjai domėtis biologija, o dabar... (Neskubėdama apžiūrinėja narvelius ir spalvotas kolbas ir vogčiomis žvelgdama į besijaudinantį Vizgirdą šypsosi).

VIZGIRDA: (baisiai jaudinasi ir vis žiūri į laikrodį).

JOMANTAITĖ: (visą laiką lygiai šelmiška) Nepunktualus asistentas, tai yra laborantas?...

VIZGIRDA: Koks laborantas?

JOMANTAITĖ: Tas, kurio tamsta lauki...

VIZGIRDA: Ak, taip, tiesa!

JOMANTAITĖ: Papasakok man pone Petrai (beveik pro juokus) iki laborantas neatėjo (vėl surimtėdama) kaip dabar gyvena Marija? Tokia pat giedri ir tvirta, kaip monumentas?... O Dalia? Aš ją palikau dar mažą mergytę su dar mažesnėm kasom ir dideliais, mėlynais kaspinais. Na, o tamstos kolegos?... (Lyg sau). Dešimtis metų praėjo, ir apie juos jau užmiršta... (Lyg susipurto). Taigi, pone Petrai, tamsta net nepaklausi, kur aš praleidau tuos dešimtį metų...

VIZGIRDA: Taip aš žinau — užsieny.

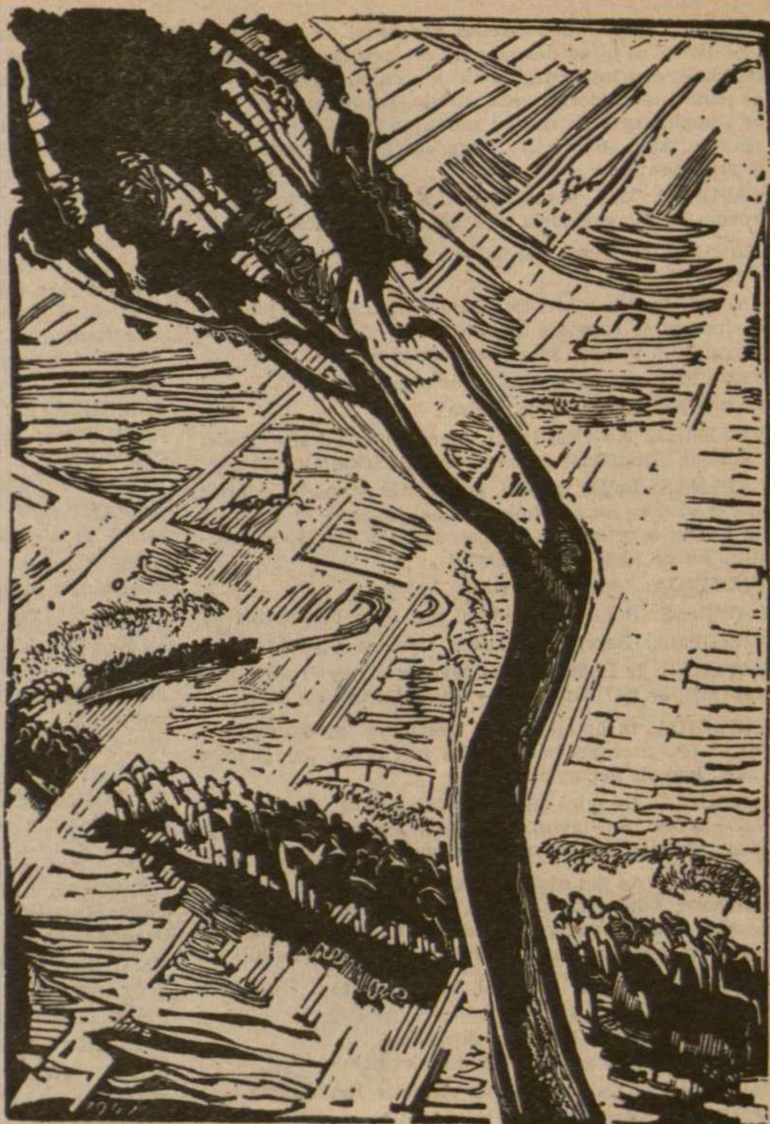
JOMANTAITĖ: Užsienis platus, daktare... Ir Europa užsienis ir Australija...

VIZGIRDA: Tamsta turėsi progos viską papasakoti, panele Alina, (beveik maldauja) eik tamsta dabar aukštyn, man reikia susiskambinti su laborantu!...

JOMANTAITĖ: (vos sulaikydama juoką) Per Sekmines?... Atsidavusį laborantą tamsta turi, pone Petrai, kuris Sekminių rytą sutinka dirbti... O kadangi stamsta manęs ne prašai eiti, bet tiesiog įsakai, man nieko kito nelieka, kaip paklusti. (Su vos pastebima ironija). Iki lygiai malonaus pasimatymo, daktare Petrai!... (Paima savo čemodanėlį ir išeina).

VIZGIRDA: Pagaliau! Po plynių, ir kas ją atnešė? Dar vienas pabūklas į bendrą frontą prieš mane! (Eina prie telefono ir pakelia ragelį). Norėčiau kalbėti su daktaru Lapėnu...

Uždanga

Telesforas Valius

R. M. Rilke's iliustracija

(medžio rėžinys)

RAINER MARIA RILKE

FRAGMENTAS IŠ „PADAVIMO APIE KORNETO KRISTUPO RILKE'S MEILĘ IR MIRTĮ."

Jojame, jojame, jojame, per dienas, per naktis, per dienas.
Jojame, jojame, jojame.

Ir dvasia visai jau pavargo, ir ilgesys — begalinis. Nebesimato kalnų, tikai retkarčiais vienišas medis. Ir bekraštės lygumos. Svetimos lūšnelės gūži ištroškusios prie užakusių šulinių. Jokio bokšto aplinkui. Ir vis tas pats reginys. Jau ir dviejų akių perdaug. Tiktai kartais nakčia atrodo kelias tarsi pažįstamas. Gali būti, kad tamsoje mes grįžtame atgal tuo pačiu keliu, kurį taip vargingai po svetima saule buvom nujoję. Gali būt. Saulė čia kaitri, kaip pas mus pačiam viduvasary. Bet mes juk atsisveikinome vasarą. Moterų rūbai ilgai dar švytėjo žalumoj. Dabar be galo ilgai jojame. Turėtų būti ruduo. Bent ten, kur liūdnos moterys apie mus mąsto.

Išvertė Henrikas Nagys

PROF. DR. J. BALYS

ŽALČIŲ GERBIMAS SENOVĖS LIETUVOJE

Kronikos ir seni raštai, palyginti, dažnai mini, kad senovėje prūsai, žemaičiai ir lietuviai „serpentes colere" (gyvates garbina). Čia reikia iš anksto pastebėti, kad tos gyvatės yra ne kas kita, kaip nenuodingi ir nei žmonėms, nei gyvuliams nekenksmingi žalčiai (lot. Tropidonotus natrix). Vienintelė Lietuvoje užtinkama tikrų gyvačių rūšis (Pelias berus) yra netinkama namuose laikyti ne tik todėl, kad ji nuodinga, bet svarbiausia, kad ji ilgesnį laiką nepakelia nelaisvės ir būdama sugauta veik visados nieko neėda. Tuo tarpu žaltys lengvai pripranta prie žmonių, dažnai jis pats savo noru apsigyvena ūkininko namuose ar tvarte, ypač šiltose paukštidėse, ir jeigu juo šiek tiek rūpinamasi, tai gana ilgai gyvena. Gyvulių žinovas Brehmas rašo („Illustr. Tierleben", 2. Aufl. Bd. 7 S. 366 tt.), tad žaltys lengvai susidraugauja su žmonėmis, jis iš tikrųjų geria jam duodamą pieną ir net baltintą kavą. Pažymėtina, kad senuose laikuose žalčius ir gyvates priskirdavo prie keturkojų gyvių, tur būt, dėl to, kad jie žeme ropoja, tad netenka stebėtis, jei seni raštai mini lietuvių garbinamas „keturkojes gyvates".

Jau didelis žodžių gausumas, kuriais lietuviai vadina gyvates, žalčius ir pasakiškuosius slibinus rodo, kad šiems gyvūnams mūsų protėviai skyrė daug dėmesio. Štai tie vardai: 1) anginas ir angis (plg. sanskritą), 2)gyvatė, 3) gembatė, 4) glodenis ir glodena, 5) žaltys, 6) kirminas, 7) godas, 8) didalis, 9) staubūnas, 10) vyžūnas, Pavadinimus 6 ir 7 lenkiškai verčia „żmija", o 8 iki 10 — „smok". (Žiūr.: Er. Majewski, Wąz w mowie, pojęciach i praktykach ludu naszego, „Wisla" VI, 1892, p. 87—140, 318—371.)

Dabar pažiūrėkime, ką sako seni raštai apie žalčių gerbimą senovės Lietuvoje. (Plg. A. Nehring, „Globus" 73, 1898, p. 65—7.)

Adomas Bremenietis, miręs apie 1085 m., rašė (De situ Daniae 24), kad lietuviai garbinę drakonus ir paukščius (skraidančius pasakų slibinus?) kuriems aukodavę žmones. Pirkdami juos iš vergų pirklių stropiai žiūrėdavę, kad tos aukos neturėtų kokių nors kūno ydų. Matyt, jis bus girdėjęs plačiai žinomą pasaką apie slibinus ir jiems praryti skiriamus žmones, paprastai gražuoles karalaites, na, tai ir padarė iš tos pasakos išvadą, kad lietuviai iš tikrųjų aukoja žmones kažkokiems skraidantiems žalčiams — slibinams, kaip juos pasakos vaizduoja.

Aeneas Silvius užrašė pasakojimus Jeronimo Pragiškio, kuris kaip misionierius 1390 m. buvo Lietuvoje, kol Vytautas jo neišvarė, Mat, stropiai beapaštalaudamas, kirsdamas šventus miškus, naikindamas žmonių gerbiamus žalčius ir kt., jis sukėlė didelį liaudies nepasitenkinimą, žmonės net grasino Vytautui apleisią savo krašta. Tada Vytautas paliepė vienuoliui išvykti iš Lietuvos. Jeronimas pasakojo: „Pirmieji lietuviai, pas kuriuos aš nuvykau, buvo žalčių garbintojai. Kiekvienas šeimos tėvas laikė žalti trobos kampe, kuriam duodavo valgių ir kai jis gulėjo sau ant šieno, prie jo melsdavosi." Jeronimas paliepė visus tuos žalčius užmušti ir viešai turgaus aikštėje sudeginti. Jų tarpe buvęs vienas, didesnis už visus kitus, kurio, nežiūrint pakartotinų pastangų, nepavykę sudeginti.

Dlugošas XV a. gale rašė apie aukštaičius (Kronika p. 139): „Buvo šios ypatingos dievybės . . . žalčiai ir gyvatės, kuriuose dievai slypi ir gyvena, kaip jie tikėjo..." Ir apie žemaičius jis sako, kad garbinę gyvates ar žalčius (t. p. 146).

Erasmus Stella savo veikale „Antiquitates Borussicae" (1518) rašo apie pirmąjį prūsų karalių Vidvutą Alaną, kuris, „atkreipęs savo dėmesį į religiją, pasikvietė draugingų suduvų kunigus, o šie, kvailų prietarų įtakoje, prūsus mokė gerbti žalčius, kurie esą dievų numylėtiniai ir pasiuntiniai; jie maitindavo juos namuose ir aukodavo jiems, kaip namų dievams".

Motiejus Miechovita veikale „Descripto Sarmatiarum" (1521) rašė:: Lietuviai seniau garbino kaip dievystę ugnį, miškus, žalčius... Jie maitindavo žalčius savo namuose, kaip naminius dievus ir jiems melsdavosi."

Maletius apie 1550 m. rašė: „Lietuviai ir žemaičiai laikė žalčius šiltai palovyje arba trobos kampe, kur stovėjo stalas. Tuos žalčius jie gerbė, tarsi jie būtų dieviškos būtybės. Tam tikru metų laiku juos kviesdavo prie aukų stalo. Žalčiai ateidavo, užlipdavo per drobulę ant stalo, paragaudavo įvairių valgių, o tada vėl grįždavo į savo urvus. Kai žalčiai pasišalindavo, žmonės džiaugdamiesi valgydavo pirmiausia iš to indo, iš kurio žalčiai pirmiausia paragavo, tikėdamiesi, kad tais metais jiems viskas laimingai klosis. Tuo tarpu jeigu žalčiai kviečiami neateidavo arba nepaliesdavo ant stalo padėtų indų su valgiais, tada manydavo, kad tais metais juos ištiks kokios didelės nelaimės" (De sacrificiis et idolatria veterum Livonum et Borussorum, atspausdinta 1551 m.)

Austrų diplomatas Sigismundas Herbersteinas keletą kartų buvo Lietuvoje ir Maskvoje. Jis aprašė savo kelionių įspūdžius. Vokiškai parašytame veikale „Moscovia" (išėjo 1557 m. Vienoje) jis rašo apie žemaičius: „Dar ir šiandie randame daug stabmeldystės gyventojų tarpe, kurių vieni garbina ugnį, kiti medžius, kiti Saulę ir Mėnulį. Bet dar kiti savo dievus laiko namuose, tai yra kirmėles, panašias į driežlus, bet didesnes ir keturkojes, juodas ir storas, apie tris pėdas ilgio; vieni jas vadina „Giowites" (= gyvatės), kiti „Jastzuka" (lenk. jaszczuka — driežlas), dar kiti „Szmya" (=lenk. gyvatė). Jie turi tam tikrą nustatytą laiką, kada savo dievus maitiną: vidury pirkios padeda pieno ir patys suklaupia ant suolų; tada išlenda kirmėlės ir šnypščia į žmones, kaip supykusi žąsis, tuomet žmonės su pagarba meldžiasi prie jų. Jei atsitinka koks nepasisekimas, tai jie kaltina patys save,

kad tą savo dievą negerai maitino." Kitoje vietoje jis rašo nebe apie žemaičius, bet Vilniaus apylinkės lietuvius. „Kai aš savo pirmosios pasiuntinystės metu iš Maskvos vėl Lietuvon į Vilnių buvau atkeliavęs, nuvykau iš ten į Trakus, už 4 mylių, norėdamas pamatyti stumbrus. Ten mano šeimininkas man pasakojo, kad jis, kelias savaites prieš man atvykstant, buvęs pas vieną miškuose gyvenantį ūkininką ir nupirkęs keletą kelmų bičių, kurias dar palikęs tam pačiam ūkininkui prižiūrėti. Tas ūkininkas turėjęs namuose vieną tokį dievą; svečias prikalbėjęs jį, kad jis turįs atsiversti prie krikščioniško Dievo ir tą savo būtybę užmušti. Kai netrukus po to šeimininkas vėl ten pat nuvykęs savo bičių pasižiūrėti, tai atradęs ūkininką kreiva, ausies link persukta burna. Jis sakęs mano šeimininkui: — Tai tu man taip padarei ir jeigu man greit nepagelbėsi, tai aš turėsiu su savo ankstybesniu dievu vėl susitaikinti ir jį parsinešti į savo namus."

Mažvydo (1547) ir Daukšos (1595) katekizmuose trumpai paminėta, kad kai kurie lietuviai garbina žalčius.

Jonas Krasinskis savo veikale „Polonia" (1574) sako apie žemaičius: „Jie, kaip ir lietuviai, garbina žalčius, kaip dievus, maitina juos savo namuose ir neša jiems, pastariesiems ant šieno gulint, aukas" (pgl. Aeneas Silviusą).

Stryjkovskis savo kronikoj (1582) rašo apie senprūsius: „Be to, jie teikia dievišką pagarbą griaustiniui, Mėnuliui, žvaigždėms, gyvatėms... Patrimpui buvo pastatytas stabas, kurio gerbimas tuo reiškėsi, kad laikė gyvą gyvatę, kurią pienu maitino, kad jai būtų maloniau gyventi" (greičiausia ši žinia paimta iš Grunau kronikos).

Italas Guagninus iš Stryjkovskio nusirašytoj „Sarmatia Europaea descriptio" (prakalba datuota 1578 m.) sako, kad karališkame Lavariškių kaime prie Vilniaus yra daugelis tokių, kurie gyvates garbina. Joms aukodavę gaidį (?).

St. Rostovskis cituoja tokį 1583 m. jezuitų pranešimą: „Kai mūsiškiai (t. y. misionieriai jezuitai) savo pamoksluose tokius papročius peikdavo, kai jie gyvulių kaulus (gal raguočių ir arklių kaukuoles. J. B.) ir kitus šio jų grubaus tikėjimo ženklus nuo adverijų ir sienų nuplėšdavo, juos kojomis trypdavo ir mesdavo ant laužo, kai jie nukirsdavo jų dieviškus ąžuolus ir šventas gyvates, su kuriomis tėvai ir vaikai jau nuo lopšio buvo susigyvenę, sutraiškydavo, tada šaukdavo stabmeldžiai, kad jų šventenybės yra išniekinamos, kad jų medžių, uolų laukų ir sodų dievai yra sunaikinami." (Societatis Jesu histor., Vilniuje 1768, p. 118). — Žemaičių vyskupas Melchioras Giedraitis 1587 m. rašė jezuitų ordino viršininkui, kad žemaičiai „duoda aukas griaustiniui, gyvates garbina, ąžuolus kaip šventus gerbia, mirusių vėlėms valgius deda ir daugelį panašių blogybių dėl nežinojimo daro, tatai nelaikydami nuodėme" (t. p. 164). Vyskupo kviečiami, du jezuitai ėmėsi su dideliu pasisekimu misijų darbo, ir tada liaudis jau lengviau pakęsdavo, kai jų šventi ąžuolai būdavo nukertami. Iš vieno seno išdubusio ąžuolo jį bekertant išlėkė pelėda — velnias, vienuolio nuomone. Jeronimas Pragiškis aną „nesudeginamą žaltį", tur būt, irgi palaikė velniu.

Karalius Zigmantas Augustas XVI. a viename laiške rašė vysk. Maciejauskui: „Anapus Vilniaus, būtent, Žemaitijoje . . . neišsilavinus ir naivi liaudis garbina kaip dievus: miškus, ąžuolus, liepas, upes, akmenis, pagaliau gyvates, jiems viešai ir privačiai neša dovanas ir degina aukas."

Ypač piktinosi žalčių gerbimu jezuitai. Vienas jų misionierius 1604 m. rašė: „Žmonės prieina iki tokio laipsnio, jog tiki, kad žalčiuose esanti dievybė, todėl labai rūpestingai daboja, kad kas nors nepažeistų tų, kuriuos jie laiko namuose; prietaringai tiki, kad dėl padarytos jiems skriaudos turėsią pakelti pavojus; kartais pasitaiko, pagal jų tikėjimą, kad kai kada esa randami žalčiai, pakibę prie karvių tešmenų ir bečiulpią pieną; todėl kai kažkuris mūsiškių (t. y. vienuolių) norėjęs vieną atplėšti, tūlas žmogus veltui maldavęs, kad jį nuo to sumanymo nukreiptų, o kai to nepasiekė, tai pasigriebęs į rankas žaltį paslėpė jį bėgdamas" (z. W. Mannhardt, Letto-Preussische Götterlehre, Riga, 1936, p 333).

Andrius Cellarius veikale „Descriptio Regni Poloniae" (1659) rašė: „Žemaičiai 1386 m. priėmė krikščionišką tikėjimą, tačiau jie dar iki šios dienos nėra visai laisvi nuo stabmeldystės, nes jie dar ir dabar laiko pagarboje namines gyvates, kurias jie ‚Givoiites' vadina."

Mikalojus Lietuvis, XVI. a įrodinėdamas lietuvių kilmę iš senovės romėnų, rašė apie Aesculapio kultą, kuris senojoje Romoje buvo garbinamas gyvatės pavidale, ir čia pabrėžė panašumą su lietuviais. Matyt, tada visiems buvo žinoma, kad lietuviai kokiam nors dievui laikė pašvęstą gyvatę (žaltį) ar bent gerbė šiuos roplius. Gydytojai ir vaistinės, romėnų sveikatos dievo Aesculapio įtakoje, dar ir šiandie vartoja gyvatės emblemą.

Kai kurie yra linkę manyti, kad toks lietuvių „gyvatės dievas", kuriam rūpėjo ligonys ir žmonių sveikata ir kurį pagal 1530 m. Constitutiones Synodales dar tebegarbinę suduviai, buvęs Aušautas. Tautosaka ir kiti patikimi šaltiniai tokio dievo buvimo nepatvirtina. Jį mini: Maletius („Ausceutum deum incolumitatis et aegritudinis"), Lukas Davidas apie 1580 m. „Auschleuts, der Gott aller Gebrechen, Krankheiten und Gesundheit") ir Praetorius, XVII. a. gale („Auszweitis, nach Bretkius Auszweikus, ein Gott der Kranken und Gesunden, von sweikas — gesund, sweikata — Gesundheit').

Tad „gyvačių dievo" sostui yra net du pretendentai: Aušautas ir Patrimpas. Liaudies tradicijos neparemia nei vieno. Praetorius rašė, kad XVII a. gale Patrimpas liaudžiai nebuvęs žinomas. Atrodo, kad visų žinių apie Patrimpą pirmas šaltinis, iš kurio jau sėmėsi visi kiti vėlyvesni autoriai, buvo apie 1521 m. parašyta Simono Grunau kronika, kuria pasitikėti ar ne yra beveik skonio dalykas. Tačiau Maž. Lietuvoj yra nemaža „patrimpiškų" vietovardžių: Potrimkai prie Šilutės, Potrempšiai prie Įsručio, daugelis kalnelių irgi turį ši vardą. Tik neaišku, ar tie vietovardžiai yra senesni už Grunau kroniką. Kai kurie autoriai nori šiuos vardus sieti su senprūsių žodžiu trumpa — upė. Lukas Davidas sako, kad tekantieji vandenys buvę šio dievo žinioje, tad kai kieno jis laikomas ir vandens dievyste. Etnologai yra linkę šiai nuomonei pritarti, nes vandens dvasia, daugelio tautų manymų, mėgstanti pasirodyti gyvatės pavidalu. Toks įsivaizdavimas, gal būt, susidarė dėl to, nes tekantis vanduo arba išsivingiavusi upė turi panašumo su gyvate. Welsfordas žinomoje Hastingso Enciklopedijoje (XI, 421) prileidžia, kad Patrimpas pradžioje buvęs gyvatiška vandens dievystė. Jis dar pareiškia nuomonę, kad ir Grunau teikiama žinia galinti būti nepramanyta, kai jis sako, jog Patrimpo garbei buvusi laikoma gyvatė (žaltys) dideliame ąsotyje, pridengtame javų pėdu, ir merginos (vaidilutės) ją maitindavę pienu. Mat, daugelyje tautų įvairiose pasaulio dalyse gyvačių kultas ankštai siejamas su merginomis-kunigėmis, kurios laikomos jų žmonomis. Žalčiai dažnai įsivaizduojami, kaip vėl atgijusios prosenių vėlės, pienas yra vaikų maistas, todėl visur jis duodamas kultiškai gerbiamiems žalčiams. Ir patys žalčiai ieško ryšių su moterimis: prisiminkime mūsų pasaką apie žalčio žmoną Eglę ir gausias tarptautines pasakas apie žalčių-slibinų pagrobtas karalaites. Graikai tikėjo, kad moteris galinti pastoti nuo gyvatės dievy-

stės, — čia greičiausia glūdi manymas, kad moteris tampa nėščia nuo gyvatės pavidale atgimusio mirusio tos kilties vyro. Senprūsių moterys, norėdamos susilaukti vaikų, melsdavęsi į išdubusiuose ąžuoluose gyvenančius žalčius, — rašė G r u n a u, jo žinią pakartojo H a r t k n o c h a s 1675 m., pridėdamas, kad moterys tiems žalčiams duodavę pieno. — Vokiečiai namų gyvatę„ vadina „Unke", gal nuo „Onkel" — dėdė, t. y. prosenis. Gal būt, su tuo reikia sieti ir liaudies manymą apie nepaprastą žalčio gudrumą. Visoj Lietuvoj plačiai yra vartojamas priežodis „Gudrus, kaip žaltys". Tas žalčio gudrumas greičiausiai remiasi tikėjimu į vėlės inkarnaciją žalčio pavidale.

*

Dabar pažiūrėkime, kokių žinių turime apie žalčių gerbimą naujaisiais laikais, ką sako tautosaka apie žalčius ir gyvates.

P r a e t o r i u s apie 1690 m. rašė, kad buvę tūli ž a l t o n e s, burtininkai, užsiimdinėją su žalčiais; dar jis juos vadina v e i d u l u t arba m a l d i n i n k s ir aprašo pora jų atliekamų būrimų. Toks veidulutis arba maldininkas nešiojosi vieną ar daugiau žalčių. „Paruošia stalą, ant jo padeda kaušelį su gėrimu ir ąsotį alaus. Veidulutis meldžiasi ir žaltys šliaužioją ant stalo. Jis staiga apibrėžia ratą aplink žaltį, kuris tada guli, kaip negyvas, kol veidulutis nepabaigia savo maldų, kurių esti daug. Tada apšlaksto žaltį alumi iš pašventinto kaušelio, po to jis pradeda judėti ir, veidulučio liepiamas, paliečia kai kuriuos valgius ir nušliaužia nuo stalo, pasinaudodamas rankšluosčiu. Veidulutis nurodo vietą, kurią žaltys turės užimti, ir malda ją pašventina. Po to žaltys toje vietoje įsikuria. Šeimininkas, kartu su veidulučiu ir namiškiais, linksminasi ir užbaigia tą išventinimą daug gerdami ir įvairiai pramogaudami". (Del. Prussicae, hersg. von W. P i e r s o n, Berlin, 1871, p. 35.) Taip aprašomas namų dievystės įkurdinimas. Tai apeiga, panaši į M a l e t i a u s anksčiau cituotą žalčių kvietimą prie stalo. Ten pat (p. 36) P r a e t o r i u s aprašė ir sudėtingą būrimo apeigą su žalčiais. „Vienas vyras, tarnavęs Įsrutyje, papasakojo, kaip daugelio kaimyninių kaimų didelėje paslaptyje buvo laikomas m o n i n i n k s. Tam tikru metų laiku, paprastai pavasarį ir rudenį, tas moninINKAS sukviesdavo žmones, magiškų maldų pagalba sušaukdavo visokius žalčius ir darydavo su jais burtus. Pastatydavo stalą, padėdavo ant jo maisto ir gėrimo, įrengdavo tam tikrą vietą žalčiams ir padėdavo jiems pieno. Žalčius sukraudavo ant stalo ir jie, monininko liepiami, paliesdavo visą ten sudėtą maistą. Po to būdavo puotaujama ir daug geriama. Pavalgius kiekvienas dalyvis pasakydavo monininkui savo priešininko pavardę ir kaip jis norėtų jam pakenkti. Jeigu kuris norėdavo, kad priešininko javų laukas nukentėtų, tai w e i d e l e r (vėl naujas vardas!) paimdavo žaltį į savo rankas, sukalbėdavo tam tikras magiškas maldas ir išmesdavo jį per duris ar langą, tardamas šiuos žodžius: „Šmikšt per ežę..." Po to nurodytas javų laukas būdavo krušos sunaikinamas . . . Jei weideler sakydavo: „Šmikšt per aruodą", tai duonos atsargoms būdavo pakenkiama." Jeigu šitas būrimas nėra išgalvotas, tai jis rodo vėlyvesnį žalčių gerbimo i š s i g i m i m ą į piktą burtą savo artimui pakenkti, — tokių piktų žemdirbių burtų iš tikrųjų netrūksta, ypač jie yra išsivystę suomiškų tautų tarpe.

B u j a k a s veikale „Fauna Prussica" (Königsberg, 1837, p. 281) rašo: „Ūkininkas laiko ypatinga laime, jeigu žaltys ateina į jo gyvenimą, todėl moterys mėgdavo vilioti tokį laimės nešėją į savo namus, padėdamos valgių."

„Sutikti gyvatę, — rašė P r a e t o r i u s, — žemaičiams ir Prūsų lietuviams ir dabartiniais laikais yra geras ženklas . . . Daugelis Lietuvoje ypač stengdavosi įsigyti gyvatę su ragais (arba „karūna" — šviesiomis dėmėmis ant galvos J. B.). Tose vietose, kur tokios gyvatės randasi, ištempdavo jie šydą, norėdami sugauti. Joms priskiria jie didelę galią atnešti daug laimės" (t. p, 79—80).

A. B e z z e n b e r g e r i s užrašė Liobartuose tokį burtą: „Kas pakasa po savo durų slenksčiu gyvatės (žalčio?) odą, negali būti nužavėtas" (Litauische Forschungen, 1882, p. 70). Jei vokiečiuose „naminis žaltys" apsigyvena po s l e n k s č i u (tai dvasių vieta, ypač turinti ryšio su mirtimi), tai jis yra saugomas ir prižiūrimas, deda jam ten valgių ir pieno, tada jis atnešąs namams laimę ir gerbūvį (HDA VII 1140).

Vysk. V a l a n č i u s rašė, kad dar neseniai žemaičių moterys ant kaklo nešiodavusios susivarstę žalčių „krames", kurios, jų tikėjimu, apsaugodave nuo ligų ir visokių nelaimių.

„Dar ir šiandie žemaičių lietuvių žemesnieji sluoksniai tvirtai laikosi seno stabmeldiško įsitikinimo, kad gyvatė yra sveikatą ir jėgą teikianti būtybė" (H. B e r t u l e i t, Das Religionswesen der alten Preussen, 1924, p. 45).

Iki pastarųjų laikų plačiai visoje Lietuvoje yra vartojamas toks vaistas: anksti pavasarį kol dar pirmas griaustinis neužgriaudė, sugauna gyvatę ir įkiša ją į bonką su degtine. Kartais gyvatę įvilioja į užtaisyto šautuvo vamzdį ir iššauna, taip užmuštą gyvatę įdeda į spiritą ar degtinę ir šį gėrimą vartoja gyvulių ir žmonių gydymui, ypač nuo pilvo negalavimų. Rytų Lietuvoje anksti pavasarį daug kur turguose galima pirkti gyvas gyvates ir pasigaminti sau tokio vaisto. Matyt, šios prekės pareikalavimas yra nemažas ir tokia prekyba užsiimantieji „kirmėliai" dar neseniai buvo nesunku užtikti. (Plg. „Globus" 82, 1902, p. 291).

Daug tikėjimų, burtų ir sakmių apie žačius ir gyvates yra dar paskutiniais dešimtmečiais surinkęs J. E l i s o n a s su savo mokiniais ir paskelbęs „Mūsų Tautosakos" III t. (1931), tad jų čia nekartosiu, pažymėsiu tik liaudyje plačiai randamą manyma, kad užmušus gyvatę ar žaltį, Saulė verkia, o velnias juokiasi.

P. G a l a u n ė rašo: „Žalčių motyvo ornamentas yra vartojamas labai retai ir, kas nuostabu, beveik išimtinai k r y ž i ų pagražinimuose" (Liet. liaudies menas, 1930, p. 28). Tuo stebėtis visiškai netenka, nes mūsų kryžiai, išsivystę iš senoviškų kapastulpių, ant kurių būdavo dedamos aukos mirusiems, turi ir daugiau senojo tikėjimo simbolių, pvz., Saulę ir Mėnulį, tad ir žaltys čia labai gerai tinka.

Nors gyvatės ir negalėjo būti laikomos kaip „namų dievai", tačiau ir joms lietuviai rodė tam tikro respekto, laikydami jas ypatingų jėgų kupinomis būtybėmis. Žodis „gyvatė" greičiausiai išreiškia g y v u m ą, greitą judėjimą, gyvastingumą, nes ir galvą nukirtus ji dar kurį laiką rangosi, — tatai irgi galėjo atkreipti liaudies dėmesį, daryti įspūdį, tarsi būtą kokia nemirtinga būtybė, taigi, dvasia ar dievystė.

*

Žalčių gerbime skiriama yra dvi formos: a) žalčių kultas pilna to žodžio prasme, kur yra žalčių dievas, žalčiai laikomi šventyklose ir ten maitinami, juos prižiūri kunigai, paprastai moterys ir b) žalčiai gerbiami tik kaip namų dvasios. Kai kurie tyrinėtojai yra linkę manyti, kad senovės lietuviai turėjo tikrą žalčių kultą, pavyzdžiui: S c h r a d e r i s (Reallex, I, 23), W e l s f o r d a s (ERE, XI, 420-22), H o f f m a n n - K r a y e r i s (HDA. VII, 1139 t.). Galimas dalykas, kad konservatyvūs lietuviai ir žalčių kultą ilgiausiai išlaikė. A. B r ü c k n e r i o nuomonė, kad žalčių gerbimas Lietuvoje esąs atsiradęs tik XV ar XVI a., neturi įtikinamų argumentų.

Vėlesniais laikais, žinoma, pasiliko ryškus tik žalčių, kaip namų dvasių, gerbimas, kuris plačiai randamas ir kitur: vokiečiuose, skandinavuose, slavuose. Ir rusų, ir vokiečių ūkininko troboje žaltys drąsiai šeimininkauja, geria pieną kartu su vaikais iš vieno dubenėlio,

pasitraukia į šalį, gavęs su šaukštu į kaktą, kiek palaukęs ir vėl kiša savo gudrią galvutę. Plačiai yra randamas pasakojimas, kad kai tėvai neapsikęsdami tokį žaltį užmušė, tai pradėjo sirgti ir mirti vaikai. Lietuvoje plačiai tikima, kad ūkininko troboj gyveną žalčiai, jei jie gerai užlaikomi, atneša namams laimę, o nuskriausti keršija. Pvz., pasakojama taip: paslėpė žalčio vaikus, tai jis užnuodijo pieną; kai jam vaikus sugrąžino, tai žaltys pats sudaužė puodynes su užnuodytu pienu („Mūsų Tautosaka" III 145—150, viso net 20 variantų iš įvairių krašto vietų).

Žalčiai yra laikomi dievų pasiuntiniais, tarpininkais tarp žmonių ir dievysčių (plg. E. Stellą!). Vienoje senoje apeiginėje dainoje iš Daukšių apyl. randame tokį posmą:

Oi tu žalty, žaltinėli,
Dievų siuntinėli,
Veskie mane in kalnelį,
Pas mielą dievelį.

(„Lietuvių Tauta", I, 2, p. 177.)

Visi etnologai sutartinai tvirtina, kad žalčių gerbimas yra tam tikra prosenių kulto forma, labai išplitusi visame pasaulyje, taigi, nėra tik senovės lietuvių „stabmeldiškos kvailystės" padarinys. Daugelyje indoeuropietiškų tautų randame įsitikinimą, kad mirusiųjų vėlės pavirsta namų dvasiomis, kilties protėviai globoja savo šeimą ir rūpinasi jos gerbūviu toliau, nors jau ir mirę būdami. Matomoji jų pasirodymo forma dažniausiai yra žaltys: taip jau buvo tikima senovės indų ir helenų, o ypač ryškiai senojoje Romoje, kur namų dvasios, vadinamos „pater familias" (šeimos tėvas) ir „penates", rūpindavęsi laukų derlingumu ir šeimos prieaugliu. Todėl tokių namų dvasių-žalčių gyvenamoji vieta dažnai yra pa'lovis (vedusiųjų lova — lectus genialis, šeimos dauginimosi vieta) arba trobos kampas, krikštasuolė, garbės vieta, kur paprastai sėdi šeimos galva. Čekai ir vendai tiki, kad kiekvienas namas turi vyrišką ir moterišką žaltį, šeimos tėvo ir motinos reprezentantus. Jei nugaišta vyriškas žaltys — mirs šeimininkas, jei moteriškas — šeimininkė. Panašiai tiki ir bulgarai.

Mirusieji proseniai įsivaizduojami pasirodą žalčių pavidalu, gal būt, dėl to, nes įnamiai žalčiai išlenda iš savo urvų trobos asloje, kampe ar iš po slenksčio, kur jie paprastai gyvena, tarsi, palaidotų prosenių vėlės, — mat, seniau buvęs paprotys mirusius laidoti troboje prie ugniavietės. Be to, žalčiai karts nuo karto numeta seną odą, tarsi, iš naujo atgimsta, — tatai galėjo padaryti liaudžiai irgi gilaus įspūdžio.

Tad štai kuo yra paremtas žalčių gerbimas: tikėjimu į mirusių prosenių ryšių palaikymą su gyvaisiais, jų pastangomis padėti savo palikuonims, rūpinantis jų gerove, derliumi ir prieaugliumi. Tuo būdu jie pasidarė globojančiomis namų dvasiomis, o gyviesiems pasirodydami pasirinko matomą žalčių pavidalą. (Plg. Schrader, Reallexicon der indogerm. Altertumskunde, 2. Aufl., I, 23).

P. Augius-Augustinavičius Pasakos iliustracija (medžio rėžinys)

Prof. Steponas Kolupaila

GAMTOS SUKRĖTIMAI IR JŲ ĮTAKA ŽMONIŲ GYVENIMUI

Iš istorijos žinome, kad audringi periodai sudrumsčia ramų ir taikingą žmonių gyvenimą. Seniau, kai istoriniai įvykiai buvo priskiriami karaliams, vieni jų gaudavo narsiųjų, didžiųjų, užkariautojų titulus, kiti — šventųjų, gerųjų ar tyliųjų. Senovės kronikos dažnai mini įvairius nepaprastus gamtos reiškinius, kurie lyg pranašaudavo naujas politines audras. Ypatingai šaltos žiemos ar kaitrios vasaros, miškų gaisrai, potvyniai, epidemijos ir epizootijos (gyvulių maras), badas, pagaliau paslaptingi kosminiai reiškiniai, kaip Saulės užtemimai, šviesos ratai aplink Mėnulį ir ypač uodeguotos kometos, — tai buvo artėjančių karų ar revoliucijų ženklai. Didžiausią baimę įvarydavo prietaringiems žmonėms pranašystės apie artimą pasaulio pabaigą, siejamą su paslaptingais įvykiais kosmose ar Žemėje.

Naujesni laikai, tiksliai išaiškinę kai kurių kosminių reiškinių priežastis, nukreipė žmonių dėmesį į smulkesnius, seniau nepastebėtus dalykus, kaip pvz. Saulės dėmes, kurios periodiškai pasirodo jos paviršiuje, plinta ir vėl pranyksta. Saulės šilima ir šviesa, gyvybės Žemėje versmė, suprantama, kinta kartu su tų paslaptingų dėmių svyravimais, o tai negali neatsiliepti žmonių — „Saulės vaikų" — gyvenime. Pradėta tirti Saulės dėmių ir kitų reiškinių įtaka įvairiems gamtos elementam, pvz. lietingumui, upių vandeningumui, žmonių sveikatingumai. Paaiškėjo koreliacija (atitinkamumas) tarp gamtos reiškinių svyravimų ir žmonių gerovės, o dargi moralės kitimų; nesunku pastebėti gamtos sąryšį ir su istoriniais įvykiais, tikriau — istorinių įvykių priklausomybę nuo gamtos kitimų ar sukrėtimų.

Turtingame New Yorko gamtos muziejuje parodytas sekvojos — Californijos spygliuoto medžio — išpiautas „ratukas" apie 6 m. skersmens su tūkstančiais rievių — metinio prieauglio sluogsnių. Kaip žinoma, medis prisiaugina kasmet aplink po naują medienos sluogsnį; jei metai palankūs augimui, sluogsnis priauga storesnis. Matuojant rievių storumą, galima gauti dokumentinį gamtos metraštį. Sekvojos prieauglis išmatuotas už 3 tūkstančius metų atgal, ir jo kitimai atvaizduoti grafiškai; augimo bangos rodo, kad geri ir blogi metai kartojasi grupėmis po keliolika ar keliasdešimt metų; greta tų bangų parašyti žymiausi pasaulinės istorijos įvykiai: karai, sukilimai, žmonių migracijos (kilnojimai). Lankytojas nustebęs galvoja: kaip galėjo Californijos kalnuose augęs medis įamžinti savo „dokumente" Čingizchano ar Napoleono žygius kaip „blogus" metus? Iš tikrųjų gi ir medis, ir žmonijos istorija buvo veikiami tos pat priežasties, kuri pasireiškia ir Saulės dėmėse. Kas yra ta pirmoji priežastis, mums dar nėra žinoma.

Kada paaiškėjo, kad įvairūs istorijos įvykiai kažkokiais ryšiais sujungti su gamtos reiškiniais, imta tirti jų periodiškumas. Mat jei pavyktų rasti aiškius periodus, tada būtų galima mėginti spėti svyravimus ateityje. Ir Senasis Testamentas duoda pirmąsis žinias apie klimato svyravimus, būtent apie 7 derlingus ir 7 nederlingus metus (Jokūbo sapnas apie 7 riebias ir 7 liesas karves); tada žydai gelbėjosi nuo bado, apleisdami Egiptą. Čia lyg kalbama apie 14 metų periodingumą, nors nepasakyta, kas buvo Egipte po 7 bado metų...

Austrų prof. E. Brückner (1890) ištyrė įvairių reiškinių (lietingumo, ežerų lygmens, užšalimų, vynuogių derliaus ir t. t.) svyravimus ir nustatė 33—35 metų ilgumo „klimato bangas". Toliau periodinius svyravimus tyrė daug kitų mokslininkų; vieni pritarė, kiti paneigė vad. Brücknerio periodus. Geriausiai jaučiamas gamtoje Saulės dėmių periodas — apie 11 metų. Rusų geofizikas V. B. Šostakovič patvirtino 11 metų periodą oro slėgime, oro temperatūroje, lietaus aukštyje, jūros lygmenyje, upių potvyniuose, vandenų užšalime, kviečių derliuje, augalų augime (žydėjimo datose), žmonių mirtingume ir t. t. *)

Labai ryškiai jaučiami 11 metų periodai Nemuno užšalimo bei paleidimo datose; šiltos žiemos buvo pvz. 1870, 1881, 1892, 1903, 1914, 1925, 1936 metais; šaltos žiemos buvo 1865, 1876, 1887, 1898, 1909, 1920, 1931, 1942 metais; tarp jų, kaip matome, vis kartojasi 11 metų tarpas.

Tokie 11 metų periodai gali būti pastebėti ir tautų bei žmonių gyvenime; taip pvz. tarp Nepriklausomos Lietuvos reikšmingų datų — 1918 ir 1940 metų — buvo 2×11 = 22 metai. Taip pat įdomi žymių mūsų istorijoje datų eilė: 1894 (Kražiai), 1905 (Did. Vilniaus Seimas), 1916 (Didž. karo kulminacija), 1927, 1938... Ir mano paties gyvenime lemtingi panašūs tarpai: 1892 (gimimas), 1903 (pradinės mokyklos baigimas), 1914 (akademinio darbo pradžia), 1925 (įsikūrimas savo gūžtoje), 1936 (didžiosios kelionės į Afriką ir Ameriką); 1947 metai, matyti, taip pat nebebus be reikšmės!

Žmonių istorijai 11 metų tarpas per trumpas; todėl čia ryškesni įvykiai pasitaiko per maždaug 3×11 = 33 metus (kas atitinka Brücknerio periodą) ar per 3×33 = apie 100 metų. Tuo galima paaiškinti karingus periodus kiekvieno šimtmečio pradžioje ir ramią, palyginti, antrąją šimtmečio pusę. Šaradų mėgėjai turi čia plačią galimybę pritaikyti savo gabumus ir sugalvoti įvairiausius horoskopus.

Kuo galima logiškai pateisinti tokį periodiškumą ir apskritai gamtos įvykių sąryšį su žmonių gyvenimu? Senovėje dalykas buvo aiškesnis. Ateina sausmetis, klajokliai keliasi su savo kaimene į neišdegintas ganyklas, nukariauja kitas gimines ir lieka ten ligi kito sausmečio. Dabar tautų ir valstybių santykiai daug sudėtingesni. Svyruoja klimatas, svyruoja derlius, kinta duonos kainos, jas vejasi žmonių algos, kinta žmonių gerovė, kyla konfliktai, artėja audra. Tinkamu metu, kaip putos į bangos viršūnę, iškyla „vadai", kurie stumia tautas į karus ir savo „genijum" laimi ar „baustinu niekšingumu" pralaimi juos... Ir tautos garbina savo „dienos didvyrius" ar prakeikia juos. Seniau reikėjo gimti „po laimingąja žvaigžde", dabar užtenka pataikyti į tinkamą Saulės dėmių tarpą!

Sąryšiai tarp gamtos ir žmonijos įvykių nėra visai griežti: dėl įvairių tarpinių priežasčių jie pasidaro kartais labai komplikuoti ir net prieštarauja ar nesutampa.

Duosiu keleta tokių sudėtingų santykių pavyzdžių, kurie dabar ateina į galvą. Maskvoje po 1917 metų buvo badas, gyventojai suvalgė visą arklieną; kai išnyko arkliai, nebeteko maisto ir dingo žvirbliai; jų vieton į miestą atskrido seniai nematyti paukščiai — girių ir laukų giesmininkai; didmiestis ėmė virsti kaimu...

Šiuo metu Bavarijos gamtininkai jaudinasi dėl paukščių išnykimo; esą juos suvalgė badaujantieji italai. Dėl

*) V. B. Šostakovič, Nemuno režimo periodiški svyravimai. Kosmos, 15 (1934), Nr. 7—12; Kaunas.

Julius Kaupas

Studentas iš Rudosios vaistinės

Didžiojoj Vilniaus gatvėj, išdidžiai vingiavusioj per pačią Kauno senamiesčio širdį, stovėjo aukšti niūrūs namai ir susimąstę žvelgė dulkėto stiklo langais į baukščius praeivius. Tačiau visų nepaprasčiausias pastatas stovėjo priešais ledų krautuvėlę. Tai buvo ruda medinė vaistinė, be galo sena, pastatyta, kaip tvirtina miesto kronikos, senovės burtininko Samanio. Jos langai žėrėjo keistais spalvotais vitražais, o duryse slypėjo išpiaustyti bauginantys veidai ir, rodės, vis piktai šypsojosi, kam nors mieste susirgus.

Tad nenuostabu, kad eidamas vėlai vakare per ištuštėjusią gatvę, kai jau ir ledų krautuvė būdavo užrakinta, visuomet nejaukiai pasijusdavai ties tuo senu namu. Jis dunksodavo tada, visas paskendęs tamsiuose nakties šešėliuose, ir tik didelis raudonas žibintas, kabojęs sienoje, paslaptingai nušviesdavo mįslingas jo duris.

Vieną vakarą skaidri šviesa, žibėjusi vaistinės languose, staiga užgeso, ir trys linkmi studentai, išėję ant drėgnu laiptelių, skubiai rakino duris. Mat tada iš dangaus krito šaltas lapkričio lietus, ir tuščia gatve tik vėjas, liūdnai dejuodamas, nešė pageltusius lapus.

— Na, skubėkime alaus gerti! — sušuko vienas studentas, nusmaukęs sau ant pakaušio raudoną kepurę su aukso papuošalais.

— Bet pažiūrėkit į šį senį! — staiga sušuko antras, vardu Karolis, pažvelgęs į medinį durų veidą, nuo kurio akių varvėjo vandens lašai. — Ar neatrodo jums, kad jis verkia?

Abu kiti nusijuokė ir ėmė degtis trumpas pypkes.

Tuo tarpu suūžė vėjas ir staiga, nežinia iš kur, žibinto šviesoj pasirodė šviesiaplaukė mergina, apsivilkusi pilku apsiaustu su raudonom gėlėm. Palaidi jos plaukai — keista — nebuvo sudrėkę, nors aplinkui krito šaltas rudens lietus.

— Jei jūs į vaistinę, — nusijuokė vyriausias studentas (kuris šiaipjau didesnės reikšmės mūsų pasakoje nevaidina) ir pasitaisė kaklaraištį, — tai pačiu nelemčiausiu laiku. Mes ją ką tik užrakinom.

— Bet mane, tikiuosi, dar įsileisite, — nusišypsojo ji, — nes šis receptas tikrai jau pats paskutinis šiandien.

Studentas metė nerūpestingą žvilgsnį lapelin.

— Ir vėl nelaimingas decoctum!... sušuko jis, dėdamas raktą į kišenę, ir pasistatė apikaklę. — Vis tie senoviški būdai!... Tai per ilgai truktų, brangioji. Ateikite rytoj.

— Vis dėlto neatsisakykite, — tęsė mergina, slėpiningai šypsodamasi, — nes nežinia, kada man teks kitą kartą čion atvykti.

Karolis, visą laiką tyliai stovėjęs šešėlyje, staiga tarė:

— Duokit man raktą. Aš lieku.

Jis davė žingnį pirmyn, žibinto šviesa užkrito ant durų, ir medinio veido akys sužibo pikta šviesa.

Ech, Karoli, tu iš tiesų turi per jautrią širdį... — tarė vyriausias studentas, — per jautrią grožiui, — pridūrė jis, žvilgtelėjęs į išblyškusį merginos veidą.

Mergina paraudo, abu studentai gi nusijuokė ir nuėjo švilpaudami gatve.

— Mes lauksime tavęs alinėj, — šūktelėjo jie dar atsisukę.

Karolis atrakino duris.

Vaistinėje buvo dar šilta. Studentas uždegė šviesą, ir spalvotos bonkos lentynose sužibo neramia ugnim.

— Sėskite čia ir lukterkit, — tarė Karolis, paėmęs receptą, ir nuėjo girgždančiom grindim iki stalo. Čia jis sustojo.

— Koks neįprastas receptas... — sumumėjo jis, vartydamas lapelį. — Ir pasirašytas kažkokio negirdėto daktaro ... Keista.

Ji uždegė lempelę ir uždėjo stiklą ant virpančios liepsnos.

Po to jis susimąstė ir ėmė lėtais žingsniais vaikščioti po vaistinę. Tylu buvo kambary, girdėjosi tik duslus laikrodžio taksėjimas ir tylus lietaus barbenimas į vaistinės langą.

Studentas ilgai žiūrėjo į keistus vaistų indus, sustatytus ant stalo.

— Bet palauk! — staiga dingtelėjo jam. — Trūksta dar vieno!

Jis dar sykį perskaitė receptą ir nuėjo tyliu kambariu link spintelės.

Tik ilgai paieškojęs, jis rado keistą senovišką bonką, matyt seniai bevartotą, nes visą apipintą dulkėtais voratinkliais.

Atsargiai, kaip ir visada, jis ėmė pilti skystį į bonkutę, bet vos tik pirmi jo lašai palietė verdančius vaistus, iš stiklo pakilo rausvi garai, pilni svaiginančio rožių kvapo. Nustebęs studentas pajuto svaigų virpesį, nutekėjusį nuo rankos, laikiusios bonką, iki pat širdies.

Pilnas keisto nerimo, jis pakėlė akis ir pažvelgė į merginą, kuri tyliai susimąsčiusi sėdėjo suole. Tik tada

---

to Vokietijoje atsirado neregėtai daug karkvabalių ir kitų vabzdžių. Ūkininkai bijo kenkėjų antplūdžio ir liūdnų pasekmių sodams, daržams ir laukams. Taip badas iš Italijos per eilę tarpinių ryšių persikels į Bavariją. Galutinis rezultatas gali toli nusitęsti nuo pirminės įtakos; dėl to vienas laiko sau laimingu dalyku tai, kas kitam neša nelaimę.

Jeigu tokie sąryšiai būtų paprasti, žmonės juos būtų seniai iššifravę ir išmokę daryti išvadas. Jei gamtos kitimai būtų grynai periodiški, kaip pvz. dienos ir nakties pasikartojimas, nesunku būtų juos stebėti ir sekti pasekmes. Iš tikrųjų taip nėra: įvairūs įvykiai iškyla iš bendros masės, kaip sukilimų ar sukrėtinų šuoliai. Žmonės pastebi tuos ryškesnius įvykius ir juos lygina su revoliucijomis. Ypač būdingi žemės drebėjimai ir ugniakalnių išsiliejimai, lyg vykstančių Žemės gelmėse revoliucijų išoriniai atgarsiai. Ne be to, kad ir tuose sukrėtimuose nebūtų tam tikro dėsningumo. Šiemet išsiliejo Heklos ugniakalnis Islandijoje, kuris nebeveikė nuo 1846 metų, t. y. lygiai 100 metų.

Kai kurie mokslininkai mano, kad žmonijos gyvenimą išstumia iš pusiausvyros įvykstantieji dėl nežinomų priežasčių gamtos sukrėtimai, kurie kartojasi šuoliais, be aiškaus periodiškumo. Nuo žmonių valios ir gerų norų politiniai įvykiai nepriklauso, todėl mums belieka būti aklais tų sukrėtimų stebėtojais ir nuo jų kentėti. Tokios pažiūros verčia būti fatalistais. Nelaimingi tremtiniai, netekę savo Tėvynės, kaip dulkelė įsisiūbavusioje jūroje, nelaukime pagelbos, netikėkime kilnais šūkiais, bet kantriai sutikime su savo likimu. Vienintelė mūsų paguoda telieka patyrimas, kad audringa šimtmečio pusė eina prie galo...

studentas pastebėjo, kaip nepaprastai gražus buvo išblyškęs jos veidas, — gal būt dėl to, kad iš abiejų pusių, suolo atloše, klastingai žvelgė du rūstūs mediniai veidai.

Truputį drebančiom rankom jis nuėmė vaistus nuo ugnies, vis negalėdamas atitraukti akių nuo merginos.

Karoliui kažkodėl prisiminė senovės burtininkų virti meilės gėrimai, ir jis metė dar vieną žvilgsnį į receptą.

— Virgilija! ... tarė jis tada pašnabždom. — Vis dėlto geras įprotis įrašyti recepte ir vardus. Virgilija! ... gražus vardas, — ir jis garsiai pakartojo: — Virgilija.

Nustebus mergina pakėlė galvą, o studentas kažkodėl ilgai dėliojo bonkas, neskubėdamas, užmiršęs ir draugus, laukiančius jo netolimoj alinėj.

Net ir pažvelgęs į niūrų laikrodį sienoje, jis matyt neatsiminė jų, nes tarė:

— Žiūrėkit, kaip vėlu! Jums tikriausiai bus baugu grįžti tuščiom gatvėm tokiu laiku. Jei leisite aš mielai jus palydėsiu.

Mergina neatsakė, bet tik nežymiai linktelėjo galva, susimąsčiusi ir visai į jį nepažvelgusi.

Studentas užgesino šviesą, ir jie, išėję pro duris, paskendo lietuje.

Kažkuriam name skambino pianinas, tylūs garsai skrido per geltonus gatvės žiburius ir krito, tarsi sudužę žaislai, kartu su lietum ant drėgno šaligatvio.

Jie ėjo tylėdami, ir nebylus studentas juto tik nuostabaus rožių kvapo dvelkimą (keista, nes nuvytusiuose soduose jau nebebuvo gėlių) ir jautė vis smarkiau plakančią savo širdį.

Netrukus jie pasiekė didįjį skelbimų stulpą, sužėrėjusį tamsoje šviesiais plakatais. Čia studentas sustojo, pavergtas nenugalimo ilgesio ir, atsisukęs į merginą, paėmė ją už rankos.

— Aš noriu jums pasakyti vieną nereikšmingą paslaptį, — tarė jis, — kuri tik be reikalo nustebins jus. Aš myliu jus.

Mergina nusišypsojo, matyt visai netikėdama, kad tie žodžiai sakomi jai, ir tarė, ištraukdama ranką:

— Eikime tolyn.

Studentas paraudo. Jis ėjo, nuleidęs galvą, o sumišusios jo mintys, nežinia kodėl, vis sukosi apie įstrigusį atmintin plakatą — geltoną begalinę dykumą ir puošnų turtingą karavaną, einantį lakiu jos smėliu.

Mergina sustojo siaurutėj ir tamsioj kaip naktis Seminarijos gatvėje.

— Toliau nelydėkit manęs. Man jau nebetoli, — ir ji padavė studentui ranką, — dėkui tau, tu, laimingas sapnuotojau, — ir ji dingo tamsoje, tarsi niekad daugiau nenorėdama apie tai kalbėti.

Studentas liko vienas akloj gatvėj, apsiaustas begalinio lietaus, kurio ribų niekur nesimatė. Jis pabėgėjo kelis žingsnius Virgilijai iš paskos. Bet ji, nuostabu, buvo išnykusi staiga pakilusio vėjo sukūry.

Kažkuriam name sužibo dideli šviesūs langai. Vienplaukis studentas ilgai žiūrėjo į juos, svajodamas ir laukdamas, gal pasirodys juose šviesi jos galva, nes kas žino — gal būt ji gyveno čia — gal būt . . .

Po to jis nuėjo, kankinančio nerimo apimtas, dusliai skambančia gatve.

Eidamas pro alinę, jis stabtelėjo. Pro rakto skylutę sklido linksma šviesa, juokas, triukšmingos kalbos ir sudaužiamų stiklų garsai. Studentas liūdnai nusišypsojo, pasistatė palto apikaklę ir nuėjo tolyn dusliai skambančia gatve, per paskendusį vandenyse miestą.

*

Ilgus vakarus studentas klaidžiojo lynotomis senamiesčio gatvėmis, pilnas ilgesio ir laimingo nerimo, vildamasis sutikti Virgiliją.

Skaidrūs pianino garsai skrisdavo, tarsi stikliniai paukščiai, per liūdnus nakties šešėlius, ir puošnusis karavanas plakatų stulpe vis ėjo per begalinę dykumą, tarsi sapnuodamas apie tolimas nepasiekiamas oazes.

Vieną vakarą Karolis ilgai stovėjo ties vaistine ir susisvajojęs žvelgė į nebylų medžio veidą jos duryse. Bet kai jis nusisuko ir ruošėsi eiti tolyn, iš užpakalio pasigirdo duslus ir bauginantis balsas:

— Nueik, Karoli, į senąjį užkeiktą dvarą! ...

Nustebęs studentas atsigręžė. Nieko gatvėj nesimatė. Tik staiga pakilęs vėjas siūbavo raudonąjį žibintą, ir paslaptingi šešėliai žaidė keistai atgijusiame durų veide, besišypsančiam daug žadančia šypsena.

— Negi aš pats būčiau nejučiom tai pasakęs? — tarė sau sunerimęs studentas, ir jo širdis ėmė smarkiai plakti.

*

Jis klaidžiojo, palikęs miesto gatves, mėnulio šviesos pilnais laukais.

Keisti medžiai metė baugius šešėlius, tolumoj girdėjosi duslūs garsai, primeną surūdijusių durų girgždėjimą, durų, atsiveriančių į nežinomą pasakų pasaulį. Studentas svajojo, pilnas liūdno ilgesio, ir tyliai dainavo,raudona jo kepurė žėrėjo migloje, tarsi raudonas žiburys.

Jis priėjo užkeiktąjį dvarą. Čia tyliai šlamėjo alėjos medžiai, o toliau, laukinių rožių krūmuose, juodavo rūstus apirusios pilies bokštas. Studentas priėjo artyn. Tačiau vos tik jis įžengė į griuvėsius, bokšte pasigirdo baugus šūksmas, ir didelis juodas paukštis raudonai

žėrinčiom akim nuplasnojo virš sugriuvusių sienų ir pranyko migloje. Per studento krūtinę nuėjo šiurpus drebulys, ir jo širdis ėmė neramiai plakti.

Jis įsiklausė. Buvo tylu; mėnesio šviesa be garso srūvo numirusiais laukais, tačiau studentas galėjo prisiekti, kad jis girdi tylius balsus po žemėm ir tylią nuostabią muziką. Jis neramiai apsidairė. Senojo bokšto samanose švietė silpna rausva šviesele, tokia neryški,

jog jis pamanė, kad tai švento Jono vabalėlis. Studentas priėjo artyn. Bet ne, tai nebuvo vabalėlis, tai skverbėsi šviesa pro sunkių žalvarinių durų rakto skylutę. Studentas, netikėdamas savo akim, pridėjo ausį prie durų. Viduj pasigirdo raktų žvangėjimas ir tolimi balsai, durys nejaukiai girgždėdamos atsidarė, ištryško raudona šviesa, nužėrusi griuvėsius, ir du šarvuoti riteriai išėjo pro duris.

— Įeikite vidun, studente, — tarė vienas, pasipuošęs sidabriniu šalmu su mėlyna plunksna, ir giliai nusilenkė. Jo rudai įdegusiam, tarsi mediniam veide buvo sustingusi keista šypsena, primenanti bauginantį juoką vaistinės durų veiduose.

Nustebęs studentas įžengė vidun.

Jie ėmė leistis apgriuvusiais akmeniniais laiptais žemyn. Nišose stovėjo geležiniai paukščiai stiklinėm akim, plačiai išskėtę sustingusius sparnus, apšviesti iš apačios sklindančios auksinės šviesos, tačiau viena niša buvo tuščia.

Jie nusileido į puošnią menę ir nuėjo žibančiom grindim, mirguliuojančiom nuostabiom mozaikom, apsupti laimingos šviesos, srūvančios iš fantastiškai išgraviruotų žvakidžių.

Riteriai sustojo ties ąžuolinėm durim, išmargintom keistais raižiniais, ir, sužvangėję sidabro šarvais, iškilmingu mostu atvėrė duris.

Studentas įžengė į nuostabią salę.

Jos viduje vyko šauni puota, ir nepaprastas tai buvo vaizdas.

Linksmi muzikantai grojo nematytais senovės instrumentais, gi prie didžiulio stalo, begaliniam žvakių mirgėjime, sėdėjo daugybė puošnių dvariškių ir puotavo. Tarnai skubiais žingsniais nešiojo kepsnius, pilstė vyną iš žibančių aukso indų, girdėjosi juokas ir smagus ūžesys.

Jiems įėjus salėn, triukšmas nutilo, ir riteriai tarė:

— Valdove, dar vienas paukštis išskrido į pasaulį. Bet užtat tau atvedam retą svetį — studentą.

Tuomet karalius, sėdėjęs stalo gale su auksiniu vainiku ant žilos galvos, pakilo šypsodamasis ir mostelėjo studentui ranka, rodydamas tuščią sostą šalia savęs

— Sėskis, svety!

Bet studentas stovėjo, netekęs žado ir nejudėdamas, įsmeigęs akis į šviesiaplaukę karalaitę mėlyno aksomo rūbais. Jis stovėjo, nerasdamas žodžių, smarkiai plakančia širdim: tai buvo jo pamiltoji Virgilija.

— Sėskis! — švelniai pakartojo karalius, rodydamas puošnų krėslą tarp savęs ir karalaitės.

Sumišęs studentas atsisėdo kėdėj ir nuleido akis į krištolinę taurę, stovinčią priešais jį.

Prisiartinęs greitas tarnas įpylė jo taurėn ir tuščion karalaitės taurėn tamsiai raudono vyno, kvepiančio svaiginančiu rožių kvapu, ir studentas, nežinia kodėl, pagalvojo apie keistojo gėrimo kvapą, supusį jį vaistinėje.

— Tad išgerkime, svajotojau, vyno stiklą už tavo atvykimą išsipildžiusių svajonių pilin, — ir karalius palenkė galvą virš vyno, tarsi neišlaikydamas vainiko naštos.

Studentas pakėlė taurę ir pažvelgė į karalaitės akis, slėpiningai žiūrinčias į jį. Jis išgėrė stiklą, ir keistas drebulys vėl nubėgo jo kūnu.

— Antrą kartą sutinku tave, — pagaliau tarė jis virpančiu balsu karalaitei, — ir klausiu save, kada gi tai buvo sapnas — pirmiau ar dabar?

— O ne, dabar tu nesapnuoji, — atsakė ji nusišypsojusi ir uždėjo pirštus ant studento rankos. — Reikia pamiršti sapnus, — ir studentas pajuto lengvuose jos pirštuose tą patį drebulį, neraminusį jį. Ar tai buvo vynas, o gal buvo tai meilė?

Jis įsiklausė į linksmas dvariškių kalbas, į ūžiantį jų juoką ir į muzikos garsus, — ir jam ėmė svaigti galva.

— Tau karšta, tiesa? — tarė karalaitė atsistojusi ir paėmė studentą už rankos. — Einame sodan.

Ir juodu, pakilę nuo stalo, nuėjo per salę.

Sode švietė pilnatis, senose obelyse geltonavo nuostabūs vaisiai, gi toliau, po žaliom palmėm, ilsėjosi laimingi kupranugariai, tarsi atradę išsvajotą oazę, nuvargę po ilgos kelionės dykumomis.

Studentą apėmė begalinė ramybė.

Jie atsisėdo baltam marmuriniam paviljone, apaugusiame turtingom rožėm. Studentas atsilošė suole, jo veidas paskendo rožių šešėlyje, ir jis ilgą laiką tylėjo.

— Nežinau, kaip man kalbėti, — pagaliau tarė jis, — šalia tavęs aš jaučiu tokį nesuvaldomą virpesį, kad neberandu žodžių pasakyti viso, kas yra mano širdy.

Karalaitė pažvelgė į jį tamsiomis akimis ir paraudusi perbraukė ranka per šviesius jo plaukus.

— Nekalbėk . . . tarė ji. — nes aš žinau . . . Kaip gera, kad tu esi čia!

*

Universiteto archyvusoe galima rasti raštas, pasirašytas universiteto rektoriaus ir užantspauduotas didžiuoju universiteto antspaudu, taigi visiškai patikimas raštas, kad studentas Karolis ilgą laiką nesirodė mieste. Jis nesilankė paskaitose, nevaikščiojo į vaistinę, nelaikė egzaminų ir veltui draugai jo ieškojo ūžiančiose auditorijose.

Karolis gyveno užkeiktoj pily, prasmegusioj po žeme, atidėjęs į šalį savo raudoną studento kepurę ir apsivilkęs karališkais auksu siuvinėtais rūbais. Mat artėjo jo vestuvių su karalaite diena. Studentas turėjo paveldėti tą keistą karalystę, ir ramindamasis tuo — pažymi anie garsūs archyvų raštai — mūsų miesto universitetas įgavo visai užpelnytą teisę vadintis karališkąja akademija.

*

Vieną rytą studentas nubudo brangioje rūmų lovoje ir mostelėjo ranka riteriui, kurs nusilenkė, laukdamas įsakymų.

— Sakyk man, — tarė studentas, neramiai susimastęs, — juk keista: aš dar nė sykio čia nesu susapnavęs. Argi pas jus niekas nesapnuoja?

— Sapnai! — atsakė riteris, mandagiai nusilenkęs. — Kam gi mums sapnai! Argi nepastebėjai, o karaliau, kad visas mūsų gyvenimas yra išsipildęs sapnas?

Riteris susimąstė ir ėmė tyliai pasakoti:

— Garsus buvo mūsų dvaras senovėje, — pradėjo jis, — ilgas dienas mes medžiodavome girioje, vakarais klausėme gražių (ak, kaip gražių!) dainių pasakojimų ir nekantriai laukėme karalaitės gimimo dienos.

Čia riteris stabtelėjo, susisvajojęs, jo šarvai minutei sužibo žvakių šviesoje, ir medinis jo veidas akimirkai atgijo.

— Bet pagaliau ta laukiamoji diena atėjo. Suvažiavo daug svečių, stalai lūžo nuo valgių ir gėrimų, — ir prasidėjo šauni puota. Viduryje puotos mūsų karalius atsistojo ir sušuko: „Tai laimingiausia mano gyvenimo valanda! O, kad ji niekados nepraeitų! . ." Jis liepė pašaukti burtininką Samanių, galingiausiąjį burtininką mūsų krašte, ir jam tarė: „Tu galingas, burtininke, ir daug gali. Padaryk, kad mūsų puota nesibaigtų niekada." Ilgai galvojo tada nustebęs Samanius ir pagaliau tarė liūdnu balsu: „Sakyk, o karaliau, geriau kitą norą, — nes kas bus, kai tavo laimė bus amžina?" Karalius gi atsakė: „Kito noro, burtininke, aš neturiu. Išpildyk tą, kurį tau sakau". — „Jei jau įsakai, karaliau, — tarė Samanius, tai padarysiu, tik reikia išnešti smėlio laikrodį iš pilies." — „Paimk laikrodį ir įmesk į ežero gelmes," — tarė man karalius, bet Samanius tada suklupo prieš karalių ir sušuko: „Aš išpildysiu tavo norą, karaliau, bet išpildyk ir tu šį mano paskutinįjį —

leisk man pačiam jį išsinešti su savim iš tavo pilies." Karalius sutiko su tuo keistu burtininko noru ir šis išėjo, rūpesčių pilnu veidu, su auksiniu laikrodžiu pro duris. Lauke gi jis tarė savo galingus burtų žodžius, ir pilis pasinėrė po žeme. Neramūs sakalai pavirto geležinėm statulom, dvariškiai ėmė šypsotis smagia šypsena, ir laiminga mūsų puota nesibaigia amžinai.

Studentas susimąstė.

— Ir jūs nieko daugiau nesiilgit?

— Čia ilgesio nėra, — atsakė riteris, — užtat čia yra puotos stalai.

Studentas svarstė.

Lėtais žingsniais prisiartinęs prie spintos, jis atidarė puošnias krištolo duris. Ten kabojo seni studentiški jo rūbai, ten raudonavo ir miela, nuo lietaus išblukusi jo kepurė. Jis ilgai žiūrėjo į ją ir svajojo. Su baime jis juto, kad ir jo ilgesys yra miręs jame, ir kad jis tejaučia tik, o Dieve, tik! — laimę širdyje. Jis peržvelgė brangakmeniais žėrintį kambarį: tai buvo jo turtai, bet, ak, jie jau nebesislėpė jo širdy! Jo širdis buvo tuščia.

Tada nuliūdęs studentas nusivilko auksu siūtus rūbus ir apsivilko pilką savo švarkelį; jis susijuosė diržu ir užsidėjo raudonąją kepurę ant galvos. Ir jis tarė pasiryžusiu balsu:

— Išvesk mane, riteri, iš mano pilies.

Riteris klusniai sužvangino pentinais ir išėjo pro duris į menę. Rami žvakių liepsna sušvito laimingoj riterio šypsenoj, tačiau nuleistas ir sunerimęs studento veidas skendėjo šešėlyje.

Tuo tarpu tyliai atsivėrė karalaitės kambario durys. Išbalus karalaitė, susisupusi nubstabiu auksiniu rūbu, stovėjo slenkstyje. Pamačiusi studentą, ji viską suprato ir nuleido ant krūtinės šviesią savo galvą, nesakydama nė žodžio. Bet kai studentas priėjo prie akmeninių laiptų, vedančių į bokštą, karalaitė nebegalėjo suvaldyti savo susijaudinimo; pribėgusi prie studento, ji plakančia širdimi paklausė:

— Argi tu nebemyli manęs?

Studentas atsisuko laiptuose. Jis ilgai žiūrėjo į ją su liūdna šypsena veide ir pagaliau tarė:

— Aš myliu tave, karalaite, ir tu esi man taip nepaprastai brangi. Aš palieku tave, kad ta skaidri meilė būtų vienintelis mano turtas lietingose rudens naktyse, turtas, kurs skaudžiai kankintų mane savo nepasiekiamumu. Ir tavo pilis man bus tokia brangi, kai žinosiu, kad jos atrasti tuščiuose laukuose aš negaliu.

Karalaitės akyse pasirodė ašaros.

Tada susijaudinęs studentas skubiai nulipo laiptais ir paskutinį kartą pabučiavo ją į lūpas. Po to jis nubėgo, keisto nerimo apimtas, akmeniniais laiptais į bokštą, plačiai atplėšė žalvarines duris ir, kvapo netekęs, sustojo užkeikto dvaro griuvėsiuose.

Durys sugirgždėjo ir užsitrennkė, užverdamos pasakų pasaulį.

Studentas stovėjo blyškioj mėnulio šviesoj, trapiam marmuro paviljone, sudužusiam, tarsi nuostabus ir pasakiškas žaislas.

Rudenio vėjas judino tuščius, apleistus rožių krūmus ir nuvytusios obelies viršūnėje geltonuojantį obuolį, paskutinį ir gal todėl tokį mielą obuolį.

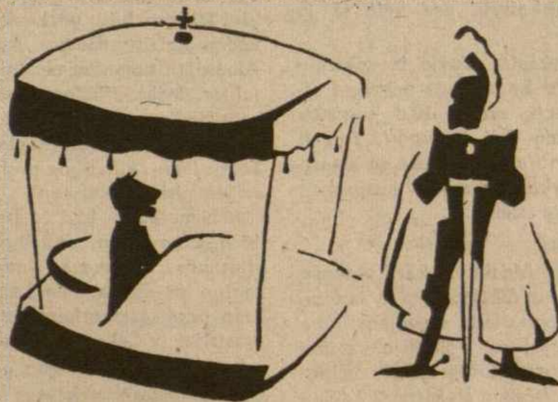
Studentas pasilenkė prie šviečiančios rakto skylutės, norėdamas dar sykį pažvelgti į pilį. Bet ak! tai jau nebebuvo pro duris sklindanti šviesa! Ten spindėjo mažytis švento Jono vabalėlis, pasislėpęs žaliose bokšto samanose. Pasakų pilis buvo amžinai užverta.

Studentą apėmė ilgus liūdesys, ir jis, nė žodžio netardamas, priglaudė veidą prie šaltų akmenų.

*

Netrukus jis vėl stovėjo ties vaistinės durim ir neramiai klausė save, ar nepaprastas jo nuotykis nebuvo tik keistas sapnas. (Kai kurie studentai ir dabar dar tiki, kad visa tai tebuvo tik sapnas, kas, žinoma, yra didelė neteisybė, nes juk jo nuotykis, kaip minėjom, yra įrašytas niekad nemeluojančiuose universiteto archyvų raštuose.)

Kuo ilgiau jis žiūrėjo į durų veido šypseną, tuo nejaukesnė ji jam rodėsi. Tada jis nuleido galvą ir nuėjo lapkričio vėjo pilna gatve — tik ilgai dar švytėjo raudona jo kepurė tolimuose gatvės žiburiuose, o kai ir ji pradingo tamsoje, tolumoj vis dar girdėjosi liūdnas ir svajingas jo dainavimas.

CIANO DIENORAŠČIAI

Viskas praeina, viskas. Visokie Džingischanai, Atilos, Hitleriai ir Mussoliniai. Kai tik pavergiamas žmogus ir pasikėsinama į jo dvasinę laisvę, atėjus laikui, griūva visokios prievartos ir diktatūros. Griūva net ir tada, kai apie griuvimą — tų žmogaus dvasios tironų paties siautėjimo ir tariamai didžiausio pasisekimo metu — niekas net pagalvoti nedrįsta. Toks neišvengiamas istorijos dėsningumas, tokia geležinė įvykių logika. Tą tiesą žinome visi. Kas dar nuosabiau, kad ją žinojo ir vienas iš Mussolinio ramsčių, jo žentas grafas Ciano, buv. ilgametis fašistinės Italijos užs. reikalų ministeris. Ne tik žinojo, bet ir pats ją savo galva apmokėjo. Dučės leidimu jis drauge su kitais fašistų vadais, lemtingą valandą stojusiais už Italiją, bet ne už Mussolinį, buvo sušaudytas neužrištomis akimis ir ne iš užpakalio, o veikiai jo pėdomis pasekė ir pats dučė. Hitlerio nė lavono niekas gerai neatpažino.

Priešais ant stalo guli pilki puslapiai amerikiečių žurnalo „Omnibook" ir „Weltstimme". Juose atspaustos ištraukos iš Ciano dienoraščių. Pačius dienoraščius dar ne taip senai išleido ameriekiečių leidykla Duobleday and Co New Yorke. Jie apima 1939—1943 metus. 1943 m. gruodžio 28 d. dienoraščių autorius Galeazzo Ciano buvo paimtas iš savo celės Veronos kalėjime ir atgabentas į egzekucijos vietą. Su tuo momentu nutrūksta ir pats įvykių dėstymas.

Sulaukęs 33 metų amžiaus, jis, savo žmonos, o Mussolinio dukters įkalbinėjamas ir dučės spiriamas, tikėdamas fašismo misija, pasidarė fašistų užsienio reikalų ministeriu. Tačiau valdžia ir garbė, nors ir su užpakalinėmis rankomis priimta, kaip kad pažymi didysis žmonių sielos analitikas Dostojevskis, yra saldūs nuodai: kad ir kaip saikingai pilstomi, jie vis dėlto su laiku pakerta širdį ir protą, užmušdami žmoguje žmogų. Tat aiškiai rodo ir minimieji dienoraščiai. O kai likimas kurią dieną pareikalauja atsiskaityti, per vėlu iš jo ištrūkti.

Minimieji dienoraščiai nepaprastai rūpėjo ir vokiečių slaptajai policijai, tačiau Ciano žmonai vis dėlto po didelių vargų pasisekė 1944 metų sausio 10 d. pasiekti Šveicarijos sieną ir jų didesnę dalį išsaugoti. Ten ji ilgam laikui pasitraukė į sanatoriją ir susisiekė su amerikiečiais, kurių minimoji leidykla galiausiai nusprendė juos su tam tikrais komentarais išleisti.

Ką gi tie dienoraščiai byloja?

Hitlerio suteiktoji italams per Abisinijos karą parama, kaip iš jų paaiški, suartino abu diktatorius, tačiau ne abi tautas ir nepakeitė nusistatymo italų karaliaus, nors jis oficialiai ir pritarė būsimajai su Vokietija karinei sąjungai. Ciano tą įvykį taip komentuoja: „Dučė vokiečių negali pakęsti, prancūzais tiesiog šlykštisi." Tačiau fašistų partijos sekretorius Starace įspėjamas, kad vis dėlto nekeltų prieš prancūzus jokių ekscesų bent ligi numatomojo Chamberlaino vizito, kuris įvyko 1939 m. 11 ir 12 d. Chamberlaino vizitas nedavė jokių teigiamų rezultatų. Ciano įsitikinimu, Mussolinis susidaręs įspūdį, kad Anglija nors ir šaukia, bet nekariaus. Todėl Ribbentropas ta prasme ir buvo paimformuotas apie anglų vizito „farsą". Tuo tarpu Mussolinis vis daugiau siunta ant prancūzų, ir Ciano 1939 m. vasario 19 d. savo dienoraščiuose pažymi: „Jei kils karas ir Prancūzija bus sumušta, jis (t. y. Mussolinis) italams parodytų, kaip turi būti padaryta Europos taika. Jis nereikalaus jokių reparacijų, bet viską naikins ir visą eilę miestų sulygins su žeme."

Vokietijos-Čekoslovakijos įtempimas atslūgsta. Hitleris įžygiuoja. Mussolinis iš to įvykio pasidaro taip pat plėšrias išvadas. Ciano 1939 m. kovo 15 d. įrašo: „. . . padėtis yra rimta, juo labiau, kad Hitleris pradėjo kiekvieną įtikinėti, jog nenorįs turėti nė vieno vienintelio čeko. Nėra reikalo meluoti, kad visa tai italų tautos nejaudintų ir nedarytų klusnios. Būtinai reikia jai ką nors duoti, kas ją patenkintų ir kuo jai atlygintų, — tai yra Albanija.

Führeris pranešė, jog taip pasielgęs todėl, kad čekai nenorėjo demobilizuoti savo karinių pajėgų, nesiryžo nutraukti santykių su Rusija ir kad blogai elgėsi su vokiečiais. Tokia priekabė gali įtikinti nebent Dr. Goebbelso propagandą, bet tik ne mus.

Kai gavo šią žinią, aš radau dučę nelaimingą ir parblokštą. Jis pradėjo tuoj pat kalbėti apie Albaniją, tačiau dar nieko tikro nėra nusprendęs."

Ciano, kuris sakosi bijąs „prūsų hegemonijos" Europoje, įspėja Mussolinį dėl karinės sutarties su Vokietija, nes ji gali neigiamai atsiliepti į italų laisvės sąjūdį. Mussolinis pareiškia, kad sutartis italų tautoje nesukels entuziazmo, ir 1939 m. kovo 17 d. nusprendžia: „Šiuo atveju tėra tiktai viena išeitis: arba paleisti pirmąjį šūvį į Vokietiją, arba būti nušluotam fašistų revoliucijos. Niekas nepakęs prie Adrijos jūros hakenkreuzo." Tačiau, nepaisant to, jis vis dėlto pasisako už karinę sąjungą su Vokietija. Tik šį kartą jo akys nukrypsta į Albaniją, nors tam ir priešinasi italų karalius. Tačiau ką reiškia karalius taip samprotaujančiam diktatoriui: „Jei Hitleris būtų peckiojęsis su tokiais karaliukais, niekados nebūtų užėmęs Austrijos arba Čekoslovakijos." Albanijai numatomas įteikti žinomosios sutarties projektas. Priims jį Zogu — gerai, nepriims — „. . . tada ketvirtadienį visoj Albanijoj prasidės didžiausi sąmyšiai, po kurių turės neišvengiamai eiti karinė intervencija." Tokiu būdu Albanijos problema buvo „išspręsta". Tačiau ar jau viskas? Kur tau . . .

1939 m. kovo 14 d. į Italiją atvyko Goeringas. Kovo 16 d. Ciano rašo: „Aš turėjau su Goeringu du ilgus pasitarimus . . . Kas man daugiausia baimės kelia, tai tonas, kuriuo jis šneka apie Lenkiją. Tas tonas man vis kažkaip nesmagiai primena metodus, kurie buvo pritaikyti Austrijai ir Čekoslovakijai . . ."

Po Ribbentropo vizito gegužės 6 d. italų užsienio reikalų ministeris vyksta į Berlyną pasirašyti pakto. Ribbentropas iškilmingai šneka apie ilgą Europos taikos periodą („minimum bent trejiems metams") o Hitleris savo ruožtu pats dar kartą patvirtina, kad „Viduržemio jūros politiką nuspręs ir ves Italija".

Tuo tarpu Italijos ir Anglijos santykiai vis blogėja. Per naujojo Britanijos atstovo sero Perey Loraine pasikalbėjimą su Mussoliniu įvyksta net incidentas. Tačiau santykius vėl kiek išlygina Chamberlainas, kuris pa-

siunčia Mussoliniui asmeninį laišką, nurodydamas vokiečių reiškiamas į Dancigo koridorių pretenzijas, dėl kurių susidarą pasaulio taikai pavojų. Tačiau Mussolinis duoda trumpą ir aiškų atsakymą: „Jei Anglija užsistos už Lenkiją su ginklu rankoje, tai Italija kariaus vokiečių pusėje."

Tačiau su tuo karu iš tikro buvo ne taip jau lengva: pasirodo, buvo visiškai išsekę visos italų aukso ir tauriųjų metalų atsargos. Todėl Ciano išsileidžia į Salzburgą, norėdamas „dokumentais Ribbentropui įrodyti, kad būtų neišmintinga kaip tik dabar pradėti karą". Apie tai rugpiūčio 11 d. dienoraščių puslapiai taip byloja: „Nutarimas kariauti yra neatšaukiamas. Ribbentropas atmetė kiekvieną sprendimą, kuris apsieitų be karo . . . Todėl mūsų pasikalbėjimas darosi vietomis labai įtemptas. Aš nebijau net pačiu brutaliausiu būdu pasakyti tai, ką manau. Tačiau tai jau nedaro jokio įspūdžio. Aš visą laiką pastebiu, kiek maža vokiečiai mus bebrangina. Atmosfera yra aiškiai šalta. Mes vienas kitu nepasitikime."

1939 m. rugpiūčio 12d.: „Hitleris, tiesa, labai patenkintas, tačiau ir jis apie sprendimo pakeitimą (kariauti) nenori nė kalbėti. Aš tuoj pat pastebiu, kad man čia nebėra daugiau ko veikti. Jis yra pasiryžęs muštis — ir tikrai mušis. Tiesa, čia pat jis pasistengia pakartoti, kad karą su Lenkija nori lokalizuoti, tačiau jo pastaba, kad didysis karas tur gi būti iškariautas, kol jis ir dučė tebėra dar nepasenę, mane kažkaip iš naujo verčia manyti, kad jis nežaidžia atviro ir doro žaidimo." Ciano grįžta atgal pasipiktinęs vokiečiais, jų führeriu ir tuo būdu, kuriuo sprendžiami reikalai. „Jam darosi baisu nuotykio, nes italų tauta mirtinai pasipiktins, išgirdus apie įvydytą prieš lenkus agresiją." Dučė išsyk svyruoja, bet paskum nusileidžia, pareikšdamas, kad jam garbė neleidžianti neiti drauge su Vokietija. Be to, jis norįs gauti sau karo grobio dalį Kroatijoj ir Dalmatijoj. Ciano betgi nenusileidžia, patardamas Mussoliniui „suplėšyti paktą ir jį sviesti Hitleriui į veidą". Sako, jei reikia, „. . . tai aš vėl galiu vykti į Salzburgą ir su vokiečiais taip pakalbėti, kaip su jais iš tikro ir reikia kalbėti. Hitleris man neįsakys išsiimti iš burnos cigaretę, kaip kad tai padarė su Schuschniggu."

Mussolinis svyruoja. Vokiečiai spiria, lenkų situacija artėja į lemiamą krizę. Ciano siūlo Mussoliniui rašyti Hitleriui asmeninį laišką, prašantį atsiųsti ginklų ir reikalingų žaliavų. Jo tikslas — laimėti laiko. Berlynas į tai atsako, kad jiems pirma rūpi susitvarkyti su Rusija — su ja pasirašyti paktą, Vokietija tegali atsiųsti tiktai geležies, anglių ir miško medžiagos. „Hitleris davė suprasti, kad jis mūsų padėtį įvertina, ir prašė mus ir toliau būti geravalius. Jis projektuoja pirma sunaikinti Lenkiją, o paskum Prancūziją ir Angliją sumušti ir be jokios pagalbos iš šalies" (1939 m. rugpiūčio 26 d.)

Prasideda karas su Lenkija.

Į karą išeina ir Anglija su Prancūzija. Italija išsyk nesikiša, laikosi neutraliai. Lenkija nukariaujama per 18 dienų. Į lenkų teritoriją įžygiuoja ir rusai. Mussolini pasidaro nervingas, nori kariauti ir ima teirautis apie italų kariuomenės padėtį. Ji bloga: tačiau savo Danzigo kalboj Hitleris pasirodo nuosaikus. Mussolinis apsidžiaugia, kad joje „Hitleris du kartus paminį ir jį".

Rusų vokiečių karinė sąjunga padaro sprogusios bombos įspūdį. Ciano baisiausiai pasipiktinęs, kad pirma apie tai nepaimformavo italų. Ribbentropas šį kartą švelniai atsiprašinėja ir pasiūlo susitikti Hitleriui su Mussoliniu. Bet vietoj dučės nuvažiuoja Ciano. Hitleris per pasimatymą kalba apie dvi valandas, cituoja atmintinai daugybę skaičių, ir Ciano susidaro įspūdį, kad „jis yra arba haliucinacijų auka, arba genijus" (1939 m. spalio 1 d.). Bet Hitlerio staigus iškilimas žeidžia Mussolinio savimylą.

Vokiečių ambasadorius von Mackensenas pristato naujosios führerio kalbos tekstą. Ciano su Mussoliniu ją atsidėję išstudijuoja. Mussolinis galvoja, kad karą galima laikyti jau esant baigtą, nerimo kelia tik Chamberlaino atsakymas. Jis yra kietas ir aiškus — ir Mussolinis tik dabar anglus supranta: karas bus ilgas ir žiaurus.

1939 m. lapkričio 9 d. suruoštas atentatas prieš führerį praeina veik nepastebimai.

1939 m. gruodžio 5 d. Dr. Ley atgabena führerio laišką, kuriame „. . . pranešama vis dėlto labai reikšmingų dalykų, būtent:

1. Kad ruošiamasi užpulti Olandiją, pirma ją apkaltinus pretekstu, kad ji nesilaiko paskelbtojo neutralumo;
2. kad Rusija gavo laisvas rankas Švedijoje ir Norvegijoje;
3. kad Vokietija ateinančių metų būvyje numato įsivelti į konfliktą su Rusija;
4. kad Hitlerį yra apvaldžiusi viena vienintelė mintis — toliau kariauti."

1940 m. Mussolinį iš naujo išnervina. Vokiečių laimėjimai jam neleidžia nurimti. Kovo 18 d. į Romą atvyksta Ribbentropas, ir Ciano apima baimė: „Aš bijau to dučės susitikimo su vokiečiais. Jis apie nieką daugiau negalvoja, tik apie karą, ir tos minties bus dar daugiau apsėstas, kai Vakaruose prasidės ofenzyva. Tad Ribbentropui bus visai nesunku palenkti norima kryptimi, juo labiau, kad jis (Mussolinis) jos trokšta kiekvienu savo pulso plaktelėjimu." Tačiau ko Ciano bijosi, tat kaip tik ir įvyksta: Mussolinis įsipareigoja pradėti lygiagretį kara tik pareikalauja teisės pats pasirinkti terminą. Tai buvo kovo 11 d. Po dviejų dienų telefonuoja Ribbentropas: kovo 18 d. didysis vadų susitikimas Brenneryje. „Mussolinis išsyk kone sprogo iš pasipiktinimo: Jie nepakenčiami, tie vokiečiai — sako. — Jie žmogui neleidžia net atsikvėpti ir pagalvoti" . . .

Tačiau įvykių geležinė eiga veda toliau — prasideda jų tikras kaleidoskopas: užimama Danija ir Norvegija, atmetamas mandagus Roosevelto įspėjimas, prasideda žygis į Belgiją ir į Olandiją. Mussolinis džiaugiasi ir gailisi, kad pats negali žygiuoti drauge. Britanijoj Chamberlainą pakeičia Churchillis. Rooseveltas įsikiša energingai iš naujo. Mussolinis jam atkerta: „Amerika Viduržemio jūroj turi ne daugiau interesų, kaip kad mes Karibų jūroje."

Birželio 10 dieną Italija paskelbia karą — o 17 prancūzai paprašo taikos. Tačiau taika Mussolinis nepatenkintas, nes „vėl mato, kaip dingsta jo sena svajonė — nupelnyti pergalę ir garbę karo lauke". Berlynas įspėja, kad italai nemėgintų patys savarankiškai per daug suartėti su rusais, nepultų vieni jugoslavų ir nepradėtų jokių karo veiksmų Graikijoje, nes visos jėgos turi būti sutelktos Anglijai pulti. Mussolinis šiaip taip išsidera pradėti žygį Egipte, bet jis po pirmųjų pradžios laimėjimų — vėl sustoja. Vokiečiai užima Rumuniją. Mussolinis 1940 spalio 12 d. pareiškia savo pasipiktinimą. „. . . Hitleris visados mane pastato vis prieš įvykusį faktą. Šį kartą ir aš jam tuo pačiu atsimokėsiu — tegu ir jis iš laikraščių sužinos, kad aš užėmiau Graikiją . . ." Tačiau su ta Graikija ne taip lengvai jau ėjosi: aštuntąją karo žygio dieną iniciatyvą į savo rankas paėmė graikai, o su laiku italų karo žygių garbė įgavo tokį kompromituojantį pobūdį, jog Hitleris buvo priverstas pasiųsti Mussoliniui net peikiamąjį laišką. Pagaliau iškilo „nelemtoji Hesso afera". Kovo 31 d. Ciano pastebi: „. . . Hitlerio dešinioji ranka nusileido su lėktuvu Škotijoj . . . Pabėgo . . . Rimtas reikalas. Išsyk dučė manė, kad tas skrido į Ariją, norėdamas ten sukelti revoliuciją, ir buvo priverstas nusileisti Škotijoj, bet dabar jis šitam įvykiui teikia nepaprastai didelę reikšmę. „Reikalo „nudailinti" skubiai atvyksta Ribbentropas, tačiau Mussoli-

nis, nepaisydamas visų oficialiųjų patikinimų, į „aferą žiūri kaip į smūgį visam nacių režimui."

Ta pačia proga Mussolinis pasiteirauja Ribbentropą apie santykius su Rusija. Šis vengia duoti aiškų atsakymą, vis dėlto prasitaria, kad „jei Stalinas nebus pakankamai atsargus, Rusija bus partiesta per tris mėnesius," Italų gautomis iš Budapešto žiniomis, žygis į Rytus turėjęs prasidėti birželio 15 d. Faktiškai prasidėjęs aštuoniomis dienomis vėliau. Išsyk viskas eina gerai, bet nuo Minsko — stop. Italus ima kankinti viena bėda po kitos. Kas ten rūpi kraštui karas Rytuose, jei jis badauja. Ribbentropas giriasi italų ambasadoriui, kad raudonoji armija sumušta, o Anglijai išmušusi paskutinė minutė, bet Ciano nesupranta, kam tada vokiečių divizijos taip ilgai stovi prie Maskvos ir kam italai turi pasiųsti jiems 15 divizijų paramos. Vidaus santykius apkartina Mussolinio pradėtos meilės aferos su Petači. Pas italų vyr. kariuomenės vadą atvyksta Goeringas, kuris ten jaučiasi lyg karalius. Ciano piktinasi savo tautiečių pataikūniškumu: „...pasekdami šito klouno Cavallero pavyzdžiu, kuris nusilenktų net klozetui, jai tat atrodytų jam reikalinga, visos trys mūsų kariuomenės štabo galvos tūpčioja apie šitą vokietį, lyg jis būtų jų viešpats. Ir jis veikia."

Visai minorinę gaidą įneša savo pranešimu Vokietijoj gyvenąs italų diplomatas Luciollis. Net Mussoliniui jo raportas šį kartą pasirodo nepaprastai reikšmingas, „Jis sako tiesą" pastebi Ciano ir toliau taip samprotauja: „Luciollis sako, kad Vokietijoje pradedama galvoti apie galimą nepasisekimą. Todėl vokiečiai nori visus žemyno kraštus taip išspausti, jog patys net pralaimėjimo metu būtų pakankamai stiprūs. Dučė tokios minčių eigos buvo priblokštas ir pastebėjo, kad jis iki 1943 metų galo Po slėnyje turės paruoštų žygiui ir kaip reikiant ginkluotų 15 divizijų. Labai puiku. Aš atsakiau, kad dabar vyksta alinamasis karas. Visko gali būti. Todėl mes turime savo pajėgas paruošti ir laikyti jas namie. Ką gali žinoti, gal vieną kurią gražią dieną, ir visai netolimą, nors ir mažutė, bet gerai paruošta ir kaip reikiant ginkluota armija gali nulemti visos Europos likimą."

Toliau Ciano dienoraščiais užsimena apie Mussolinio meilužę Petači ir dėl jos kilusį skandalą, kuris plačiai nuskamba per visą kraštą. Prasideda ryšiai, intrygos, meilužės bendrininkai iš visos aferos stengiasi sau išgauti kuo didžiausią pelną. Padėtis pasidaro tokia nemaloni, jog Ciano džiaugiasi, kad bent jis pats neprikišęs prie tos aferos savo nagų.

Kokį pasisekimą turėjo Hitlerio kalbos.

Balandžio 29 d. įvyksta naujas susitikimas su Hitleriu ir jo štabu Salzburge. „Hitleris atrodo pavargęs, bet kalba, kalba, kalba... Antrąją dieną, po pietų, kai viskas buvo jau aptarta ir išsikalbėta, Hitleris be jokios pertraukos iššnekėjo ištisą valandą ir 40 minučių. Jis nepraleido jokio argumento: taikos ir karo, religijos ir filosofijos, meno ir istorijos. Mussolinis automatiškai žiūrėjo į savo laikrodžio apyrankę; man galvoje sukosi savi rūpesčiai; tik Cavallero, šitas visokių šliužų tikras stebuklas, vaidino sužavėtą klausytoją. Gen. Jodlis miegojo susigūžęs savo kamputyje; Keitelio galva taip pat nusvirdavo, bet jis šiek tiek stengėsi, atsiminęs, vėl ją iškelti ir laikyti tiesiai."

Šį sykį vėl nusišypso ašiai laimė. Libijoj puola Rommelis, krinta Tobrukas, į nelaisvę patenka 25.000 anglų. Mussolinis savo svajonėse mato Rommelį Nilo deltoje, tik į tą jo spinduliuojantį džiaugsmą įliejamas lašelis vermuto: laimėjimai susiję ne su jo, bet su Rommelio vardu. Tačiau laimės ratas pasisuka vėl į kitą pusę — įvykiai pradeda griūti vienas po kito: Rommelio žygis sustoja prie El Alameino, Libijos frontas pralaužiamas, tvarkingas traukimasis virsta bėgimu, rusai atsilaiko prie Stalingrado, pagaliau Alžyre ir Maroke išsikelia amerikiečiai. Ašies štabe panika. Ribbentropas reikalauja Mussolinį arba Ciano skubiai atvykti į Miuncheną. Ten pat laukiamas ir Lavalis. Ciano nuvyksta. Jam duotos instrukcijos taip skamba: lojaliai bendradarbiauti su Prancūzija, jei ji garbingai žais, jei ne okupuoti likusią zoną ir išsikelti Korsikoj. Taip ir padaroma, nes Hitleris tai buvo jau senai numatęs. Niekur nesipriešinama. Ciano tuo stebisi ir sakosi negalįs prancūzų bepažinti. Tiktai prancūzų karo laivynas paskelbia, kad jis lieka ištikimas Vichy vyriausybei ir nenori, kad Tulono karo uostas būtų vokiečių užimtas. Vis dėlto jis užimamas, ir prancūzų laivynas pats pasiskandina.

Įvykiai eina vieni po kitų žaibo greitumu. Rommelis galvotrūkčiais traukiasi iš Libijos, net susišaudydamas su savo sąjungininkais italais, pralaužiamas Rytų frontas. Görlitzo miške, vyr. führerio būstinėje, Ciano randa „prislėgtą nuotaiką." Kaltė, kad rytų frontą pralaužė rusai, suverčiama italams. Ten pat maišosi ir Lavalis. 1942 m. gruodžio 19 d. įrašyta Ciano pastaba taip jį apibūdina: „...nešvarus prancūzas, nešvariausias iš visų prancūzų. Tik tam, kad nenustotų savo vokietinių ponų malonės, jis nesidrovi išduoti savo tautiečių, savo paties nelaimingo krašto įstumti į pražūtį."

Karo padėtis darosi vis katastrofiškesnė. Prasideda bėgimas, pergrupavimai, senųjų vadų atšaukimas ir paskyrimas naujų. 1943 m. vasario 5 d.: „Šiandien po pietų ketvirtą valandą trisdešimt minučių mane pasišaukia dučė. Vos tik įėjęs į kambarį, tuoj pat pastebiu, kad jis jaučiasi labai nesmagiai, lyg nesavas — Ką mes dabar darysime? — klausia jis mane ir kiek tylesniu balsu priduria, kad jis nutaręs pakeisti visą ministerių kabinetą. Aš suprantu reikalą ir pasakau savo nuomonę, nemėgindamas nė truputėlio prieštarauti. Aš kategoriškai atsisakau nuo pasiūlyto man Albanijos gubernatoriaus posto. Pasirenku ambasadoriaus vietą prie Vatikano. Tai rami vieta — ką gali žinoti, gal ji vieną dieną man pravers ateityje...."

Kovo 6 d. Mussolinis, tas amžinas svyruotojas, nori savo ankstyvesnį nutarimą pakeisti, bet Ciano pasirodė gudresnis ir atsargesnis — jis jau buvo Vatikaną atsiklausęs, ar tas sutiktų su jo kandidatūra. Atsisveikinimas su Mussoliniu buvo šiltas, ir Ciano tuo džaugėsi, nes rašo — „aš mėgau Mussolinį mėgau jį labai, ir su juo kontakto visą laiką pasigesiu."

Nuo to momento, kai Ciano perdavė fašistų valstybės užsienio reikalų ministerio pareigas, būtent — nuo 1943 m. vasario 8 d., iki paskutinio jų įrašo 1943 m. gruodžio 23 d. dienoraščiai turi daug spragų. Kai kur jų visai trūksta, o kai kur nėra tiktai kai kurių ištraukų. Tuometinė vokiečių spauda plačiai rašė apie nesutarimus didžiojoj fašistų taryboj, kurioj Ciano su kitais pasisakė prieš Mussolinį, tačiau kiek jais galima tikėti, kitas klausimas. Viena aišku, kad naujų ir tikslių detalių, kaip viskas iš tikro ten vyko, nėra paskelbta. Kai ką spėti leidžia šios paskutinės Ciano dienoraščiuose surašytos pastabos:

„Jei šios mano pastabos kada nors išvys dienos šviesą, tai tik todėl, kad aš jas pasistengiau nugabenti į saugią vietą pirma nei vokiečiai savo žemomis machinacijomis spėjo mane padaryti savo belaisviu. Surašydamas jas paskubomis, aš norėjau jas nė spaudai atiduoti, bet tik nužymėti faktus, įvykius ir būdingesnes smulkmenas, kurios, mano galva, galėjo turėti reikšmės ateityje. Jei Apvaizda būtų man leidusi sulaukti ramios, žilos senatvės — kokia tat būtų puiki medžiaga mano biografijai! Todėl į juos reikia žiūrėti ne kaip į kokį veikalą ar jo dalį, bet — greičiau kaip į medžiagą, iš kurios tokį veikalą būtų galima parašyti.

VERTINIMAI

Knyga apie didelius siekius ir smulkmenas

J. Augustaitytė-Vaičiūnienė, Skeveldros. Eilėraščiai. Išleido Liudas Vismantas, 1946.

Dar viena poezijos knyga — jau Lietuvoje pasireiškusios vyresniosios mūsų kartos poetės, kurios žodis jau anuomet buvo paprastas, nuoširdus, nesiryžtąs nieko naujo nei tematiniu, nei formaliniu požiūriu apreikšti. Ir šitą rinkinį būtų galima trumpai charakterizuoti: stengimąsis paprastu ir širdingu žodžiu apdainuoti tremtinio lemtį, Lietuvą ir tikėjimą savos šalies prisikėlimu. Beveik visi eilėraščiai patriotinės tematikos, kartais pripinti religinių ir žmogaus buities motyvų. Nei tematikoje, nei jos apipavidalinime nieko originalaus ir negirdėto nerandame. Kitų mūsų patriotinės tematikos puoselėtojų be galo daug kartų visa tai išdainuota įprastomis, šabloninėmis priemonėmis; mes randame ir čia visus įprastinius dabartinės gausios patriotinės poezijos atributus: Nemuną, Padubysį, visą eilę žinomųjų vietovardžių, ta pat proga naudotinus simbolius (Vytį, Gedimino kalną, balandį su taikos šakele snape, Geležinį Vilką ir t. t.) ir visą Lietuvos augmeniją, pradedant ąžuolu ir beržu ir baigiant rūta ir ramunėle. Iš esmės nenorime ir negalime neigti nei mums brangių vardų nei simbolių, bet norėtųsi abejoti, ar visas šitas nuolatinis ligi nepakėlimo jų perstatinėjimas ir kartojimas įvairiuose linksniuose beveik kiekviename eilėraštyje jų taip nenudėvės, kad ir kasdieniam gyvenime niekas nebeįstengs jų be skaudaus kartumo ištarti. Tokių būdu bus pasiektas visai priešingas rezultatas. Geriau rečiau minėti visus tokius žodžius, kurie ir be ilgų graudenimų daug pasako, jeigu neįstengiame rasti naujo ir gaivaus interpretavimo. Apie tai buvo mūsų kritikos jau ne kartą užsiminta. Tačiau patriotinės poezijos srovė liejasi vis taip pat gausiai (deja, tačiau nė kiek negilėja).

J.A.-Vaičiūnienė dainuodama tėvynės atsiminimus, visumoje nors ir nieko naujo neduodama, yra nuoširdi (vietomis kiek sentimentali) ir išsilaiko tikros poetinės kūrybos aukštumoje. Tai mielų, mažų detalių kupini eilėraščiai, trapūs ir švelniai moteriški. Norėtume dalį jų paminėti: Prie vandenyno, Ieškojimas, Užsimiršimas, Mažas namelis etc.

To negalima, deja, pasakyti apie eilėraščius, kuriuose autorė stengiasi pamokyti, barti ir moralizuoti. Kaip štai:

> Sakyk, kas linksmintis tave apsėdo?!!
> Ko šoki, lyg padūkus, per naktis?
> (Klystančiai lietuvaitei, 9p.)
>
> Sakyki, kas gi tau galvon įlindo —
> Trankytis su praeinančiais ligi aušros!
> (T. p. 11p.)

Nė kiek geresnių rezultatų nepasiekia autorė pranašaudama. Mažasis poetės žodis juose praranda nuoširdumą, darosi dirbtinai išpūstas, pilnas tuščios patetikos ir negyvas. O kai šalia dar panaudojami prozaiški, posakiai, įspūdis gaunasi visai nejaukus:

> Būkit pasveikinti visi, išlaisvinti iš [visko!
> Ir tu, mano tėvynė Lietuva!
> Ant tavo žalio apsiausto kraujai [ištiško
> Nuo pančių, su kuriais nebuvo rišamas [šuva.
> (Taika, 32p.)

Tremtinio lemtis, kurią posmuodamas jau ne vienas mūsų poetų dėl perdaug artimos ir aktualios tematikos suklupo, lygiai taip pat sunkiai ir nesekmingai užrašyta ir šioje knygoje:

> Ar ilgai dar dalins pietums sriubos po [katiliuką
> Ir penktai valandai kavos . . .
> Ir kokiu vingiu mūs kelius jis suka
> Į laisvę po didžios kovos.
> (Dienos 42p.)

Aš būčiau mielai žmones iš vyriausybės ir jiems tenkantį atsakingumą pavaizdavęs gausesnėmis detalėmis, deja, tat padaryti neįmanoma, nors man net šiomis paskutinėmis mano gyvenimo valandomis ateitų į galvą sužymėti visa, ką aš mielai norėčiau pasakyti tiems, kurie rytoj analizuos įvykius ir apie juos spręs...

Netrukus po kelių dienų bus įscenizuotas Tribunolas, kuris paskelbs sprendimą, jau padarytą Mussolinio, pasidavusio įtakai tų prostitučių ir baltųjų vergų pirklių sluogsniui, kurie jau ištisą metų eilę yra lyg maras užkrėtę politinį Itallijos gyvenimą ir mūsų kraštą privedę prie bedugnės. Aš ramiai laukiu savo gėdingo likimo. Mane šiek tiek guodžia mintis, kad į mane gali žiūrėti kaip į karį, kritusį kovos lauke ir kovojusį už tiesą, kuria jis tikėjo... Tiktai sunku ir sykiu skaudu, kad aš jau nebegaliu pažvelgti į akis savo trims vaikams, taip pat nebegaliu apsikabinti ir prispausti prie krūtinės savo motinos ir savo žmonos, kuri kietomis likimo valandomis pasirodė, kaip tvirta ir ištikima mano gyvenimo bendrakeleivė. Aš turiu nusilenkti Aukščiausiojo valiai, todėl į mano sielą nusileidžia didelė ramybė. Aš ruošiuosi stoti prieš Aukščiausiąjį Teismą.

Su tokia dvasios ir vidaus būsena, kur negali būti kalbos apie jokią netiesą, aš šiuo iškilmingai pareiškiu, kad į šiuos savo dienoraščius neįrašiau nė vieno vienintelio žodžio, kuris būtų išgalvotas, perdėtas ar padiktuotas keršto arba savanaudiškumo. Ir dabar, kai ruošdamasis atsiskirti su šiuo pasauliu, galvoju apie tai, kad šios mano paskubomis sumestos pastabos gali būti atspausdintos, tai tat darau ne todėl, kad paskiau už tai tikėčiausi kokio sau atpildo arba kad būtų perkainotos vertybės, bet todėl, kad tikiu, jog garbingas tiesos išpažinimas šiame liūdname pasaulyje galės prisidėti prie to, kad nekaltiesiems būtų suteikta pagalba, o kaltieji susilauktų nupelnytos bausmės.

Veronos kalėjimo 27 celė, 1943 m. rugsėjo 23 d.

(Pas.) Galeazzo Ciano

Panašių nepasisekimų kupini ir kiti proginiai poetės eilėraščiai, kuriuose paliečiama aktualija (pav. paskutinis posams eilėr. „Skautėms", 84 pusl., „Propaganda", 81 pusl., „Pasaka", 13 pusl. etc.).

J. A. — Vaičiūnienės poezijos knyga mums suteiktų daug daugiau tikro poetinio išgyvenimo, jeigu joje būtų palikta prie mielų ir nuoširdžių smulkmenų; nesistengiant didelius siekius ir dabarties aktualijas aprengti poezijos rūbu.

Knyga išleista estetiškai. Knygos viršelio piešinys tačiau labai banalus. Prisimenant mūsų grafikų neginčijamą kūrybinį pajėgumą ir tai, kad žymiausieji jos atstovai gyvena Vokietjoje, mus stebina, kad tik labai maža dalis mūsų knygų yra žymiųjų mūsų grafikų meniniai išpuošta. Argi tai kalbėtų apie mūsų autorių ir leidėjų abejingumą ir nenusimanymą?

Aug. Molnas

Tumėnus, Paškevičius ir p. Gal tada autorius norėjo mums pavaizduoti tik vienos iš daugelio, būtent Schwerhofeno, stovyklos gyvenimą? Bet šiuo atveju turėsime pripažinti, kad ši stovykla dėl nesuprantamų priežasčių skyrėsi nuo visų kitų stovyklų. Kaip žinoma, pirmą vasarą ir rudenį po karo stovyklų gyvenimas buvo gana gyvas, judrus, buvo net entuziazmo ir vilties, kad netrukus ir tremtinių gyvenimas išsispręs jiems palankia prasme. Dėl to visi su noru ėmėsi darbo, kokio kas galėjo, kad naudingiau sunaudotų laiką. Ypač šviesuomenė ir jaunimas nesnaudė. Kūrėsi mokyklos, tūkstančiai moksleivių į jas stojo, šimtai ir net tūkstančiai studentų pasipylė po visus Vokietijos universitetus, ėmė organizuotis stovyklų chorai, visokie ansambliai, teatro trupės, kursai, žmonės ėmė organizuotis pagal profesijas ir pagal galimybę dirbti. Bet viso to nematyti Schwerhoveno stovykloj. Tiesa, ir čia suorganizuota mokykla, yra choras, bet jo dirigentas Tumėnas yra kažkoks cinikas naktibalda, o mokytojas Maldeikis surūgęs pesimistas. Klausimas, kodėl jie tokie? Galima būtų jų tokį būdą suprasti, jei jie seniau jau būtų buvę tokie, sakysime, dar Lietuvoj susiformavę. Bet autorius jų turbūt tokiais nelaiko. Jis, atrodo, norėjo įrodyti tezę, kad stovyklinis gyvenimas juos taip subanalino, tokiais pesimistais, nereikalingais, „atliekamais" žmonėmis padarė. Bet čia ir glūdi veikalo trūkumas. Autorius turėjo parodyti, kaip, kuriuo būdu jie prie tokios būklės priėjo. O to kaip tik ir nematyti. Mokytojai tą rudenį uoliai ėmėsi švietimo darbo, studentai studijų, bet Maldeikis, buvęs mokytojas ir studentas, vos atvykęs į Sch-ą, nuobodžiauja, girtauja, net dovanotą vienintelį gerą švarką prageria. Kodėl? Kodėl taip greitai, taip staiga? Jei čia Sch-e ir iš tiesų nuobodu buvo, tai kodėl nepabandė keltis kitur, kur kultūrinis gyvenimas buvo geresnis? Tokių klausimų, į kuriuos knygoje nėra atsakymų, ir daugiau galima būtų pastatyti. Žodžiu, veikalui trūksta psichologinio pagrindimo. Daugelyje vietų jis skaitytojo visiškai neįtikina. Todėl šio romano ir negalima dar vadinti nei buities romanu, nes stovyklinio gyvenimo paliestas čia tik vienas kampelis ir gana paviršutiniškai, nei psichologiniu romanu, nes tos pschologijos, tikros psichologijos, čia irgi maža. Tai yra tik romano bandymas ir kaipo toks į reikšmingesnio kūrinio garbę pretenduoti, žinoma, negali. Jis padidino mūsų leidinių skaičių, bet meniniu atžvilgiu nepralšoka, kaip daugelis kitų leidinių, mūsų „lagerinės" literatūros lygio.

Pati kalba autoriui irgi nedaug terūpi. Joje daugybė išsireiškimų, vadinamųjų kalbos šiukšlių, kurie taip

Pirmo stovyklinio romano proga

Medardas Bavarskas, Pilkieji namai — romanas. Schweinfurt 1947.

Iš šalies žiūrint, stovyklinis tremtinių gyvenimas nesiskiria nuo šiaip visų kitų žmonių gyvenimo. O kai kam jis atrodo net geresnis, malonesnis, nes tremtiniai juk geriau pavalgo, mažiau dirba, turi net ir pramogų. Žodžiu, panem et cercenses užtenka. Taip bent iki šiol buvo. O vis dėlto tik vieni benamiai tremtiniai jaučia ir žino, ko vertas toks gyvenimas. Gyvenimas be pagrindo po kojomis, be aiškaus rytojaus, kada griebiamasi kokio naudingo darbo ar tik įsivaizduojama, kad naudingo, kad nenumirtų iš nuobodumo. Toks gyvenimas žmones niveliuoja, demoralizuoja ir smugdo. Kad gyvenimas būtų pakenčiamas, reikia turėti galimybę kurti. Bet gyvendamas stovykloj, žmogus nei planuoti ateičiai, nei reikšmingesnių vertybių sukurti negali. Išmestas iš normalaus gyvenimo vėžių, jis gyvena laukdamas. Bet kadangi neaišku, ar sulauks to, ko laukia, tai ir pats gyvenimas atrodo beprasmiškas.

Tokį žmogų žlugdantį stovyklos gyvenimą Medardas Bavarskas ir norėjo matyt pavaizduoti. Ir užsimota tai padaryti plačiau, giliau — ištisu romanu. Tema, sakytume, visai aktuali, ir medžiagos psichologiniui romanui turėtų netrūkti. Kaip tad konkrečiai tas stovyklinis gyvenimas, Bavarsko atvaizduotas, atrodo?

Svarbiausias romano asmuo čia yra Viktoras Maldeikis, buvęs studentas ir mokytojas. Po karo jis atsiranda Schwerhofeno barakinėj stovykloj, pilkuosiuos namuos, kuriuose jis pradžioj eina maistininko padėjėjo pareigas, o paskui pakviečiamas komiteto raštininku ir mokyklos mokytoju. Maldeikis susipažįsta su žmonėmis. Našlė Staneikienė pasigailėjusi dovanojo jam savo vyro marškinius ir švarką, kurį M. vėliau prageria. Susipažįsta su kitom moterim. Aldonai Paškevičiūtei net pasiperša, bet nukonkuruoja kitas. Kartą psigėrė kompanijoj ir palydėjęs namo p-lę Janę pas ją pernakvojo. Po to jis jautėsi nusikaltęs p-lei Janei, stengės jai būti draugiškas bet jos nemylėjo. Buvo net atsisveikinęs galutinai, bet vis dėlto kad ir be meilės ją vedė. Janė mylėjo Viktorą, bet jo meilės uždegti nepajėgė. Kartą Maldeikis, palikęs sergančią žmoną vieną, nuėjo į stovyklos koncertą, grįždamas užsuko į draugų pobūvį, kur visai nusigėrė. Draugai iškrėtė pokštą — suguldė jį su ponia Staneikiene, taip pat girta, ir dar kambariuko duris praviras paliko, kad kiti matytų. Kitą dieną grįžęs namo, M. rado žmoną jau mirštančią, kuri ir atsisveikinimo laiškelį jau buvo parašiusi. M. pakvietė gydytoją, bet jau buvo per vėlu — žmona mirė. Maldeikis išvažiavo kitur. Be to, čia dar figūruoja stovyklos choro dirigentas Jonas Tumėnas, bonvivanas ir cinikas, komiteto narys Paškevičius, kuris tegalvoja ir kalba apie savo Šiauliuose paliktus namelius, lengvabūdė jo duktė Aldona, kuri, pasirinkusi donžuaną Edvardą (turintį žmoną su vaiku) Maldeikio vietoj, liko apvilta ir pamesta. Randame čia dar Maliauskaitę, draugaujančią su amerikiečiu kareiviu, su kuriuo tikisi pasiekti Ameriką, girtuoklį Bonifacą Petraitį ir dar vieną kitą panašų tipą. Visi tie žmonės slampinėja kaip šešėliai apie barakus, nuobodžiauja, girtauja ir apie tokio gyvenimo menkystą kartais pafilosofuoja. Toks tad yra aprašomos stovyklos gyvenimas. Jis tikrai pilkas, banalus, neįdomus.

Tai buvo k a s. Be to, kas vaizduojama, yra dar ir antras svarbus dalykas būtent kaip vaizduojama. O kritikai sako, kad tas k a i p yra net svarbesnis. Kaip tad autoriui pavyko šis antrasis uždavinys? Prileidus, kad autoriui rūpėjo duoti stovyklinės buities romaną apskritai, reikia pripažinti, kad šis uždavinys jam nepavyko, nes tas gyvenimas čia pavaizduotas labai vienpusiškai, siaurai ir dėl to aplamai neteisingai, nes negi visur stovyklose turime tokius Maldeikius,

įprasti mūsų eilinio pusinteligenčio kalboj. Pvz. . . . stengėsi valdytis, kad sulaikyti (= sulaikytų) tą į veidą besiveržiantį kraują 91, 110, 124 p. Apsivedė (= vedė) 147, 167, 185, 194 p. Kas tai (= kažkas) tp. Suįdomino (= sudomino) 21 p. Atsakinėjo visai nepanašiai Aldonai (= kaip Aldona) 79 p. Pasaulį darė daug pilkesniu (= pilkesnį) 85 p. Subuvimas (= pobūvis) 138 p. Tai greičiausiai bus Petraitis, arba koks nors jam panašus (= į jį panašus) 193 p ir k. Skyryba irgi netvarkinga : kur nereikia, dedami kableliai, kur reikėtų — nėra. Pvz. prieš arba, ar visur nereikalingi kableliai: veidas, arba akys 14 p. sūnus, ar duktė 27, 33, 34 p. ir k.

Baigiant reikia pasakyti, kad autorius talentą turi, rašo lengvai ir, atrodo, galėtų parašyti daug geresnį romaną. Bet tam reikėtų vieno dalyko — rimčiau žiūrėti į rašytojo darbą. Autorius yra jaunas žmogus, bet jau redaguoja laikraštį, rašo eilėraščius, 1946m. išleido novelių knygą, šiais metais romaną. Vadinas, rašo labai daug. Taip ir atrodo, kad autoriui lyg svarbu būtų įsigyti daug rašančiojo vardą arba daug pinigų. Vieną bent iš tų dviejų dalykų jis yra tikrai pasiekęs, bet kūrinio kokybė dėl to visuomet nukenčia. Savaime tad ateina mintis — bene būtų geriau, jei autorius mažiau rašytų, bet daugiau mokytųsi, studijuotų. Krėvė kartą savo universiteto paskaitose truputį su ironija išsitarė, kad mūsų jaunieji rašytojai yra gabūs, talentingi, kone genijai, bet vieno mažo dalykėlio jiems trūksta — mokslo. Mes suprantame, kad tai ne mažas dalykėlis, o labai svarbus dalykas rašytojui, norinčiam parašyti ką nors vertingesnio, negu kokią nors gaidžio istoriją ar vaizdelį iš kaimo gyvenimo. Kad mes pavyzdžiai su Mykolaičiu-Putinu galime pasirodyti pasaulinėj arenoj ar juo didžiuotis, tai ne tiek dėl to, kad jis moka eiliuoti ar lengvai pasakoti, bet dėl to, kad jis turiningas. Bet be gilesnio gyvenimo pažinimo, be mokslo, erudicijos, turiningas žmogus būti negali. Jeigu palygintume ir kitus savo rašytojus su akademiniu išsilavinimu bei su didesne erudicija su silpniau prasilavinusiais rašytojais, tai pamatytume aiškų skirtumą. Jaunieji rašytojai neturėtų tai pamiršti.

A. K...as.

Alės Rūtos — Nakaitės debiutas

Alė Rūta-Nakaitė, Be tavęs. Poezija. Leidėjas Antanas Urbonas. Iliustravo A. Veščiūnas. Spausdinta Ludwigsburge. Kaina 6 RM.

Moterims yra įprasta rinkti mažyčius suvenyrus iš patetiškiausių gyvenimo momentų ir įvairiaspalves gėleles, primenančias drugeliškos jų meilės nuotykius. Jos kaip vaikai dažnai dėlioja jas, varto ir paskui užmiršta arba net išmeta gatvėn, jeigu jų gyvenimas susiriša su kitais žmonėmis.

Alės Nakaitės poezijos rinkinio „Be Tavęs" eilėraščiai mums savotiškai primena anas nuvytusias gėleles, rūpestingai surinktas ir išsaugotas jaunos moters albume. Tai, gal būt, ir reikšmingas dalykas mažame moters pasaulėlyje, bet išnešus į viešumą — pasirodo tragikomiškai sentimentalu ir beprasmiška.

Nakaitė surinko kruopščiai visus savo sentimentalius išgyvenimus į rinkinį ir padalino jį į tris dalis, kurios tarp savęs esmėje niekuo nesiskiria. Nors ir trečioji dalis daugiausiai skirta patriotinio pobūdžio tematikai, bet ir čia dominuoja įprastiniai ir autorei tipingi motyvai. Su mažomis išimtimis tai smulkūs moteriški rūpesčiai, netikra gyvenimiškai romansinė meilė, susitikimai, išsiskyrimai, lūpų dažai, ilgesys, džiaugsmas, kad „grįš — ilgai apkabinęs turės ir karštai pabučiuos", žiedas nupirktas ne tai, Butterfly — viskas tiesiog klasiški banaliausių moteriškų išgyvenimų pavyzdžiai. Nenorėtume neigti tokios tematikos iš principo. Nesakome, kad iš tokios medžiagos nebūtų galima ką nors gero padaryti. Achmatovos ir Salomėjos Neries pavyzdžiai šitokį teigimą tuoj pat sugriautų, nes kiekvienu atveju išgyvenimo tikrumas bei intensyvumas ir originali, t. y. ne išmoktinė, falšyva forma lemia viską. Tačiau ta pačia proga norėtųsi priminti Nakaitei, kad ir tematika šį tą reiškia. Juk reikia turėti ir ką pasakyti. Šių dienų žmogui, nemėgstančiam valkioti savo intymumo ir kartoti tai, kas jau seniai pasakyta, Nakaitės eilėraščiai gali pasirodyti baisiai seklūs ir beprasmiški. O juk poezija, ypač šiandien, reikalauja milžiniško susikaupimo ir pastangų, kaip ir kiekviena kita kūryba.

Taip pat šioje knygoje daug kur žymūs Salomėjos Neries pėdsakai. Autorė vienoje vietoje sako (eilėraštyje, paskirtame Salomėjai Neriui): „Tu — rytuos paklydusi, aš vakaruos." Tačiau ne vien distancija ir žiauri likimo ranka skiria, mūsų manymu, jas. Tai du nelyginami dydžiai. Jei Salomėjos Neries reliatyviai panašios tematikos posmuose kasdienybė įgauna nepalyginamos ir amžinos tikrovės charakterį ir egzistenciniai aštrią problematiką, tai Nakaitės poezija yra fikcija, bereikšmiai praėjusių momentų šešėliai, sudžiūvę gėlės, kurios galėtų būti atgaivintos tik poetinės gyvybės vandeniu.

Taigi, nei viena prasme mes negalime pasidžiaugti nauja poetine jėga, kuri galėtų užimti gyvenimo kolizijose tragiškai žuvusios, kiekvienu atveju didelės poetės Salomėjos Neries vietą.

Jau mes minėjome, kad Nakaitės rinkinys, tematiniu požiūriu, yra klasiški banalumo pavyzdžiai. Su forma irgi tas pats: ji tokia pat banali, įprastinė, kaip ir turinys. Tiesa, čia nėra labai skandalingų dalykų, labai tipingos grafomanijos, bet nėra ir gerų. (Kaip geresnius galėtumėm paminėti „Parvesk", „Prisiminimai", bet šio paskutinio forma per daug sujaukta.) Visur piauna tas pats vidutiniškumas, banalybės, išdainuotos falcetais plokšteliniuose romansuose. O tai yra mirtis kiekvienam kūrėjui (žinoma, ne fizinė!) Visi juk turi jausmų, išgyvenimų. Eiliavimo taisyklės surašytos knygose. Išvada: visi gali rašyti eilėraščius, bet ar visi bus poetai? — štai kur klausimas.

Tiesiog baisu darosi pamanius, kad reikia daryti tokias žiaurias išvadas, ir ypač žinant, kad turi reikalo su moterišku pasauliu. Žiauri kritiko dalia, nes reikia atsisakyti visos kurtuazijos ir t. t. Bet juk ir Nakaitės „Skalbėjos" tragedija žmogiškai yra didelė ir skaudi, bet argi būtų prasminga dėl to sentimentaliai ašaroti?

Šitai aš čia sakau todėl, kad neperseniai mūsų spaudoje buvo reikalaujama, kad kritikas eitų į kompromisą su savo sąžine ir nesakytų savo nuomonės, jei tik ji nepalanki. Kritika negali pavirsti labdaringa įstaiga ir konkuruoti su Raudonuoju Kryžiumi, kaip ji negali kiekvieno atžangumo iškelti į idealų aukštumas. Tai yra principinis dalykas.

Knygos išorinė pusė neblogai sutvarkyta, tik autorės atvaizdo įdėjimas į pirmą kūrybos rinkinį laikytinas pretenzingu ir, tam tikra prasme, priskirtinas prie knygos netobulumų.

L. M.

Lietuvių — hetitų kalbų giminystė ir proistorė

Nauji žingsniai indoeuropiečių (arijų) protėvynės klausimui spręsti

Tokia antrašte prancūzų kalba („Parenté des langues hittite et lituanienne et la Prehistoire," 228 psl., išl. Librairie de l'Uuniversité, Geneve) P. J. Gabrys 1944m. atspausdino knygą, kurios pirmoji laida jau išsibaigusi, o lietuviškajai tremtinių visuomenei jos beveik neteko pamatyti. Romaniškosios Vakarų Europos mokslininkų tarpe ji sukėlusi susidomėjimą. Prieš vertinant, trumpai peržvelkime šios knygos turinį su kai kuriais komentarais.

Mūsų protėvių indoeuropiečių*) kilmės ir protėvynės klausimas vis dar lig šiol gyvena hipotezių stadiją, vis dar mokslininkų tarpe nesutariama dėl protėvynės vietos. Vieniems ji yra Pietų Rusijos stepės, kitiems — Š. Vokietija — Danija — Pietų Skandinavija, tretiems — Vidurio Europa, Dunojaus sritis, tik jau nebekalbama, kad indoeuropiečiai būtų atkaliavę iš rytų, iš Azijos. Indoeuropiečių protėvynės vis dar tebeieško kalbininkai, proistorikai, antropologai, religijų istorikai. Įvairūs tyrinėjimai rodo, kur jos nereikia ieškoti. Dabar jau yra išryškėję, kad viena mokslo šaka pvz. vieni tik kalbininkai ar vieni proistorikai protėvynės klausimo išspręsti negali. Autorius savo knygoje šiam klausimui išaiškinti duoda naują aspektą, ypač pasiremdamas lietuvių ir hetitų kalbų duomenimis, o taip pat ir proistorikų ir antropologų tyrinėjimų rezultatais.

Lietuvių kalba yra archaiškiausia iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų. Nors jos pirmieji rašto paminklai tesiekia XVIa., kai kurie lietuviškieji žodžiai savo formomis yra archaiškesni už sanskrito ar graikų kalbos žodžius, pažįstamus pora tūkstančių metų anksčiau. Lietuvių kalbos žodžiai indoeuropiečių prokalbės lytims atstatyti turi tokią pačią reikšmę, kaip kad pvz. lotynų kalbos žodžiai iš IIIa. pr. Kr. (tokių išvadų yra priėję žinomieji kalbininkai A. Meillet ar Ferdinand de Saussure ir kt.). XXa. pradžioje (1907 m.) M. Azijoj, Boghaz-Keni vietoje buvo atrasti dar vienos kalbos, priklausančios indoeuropiečių kalbų šeimai, paminklai, priskiriami II-am tūkstantmečiui pr. Kr. Tai hetitų, minimų Biblijoje, asyrų bei babiloniečių ir kt. šaltiniuose, kalbos dantyraščio ir ieroglifų liekanos. Hetitų imperija iš senųjų šaltinių žinoma nuo II-ojo tūkstantmečio iki VIIa. pr. Kr. Bestudijuojant hetitų kalbos paminklus, buvo prieita išvados, kad ši kalba savo lytimis labai gimininga kitoms indoeuropiečių kalboms pvz. sanskrito, graikų, lotynų, keltų lietuvių ir kt. Autorius pastebi ypatingą hetitų ir lietuvių kalbų giminingumą, identifikuodamas apie du šimtu hetitų ir lietuvių kalbos žodžių šaknų. Tą giminystę įrodo ir žodžių morfologija. Pvz., panašiai linksniuojama:

*) Knygos pradžioje autorius siūlo vartoti vietoj pavadinimų „indoeuropiečai" ar „indogermanai", kurie yra sudaryti geografiniu principu, terminą „arijai", kuris lig šiol kalbininkų buvo vartotas indų — iranėnų kalboms vadinti. Pavadinimas „arijai" esąs tinkamesnis dėl to, kad žodžio šaknis ar — (liet. pvz. ar—ti, ar—tojas) pažįstama daugeliui indoeuropiečių kalbų (lietuvių, graikų, lotynų, airių), jis kartu charakterizuojąs žemdirbių, darbininkų tautas. Kur gyveno indoeuropiečiai, esą randama daug vietovardžių su šaknimi ar —.

Nom. sg. tuzzis (— kariuomenė)
Acc. sg. tuzzin
Nom. pl. tuzzis
Acc. pl. tuzzis

Nom. sg. vagis
Acc. sg. vagin
liet. kl.: Nom. pl. vagys
Acc. pl. vagis

Dalyviai sudaromi taip, kaip ir lietuvių kalboje pvz.: esanz — esans (esąs). Randame daugelį tų pačių priesagų, kaip ir lietuvių kalboje: — astis, — užis, — talas, — ilis, — ulis. Vardų sudarymas labai panašus į lietuvių kalbos, pvz.: Kukkullis, Kisnapilis, Karkemis, Ankuva, Išuva, Dalava. Panašiai sudaromos sangrąžinės lytys: sarlatas + sis = sarlatassis; plg. gerasis. Išlikę hetitų kalbos nors ir sunkiai išskaitomi ieroglifai taip pat įrodo didelį artimumą lietuvių kalbai pvz. het. namas (liet. namas), javas (javas), tas, ta, nu (ne), navasis (naujasis).

Hetitų kalba yra savo paminklais seniausia iš visų indoeuropiečių kalbų, priklausanti vakarinei, kentuminei (ne sateminei, turinti priebalsį „k", ne „s") indoeuropiečių kalbų grupei. Norint atstatyti indoeuropiečių prokalbės lytis, ieškant senųjų prokalbės žodžių ir jos pėdsakų įvairiose Europos vietose, tenka daugiausia ir remtis šių dviejų kalbų — lietuvių ir hetitų, ne sanskrito, graikų, lotynų ar germanų slavų — žodžių formomis. Autorius pasiūlo hetito — lietuviškąjį metodą, paremtą archaiškiausia gyvąja (lietuvių) kalba ir kalba iš prieš 4000 metų (hetitų).

Lietuvių ir hetitų kalbų pagalba lengvai esą galima išaiškinti daugybės vietovardžių prasmę, paplitusių įvairiose Europos vietose. Pvz. turime daug vietovardžių su šaknimis ar—, neš—, gal—, bud—, (=ar—ti, neš—ti, gal—as, bud—ėti): Su šaknimis gal — randame Galice (Pirėnų pus.), Galicie (Austrijoj), Galatz (Rumunijo), Gallipoli (Turkijoj), Halys, Holaja (M. Azijoj, čia h. pakeitusi g) ir kt. Su šaknimi bud —: Burdigala (Bordeaux Prancūzijoj, metatazė iš Budrigala), Budavia (Olandijoj), randame taip pat Vokietijoje, Čekoslovakijo), Lenkijoj, Turkijoj ir kt.

III-ojo tūkstantmečio pradžioje Egipto, Chaldėjos, Akadų (Babilono, Asyrų) metraščiai mini tautovardžius Gudi, Guti, Hati, Hethi, Hittitos, Kassites. Tai esą tos pačios giminės žmonės, į M. Aziją ir Mezopotamiją atėję iš šiaurės kaip nugalėtojai. Tikrasis šių žmonių (= hetitų) pavadinimas greičiausiai turėjęs būti gudi — gudas, (čia nesuplakime su slavų gudais), kitos lytys galėjo būti šaltinių iškreiptos. Autoriaus nuomone gudų vardas reiškiąs „avių augintojus": gu (ovs) + dâ, guovs — avis (liet. tarm., latvių kl.), dâ hetitiškai „turėti". Babilono, Asyrų šaltiniai šį pavadinimą iškreipė į Guti, Hatti, Biblija į Geth, Heth, Hittim, Herodotas į Getes, o istoriniais laikais mums pažįstamas gotų vardas. Senieji šaltiniai mini visą eilę gudų (hetitų) karalių bei dievybių vardų, kurie savo šaknimis ir ypač priesagomis (—aila, —ila, —uva, —handa) rodo, kad yra indoeuropietiški (pvz., karaliaus vardas Anmanaila ir pan.). Iš kur šitie gudai — hetitai III-ame tūkstantmetyje pr. Kr. atsikraustė į M. Aziją ir Mezopotamiją? Kur reikėtų ieškoti jų protėvynės?

Paskutinieji darbai indoeuropiečių protėvynės klausimu pasisako už platesnius Vidurio ir Pietų Europos ar Pietų Rusijos stepių plotus. Iš Pietų-rytų Europos stepių indoeuropiečiai patraukė į Aziją pvz. indai į dabartinę Indiją, tocharai įsikūrė Turkestane. Autorius atkreipia dėmesį į vidurinio Dunojaus — Karpatų, Transilvanijos, Vengrijos — sritį. Čia jau III-ame tūkstantmetyje pr. Kr. pagal archeologinius duomenis vyravo stipri kultūrinė grupė, turėjusi didelės reikšmės ir šiaurinėms sritims, ji spinduliavo į Sileziją, Moraviją, Saksus, Tiūringiją. Tai vadinamoji virvelinės keramikos kultūra, kuri visų proistorikų neabejotinai yra laikoma indoeuropietiška. Vėliau čia pažįstamos stiprios unieticų (1900—1600 m. pr. Kr.) ir lužičėnų (1300—1000 pr. Kr.) kultūros. Dunojaus srityje autorius randa daug indoeuropiečiams būdingų vietovardžių. Pvz., su sudėtine žodžio dalimi — var: Kapuvar, Belovar, ir kt., kurie turėtų reikšti „sustiprintą vietą". Karpatų pavadinimas galįs reikšti „iškilusi vieta", hetitų kalboje karpja reiškia „iškilti", lietuvių kalboje turime žodį karpa. Kaukazo pavadinimas sietinas su lietuvių tarmėse pažįstamu žodžiu kaukas — kalva, pakilimas (liaudies dainoje sakoma: „Penkvalakis kauko, trys valakai lauko"). Indoeuropietiški pvz. visi tie upių vardai, kurie turi priesagas —uba, —upa, ar vietovardžiai su priesagomis —uva, —ovo (pvz., Pultava, Rostov(a), Saratov(a). Čia autorius duoda visą eilę vid. Dunojaus, Krymo, Kaukazo vietovardžių bei upėvardžių etimologijų.

Gudų (= hetitų) imperija. kaip toliau autorius bando įrodyti, nuo Dunojaus — Alpių — Adrijos jūros pietuose turėjusi plisti į šiaurę iki Baltijos jūros ir Skandinavijos. Tai įrodo ne vien tik archeologiškai atsekama virvelinės keramikos kultūra su akmeniniais kovos kirviais ir kapais po vieną palaidotų žmonių, bet taip pat ir vietovardžiai, ypatingai upėvardžiai. Dabartinių germaniškųjų sričių upėvardžiai autoriaus manymu visai nesą germaniški, jie suprantami tik

pasiremiant hetitų-lietuvių žodžių šaknimis. Pvz., R e i n a s sietinas su liet. r a u n u s, M o z e l i s, M o s e l l e gretintinas su liet. m a ž a s, m a ž i l ė, W e s e r i s susidaręs iš v i s u r j a = v i s a r i a, panašiai ir I s a r a s prie Miuncheno turėtų būti suprantamas kaip „I š a r a". E l b ė anksčiau buvo vadinama L a b a — „laba", „gera" upė. Tuo pat laiku prolietuviai bus užėmę Baltijos jūros Pietų-rytų atkraštį nuo Vyslos ligi Dauguvos, rytuose buvo apėmę ir Dniepro aukštupį. Šių lietuviškųjų sričių vietovardžius — upėvardžius lietuvių kl. pagalba autorius lengvai etimologizuoja. V y s l a senuose šaltinuose rašoma V i s c l a, dėl to ją esą galima šitaip etimologizuoti: v i s + s (e) k l a. P s k o v a s suomių kl. žinomas kaip P i k o v a, estų kl. P i k v a ir sietinas su indoeuropiečių šaknimi (P i k (—tas).

Gudai-hetitai esą buvę ir Skandinavijoje. Pats pavadinimas suprantamas lietuvių kl. pagalba: S c a n d i n a v a, sietinas su „skandinti". Kad gudų čia būta įrodą vardai G o t l a n d, O s t e r g o t l a n d, W e s t e r g o t l a n d. Vardas D a n i j a turi bendra su „vandens" reikšme, sanskritiškai d h u n i — vanduo. Šiaurės-vakarų Europoje gudai susitinka su Vakarų Europoje, paliai Atlanto vandenyną paplitusiais megalitų kultūros žmonėmis (megalitai — iš didelių akmenų blokų Pastatyti kapai). Autoriaus įsitikinimu megalitiečiai nebuvo gudams svetimi, tai pvz. įrodo tų sričių tautovardžiai: s v e o n e s = s (a) v i + (ž m) o n e s ir Teutones = t a u t (o s) + (ž m) o n e s, žmonės priklausą tai pačiai tautai. Germaniškųjų kilčių pavadinimai, kaip pvz. v a n d a l a i, b a s t a r n a i, s k y r a i galėtų būti siejami su liet. kl. šaknimis v a n d — u o, b a s t — y t i s, s k i r t i. H e r u l i a i aiškiai atliepią lietuvių kl. žodžiui g e r u l i a i. G o t a i, kurie apie 1000 m. pr. Kr. iš Skandinavijos kraustėsi į Europą ir mums pažįstami kaip viena stipriausių germanų kilčių, autoriaus nuomone esą tie patys gudai (hetitai). Germanų kl. turėjusi susikurti iš suomių-ugrų ir gudų baltų mišinio, joje mes galime atsekti aiškų suomių-ugrų kalbos substratą. Pvz. germanų kalboms charakteringas balsių kaitos dėsnis — suomių-ugrų kl. palikimas. Germanų kalbos yra mažiausiai išlaikiusos indoeuropietiškąjį charakterį, joje randame daug žodžių, neturinčių nieko bendra su indoeuropiečių kalbų žodžiais, linksniavimas ir asmenavimas yra suprastėjęs iki minimumo.

Visoje Vakarų ir Šiaurės-Vakarų Europoje — Skandinavijoje, šiaurės-vakarų Vokietijoje, Olandijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Š. Afrikoje, o taip pat Balkanuose, Kaukaze, Sirijoj, Šiaurinėj Persijoj iki Indijos III-ame tūkstantmetyje pr. Kr. buvo paplitusi megalitinė kultūra, charakteringa savo masiniais kapais, pastatytais iš didžiulių akmenų blokų. Šios kultūros žmonės jau buvo žemdirbiai ir gyvulių augintojai — „arėjai", jos išplitimo plotuose pažįstama šaknis — a r. Megalitinės kultūros žmonės ilgagalviai, aukšto ūgio identifikuotini su Cro-Magnon rase. Kur yra šios kultūros susikūrimo židinys? Vieni mokslininkai ją kildina iš rytų — iš Indijos, kiti pasisako už europinę kilmę. Europoje jos stipriausi centrai yra Pirėnų pussiasalis ir Skandinavija. Cro-Magnono rasės lopšys tegalįs būti Pirėnuose-Andalūzijo), iš kur ji plito į šiaurę ir į pietus. Autoriaus nuomone megalitų kultūra skirtina indoeuropiečiams. Jos ariškumą įrodanti Pirėnų pussiasaly gyvenusių iberų kalba. Autorius paneigia nuomonę, kad sen. iberų kalba priklausanti tai pačiai kalbų grupei, kaip ir nežinomos kilmės baskų kalba, i b e r ų k a l b a e s a n t i i n d o e u r o p i e t i š k a ir gimininga lietuvių — hetitų kalboms. Iberų, hetitų ir lietuvių kalbose esą panašiai yra sudaromi vardai pvz. visose trijose kalbose randame vardus su galūnėmis — a s, — i s, pvz.; ib. A n d a s, het. Z i d a s liet. M i k a s arba ib. V a r d u l i s, het. K i k u l i s, liet. T u r t u l i s ir t. t. Morfologiniai tų trijų kalbų santykiai esą dar ryškesni: randame panašias priesagas, priešdėlius, panašų linksniavimą. Iberų krašte irgi randame upėvardžių su priesagomis - u b a, - u p a, - u v a, - a v a. (pvz. S a l d u b a, C o r d u b a = S a l d u p ė, K a r t u p ė). Iberų kalboje priesagos - e t e s, - i t e s lietuvių kalboje atliepia priesagai - i e t i s (pvz. C a u n e t e s, liet. kaunietis). Iberijoj aptinkami tokie vietovardžiai kaip P i l p i l i s, C a u c a. Pats P i r ė n ų pavadinimas galėtų būti etimologizuojamas šitaip: p e r + e i n a. Antikinių šaltinių minimas turtingas ir kultūriškai įtakingas kraštas „T a r t e s s o s" autoriaus nuomone yra ne kas kita, kaip Andalūzija. Kraštas T a r t e s s o s kai kurių graikų šaltinių minimas vardu T u r d u l o i, kurį autorius sieja su lietuvių kl. žodžio šaknimi t u r t - a s. T u r d u l o i atliepia maždaug mūsų T u r t u l i a i = turtuoliai. T a r t e s s o s pavadinime turime tik kitų balsių kaitos laipsnį. Iš turtingos Tartessų (Andalūzijos) srities proindoeuropiečiai (= Cro-Magnoniečiai, megalitų statytojai, žemdirbiai) plitę į šiaurę, šiaurės-rytus. Tautovardžius keltai, ligūrai, piktai, venedai ir kt. autorius bando išaiškinti tuo pačiu lietuviškai — hetitišku metodu. K e l t a i sietini su žodžiu k e l - t i, tai „persikėlę žmonės", „emigrantai". Ligurai — lygumų gyventojai. P i k t a i — pikti žmonės, žmonės, kurie nenorėjo naujiems ateiviams pasiduoti. Škotijos piktai dar buvo vadinami C a u t h i n i p o p u l i arba C r u i t h i n i i, C r u i t h n i g, kurie jungtini su lietuvių kl. žodžiais k a u t - t i s, k e r - t u, reiškia— karingi žmonės. Kalnų pavadinimas A l p ė s gal būt jungtinas su žodžiu l i p - t i. Šaknis l i p → metatezės būdu galėjo išvirsti į i l p —, o dėl balsių kaitos galėjo atsirasti a l p—. Vardus B r i t a n n i, B r e t a g n e, galima sieti su b r i s t i, b r a s t a, palyginimui turime gan daug tokių vietovardžių, kaip Liet. B r a s t a, B r e s t (Prancūzijoj), kanalas ir miestas B r i s t o l (Anglijoje). Tautovardžius v e n e d e s, v e n e t e s, v e n d e s, kuriuos sutinkame ir prie Baltijos jūros, ir prie Atlanto vandenyno, ir prie Adrijos jūros (upės Po žiočių) galėtume rišti su v a n d u o, tai — prie vandens gyvenantieji žmonės. I n g a u n i (ligurų kiltis, IIa. pr. Kr. romėnų pavergta), I n g a e v o n e s (germanų kiltis) aiškintini, kaip „įgauti žmonės" i n + g a u t i, i n + g a u + (ž m) o n e s. Ingauniais vadinami ir Baltijos estai, kurie priešistoriniais laikais buvo lietuvių — latvių užkariauti. I s t e v o n e s: i š + t e v + (ž m) o n e s (tev = tėvynė), tai „ekspatriuoti žmonės". Prie Reino gyvenę germanai H e r m i o n e s suprantami kaip geri + (ž) mones (metatezė im = mi).

Onomastinis identiškumas didesnėje Europos dalyje esąs stebėtinas: panašios darybos vietovardžius ir asmenvardžius sutinkame Iberijoje, Galijoje, Vokietijoje, Airijoje, Lietuvoje, Anatolijoje, Sirijoje, Irane — Indijoje. Tie visi vardai turėję būti duoti tos pačios giminės žmonių, kurie ėję iš v a k a r ų į r y t u s. Iberų, hetitų, ir lietuvių giminystė įrodanti, kad priešistoriniais laikais turėjo egzistuoti žmonės, kalbantieji primityvia indoeuropiečių (arijų) kalba. Tos trys kalbos tarp savęs santykiaujančios kaip trys tarmės.

Megalitiniai kapai iš to paties centro yra išplitę keliomis srovėmis: litoralinė srovė pagal Atlanto vandenyną, kontinentalinė iš P. Prancūzijos plito Rhonės slėniu, šiaurėje siekė Reiną Mainco aukštumoje, Harzą-Thüringenwaldą, siekė Elbę į pietus nuo Magdeburgo ir Oderį į pietus nuo Glogau, trečioji srovė plito į pietus, į Viduržemio sritį ir išilgai Šiaurinę Afriką. Autoriaus spėjimu viduriniojі kontinentalinė megalitinės kultūros srovė sukūrė ir vid. Dunojaus (gudų-getų-gotų) kultūrą, kuri spinduliavo į šiaurę — į Moraviją, Sileziją, Saksoniją, Türingiją, o vėliau išsivystė į unieticų ir lužičėnų kultūras, ir į pietų-rytus — į Balkanus iki Tesalijos, sudariusi čia vad. Butmir — Vincha kultūrą. Tų gudų pagalba kontinentalinė megalitinės kultūros srovė šiaurės — vakarų Europoje susitikusi su atlantine megalitinės kultūros srove. Indoeuropiečių banga

nešė kartu žemdirbystę ir gyvulininkystę, kolonizavo įvairias sritis, kurių senieji gyventojai vienur taikiai pasiduodavę, kitur karingai pasitikę, tuo būdu atsiradę tokie tautovardžiai, kaip pvz. Hermiones (= geri žmonės), Ingauni (= kurie mokėjo duokles) ar Piktes (= kurie kariavo). Nesuindoeuropietinti žmonės šiaurinėje Europoje teliko tik suomiai-ugrai šiaurės-rytuose (Šiaurės-rytų Rusijoje, Suomijoje, Estijoje ir lapiai Švedijoje bei Norvegijoje). Visai grynos rasės indoeuropiečių nesą, jos beieškant reikėtų pasiekti diluvijalinio žmogaus epochą, 25 000 metų atgal. Cro-Magnoniečių — ilgagalvių, aukšto ūgio rasės palikimas aiškiausiai yra lig šiai dienai išsilaikęs Andaluzijoje ir taip pat šiaurėje — Skandinavijoj, Pabalty. Kontinentalinė megalitiečių (indoeuropiečių) srovė yra buvusi dinamiškiausia, ji peržengusi Europos ribas, perėjusi į M. Aziją, Siriją, Palestiną, Iraną, Indiją.

Maždaug toks yra, trumpai apžvelgus, knygos turinys. Joje yra paliesta tiek daug indoeuropietiškų klausimu, kurių visų ir nesuminėjome. Joje paliečiamas ne vien hetitų — lietuvių giminystės klausimas, kaip kad iš knygos antraštės atrodo, bet kartu ir indoeuropiečių kilmės problema. Lietuvių — hetitų kalbų panašumas, autoriaus panaudotas tik kaip metodas indoeuropiečių protėvynei ieškoti, senųjų vietovardžių, upėvardžių prasmei suprasti. Autoriaus sudarytas indoeuropiečių protautės kilmės ir plitimo vaizdas pagrįstas ne vien tik onomastinėmis studijomis, bet ir archeologinių bei antropologinių tyrinėjimų išvadomis. Šis sintetinis kelias sukelia daug naujų minčių. Proistorikai ir antropologai megalitų kultūros ik šiol nedrįso identifikuoti su indoeuropiečiais. Dar nebuvo pasisakyta, kad indoeuropiečių protėvynė galėjo būti Vakarų Europa su centru Andalūzijoj, senųjų Tartessų krašte. Proistorikai aiškaus giminystės ryšio tarp megalitinės kultūros ir virvelinės keramikos kultūros (kurią autorius identifikuoja su gudų-hetitų imperija) neranda. Autoriaus atkurtas gudų-hetitų vaizdas proistorikų galutinai neįtikina. Ar iberų kalba tikrai yra buvusi indoeuropietiška, autoriaus duoti pavyzdžiai (vien tik daugiausia vardu etimolgijos) neįrodo. Visiškai neįtikina skaitytojo, kad tautovardis „sveones" „savi žmonės" būtų pakankamu įrodymu, jog megalitiečiai gudų imperijos žmonėms nebuvo svetimi. Vardų etimologija neduoda labai tvirto pagrindo daugeliui tezių paremti, nors ir autoriaus pasirinktas kelias, paremtas indoeuropiečių kalbų istorijai reikšmingiausioms kalbomis vardams išaiškinti yra teisingas. Kad galima būtų labiau tikram būti tam tikro vardo reikšmės išaiškinimu, norėtume knygoje surasti daugiau mokslinės palyginamosios medžiagos. Iš visos eilės patiektų žodžių etimologijų kai kurios, atrodo sudarytos tik iš klausos. (Pvz. germanų mirusiųjų karalystę Walkala autorius sieja su lietuvių kl. žodžiu valgyti; kiti kalbininkai savo etimologiniuose žodynuose įrodo, kad šaknis val- jungtina su lietuvių, tocharų, germanų kalboms pažįstama šaknimi uel-, reiškiančia mirtį, mirusįjį, lietuvių kl. turime vel-ys, vel-ė, vel-ionis; (pan. ir kt.) Kiekvienas žodis, ar tai būtų tautovardis ar šiaip vietovardis, reikalauja gilesnių studijų. Kažin ar teisingi daugelio žodžių aiškinimai, suskaidant juos į keletą dalių, kaip pvz. Navara = ne + be + aria ir pan. Daugelis vardų mums čia galėtų duoti progos pasiginčyti. Vardų etimologija yra itin jautrus dalykas. Kas iš pirmo įspūdžio atrodo įtikėtina, po gilesnių studijų gali atrodyti kitaip, kaip kitaip atrodo šiandien Miglovaros ir kt. aušrininkų sudarytos etimologijos, beieškant lietuvių kilmės. Lituanistinė, tiek kalbinė, tiek proistorinė medžiaga Šveicarijoj gyvenančiam autoriui matyt buvo mažiau pažįstama, dėl to jaučiame spragų, pvz., perdaug remiamasi nevisai autentiškais šaltiniais. Įdėtas Romuvos paveikslas ir su tekstu nesurištas lietuviškųjų dievų trijulės garbinimo vaizdas šiek tiek nusimanantį skaitytoją gan skeptiškai nuteikia. Kažkodėl rašoma Rumava, ne Romuva, Namunas, ne Nemunas. Gerulių kalba, kuri pagal autorių turėtų būti įterptina tarp lietuvių ir prūsų kalbų, baltų kalbotyros specialistams nėra žinoma. Knyga parašyta lengvu stiliumi ir nesudaro grynai mokslinės knygos įspūdžio. Sprendžiamų problemų apimtimi ji nustebina skaitytoją, bet kartu pasigendama pakankamų įrodymų didelėms išvadoms pagrįsti. Tai lyg stambiais škicais pagal gerą vaizduotę nutapytas paveikslas, kurio pagrindinės idėjos gal pasiteisins vėliau. Knygos vertė labiau išryškės tik tada, kai po eilės metų ją papildys kruopštūs kalbininkų, proistorikų, antropologų ir kt. darbai.

M. Alseikaitė-Gimbutienė.

LITERATŪRA

* Prancūzai turi jau išleidę keturis mūsų poeto Milašiaus raštų tomus. Išeis dar kiti šeši. Ketvirtuoju tomu išleistos jo „Senosios Lietuvos pasakos ir padavimai". Veikalai spausdinami Šveicarijoje.

* „Naujienos" praneša, kad rašytojas Kazys Boruta, poetas Kazys Jakubėnas ir poetė H. Lukauskaitė, ilgai tardyti kalėjime, galiausiai išsiųsti į Sibirą.

* Šiemet rusų kalba lietuvių literatūros dešimtadienio proga išleidžiama visa eilė lietuvių kūrinių: Žemaitės, Maironio (jo lietuviai nebuvo numatę įtraukti, bet įtraukė patys rusai), Sal. Neries eilėraščiai „Lakštingala negali nečiulbėti" (jos kūrybos išsamų leidinį išleido valstyb. grožinės literatūros leidykla Kaune), A. Venclovos kūryba ir Cvirkos akysakos.

* Latviai paruošė savo poezijos antologiją ir ją išleido angliškai. Įdėjo 120 verstų rinktinių eilėraščių ir prof. J. Buotnieko įvadą, kur nušviečiama latvių literatūros užuomazga. Panašių leidinių leidimu rūpinamasi jau ir lietuvių.

* Poetas Henrikas Nagys išvertė lietuvių kalbon Rainer Maria Rilkės „Padavimą apie Korneto Kristupo Rilkės meilę ir mirtį". Vertimą medžio raižiniais iliustruoja dail. Telesforas Valius. Leidinys ruošiamas spaudai, ir jį puoš apie 40 medžio raižinių.

Atsiųsta paminėti

Pranas Naujokaitis, **Lietuvių literatūra,** trumpas lietuvių literatūros kursas gimnazijai. Rankraščio teisėmis. Išleido Meerbeko Lietuvių Gimnazija 1947 m. Spausdinta rotatorium 246 psl. Kaina nepažymėta.

Litauische Hochzeitsbräuche von Ass.o Prof. Dr. J. Balys. Contributions of Baltic University No 9 Hamburg, 1946.

Antanas Škėma, **Nuodėguliai ir kibirkštys. Novelės.** Išleido „Patria" Tiubingene. 128 psl. kaina 6 Rm.

Simas Sužiedelis, **Šventas Kazimieras.** Švento Sosto Delegatūros leidinys, 32 psl., kaina 2 Rm. Viršelis dail. P. Osmolskio.

Stasys Mingaila, **Neapkenčiamo žmogaus užrašai.** Rankraščio teisėmis, spausdinta rotatorium, 120 psl., kaina nepažymėta.

Viktoras Šimaitis, **Vyturėliai laukuos.** Eilėraščiai vaikams. Išleista Reutlingene 1947 m. Viršelis ir spalvuotos iliustracijos dail. Povilo Osmolskio, 80 psl., kaina 5 markės.

Vytė Nemunėlis, **Tėvų nameliai.** Eilėraščiai vaikams. Iliustravo J. Firinauskas, išleido „Patria' Tiubingene, 36 psl., kaina 4 Rm.

MENAS

Muzika ir teatras

* Lietuvių baletas, prieš karą užsirekomendavęs ne tik savo krašte, bet ir užsienyje, rūpinas savo pajėgas, esančias tremty, suburti krūvon. Per dvidešimt metų iš pirmųjų Lietuvos Valstybinio Baleto pionierių išaugo iki 60 baleto artistų. Pirmasis pastatymas įvyko 1925 m. gruodžio 4 d. su „Coppelia". Tarp tremtinių yra ir keletas pirmojo pastatymo dalyvių, būtent: N. Kaliskienė, O. Zateplinskaitė, Eug. Žalinkvičaitė, J. Ambrazas, E. Bandzevičius, A. Butkus, B. Čunovas ir J. Vasiliauskas. Iš antrosios kartos yra: V. Adomavičiūtė, T. Babuškinaitė, Z. Smolskytė, St. Mozeliauskas ir S. Velbasis. Iš trečiosios ir pačios jauniausios kartos irgi turime apie 16 Neseniai su gastrolėmis gražiai užsirekomendavo Liepino trupė iš Kasselio. Lietuviams baletininkams susiburti Anglų zonoj daug padėjo Liet. Valstyb. Baleto artistas J. Vasiliauskas. Dabar jie susitelkę Blomberge. Ten veikia ir S. Velbasio vedama baleto studija. Anglų zonos baletininkai neseniai lankėsi ir koncertavo Amerikiečių zonoje. Programą atliko T. Babuškinaitė, V. Adomavičiūtė, E. Čiurlytė ir S. Velbasis, taip pat Vals. Operos solistė A. Kalvaitytė. Jiems akomponavo J. Kukštas, Šiaulių Muzikos Mokyklos auklėtinis. Keliama mintis operos ir dramos pavyzdžiu taip pat suorganizuoti ir suburti į vieną žymesnį centrą ir baleto pajėgas. Latviai su savo rinktinėmis pajėgomis sėkmingai pasirodo net žymiausiuose vokiečių teatruose, pvz., kad ir tokiam Prinz Regenten teatre Miunchene.

* Memingene buvo suruoštas mišrus lietuvių — latvių baleto vakaras. Programą atliko Kauno baleto teatro šokėja Z. Orintienė-Smolskytė ir Rygos teatro šokėjai M. Lencs ir Ed. Ozols.

* Hanau lietuvių vaidintojų sambūris „Atžalynas", minėdamas savo metines, pastatė meno savaitės proga St. Santvaro „Žvejus" (premjerą), taip pat pakartojo K. Binkio „Atžalyną", Ant. Gustaičio „Sekminių vakarą", A. Škėmos „Vieną vakarą" ir Schillerio-Gozi „Princesę Turandot". Br. Jonušo vadovaujami mišrus ir vyrų chorai supynė darnią lietuvišką dainų pynę. Kaselio Lietuvių Dramos Studija pasirodė su P. Vaičiūno „Tuščiomis pastangomis". O Detmoldo „Aitvaras" su „Bubuliu ir Dunduliu".

* Detmoldo menininkų ketveriukė, būtent — dainininkai Juzė Augaitytė, ir Ip Nauragis, baleto šokėja O. Nauragienė ir pianistas B. Dvarionas davė 6 sėkmingus koncertus po Šiaurės Vokietiją.

* Augsburgo dramos kolektyvas su gastrolėmis aplankė Miuncheną, Memingeną ir kt. lietuvių kolonijas.

* Teatralų grupė, būtent — režisierius Škėma ir aktoriai Vasiliauskas su Valiuku taip pat koncertmeisteris Kalvaitis imasi iniciatyvos steigti tremtyje satyros teatrą. Jo tikslas — duoti sveiko jumoro ir tuo pačiu skaidrinti tremties gyvenimą.

* Lietuvių Tremtinių Opera, galimas dalykas, bus perkelta į Angliją arba į Amerikiečių zoną. Ji suruošė sekmingas gastroles Anglų ir Amerikiečių zonoje. Ateity norima duoti taip pat koncertinę programą, sudarytą iš atskirų operų veiksmų.

* Operos solistė A. Dambrauskaitė, gegužės 16 d. Augsburgo vokiečių operoje antrą kartą sėkmingai dainavusi lietuviškai „Bohemos" operoje Mimi partiją, taip pat puikiai pasirodė savo koncertais per Miuncheno radiją. Be Stuttgarto radijo, dabar dažniau lietuviškų dalykų išgirstama ir per Miuncheno radijo siųstuvą.

* „Moscow News" žiniomis valstybinė Lietuvos opera ir baletas perkelti iš Kauno į Vilnių.

* Amerikos spaudoj J. Kardelis, B. Budginas ir kt. kelia mintį, kad lietuviškąją operą ir Čiurlionio ansamblį amerikiečiai atsikeltų į Ameriką, pvz., kad ir į tokią Čikagą, kur lietuvių yra daugiau nei Kaune.

* Operos dainininkas J. Butėnas, savo karjerą pradėjęs nuo anglių kasimo, šiemet mini savo pirmojo debiuto 35 ir profesinio operos dainininko 20 metų sukaktuves. Su keliais kitais solistais yra suorganizavęs Anglų zonoje pajėgų vokalistų būrį ir sėkmingai koncertuoja tremtinių stovyklose ir anglų kariams. Netrukus jis išvyks į JAV.

* Amerikoje pradeda garsėti dvi jaunos lietuvių muzikinės pajėgos — seserys Navickaitės, kurių viena yra dainininkė ir muzikė, o antra — pianistė. Anita yra buvusi Lietuvoje filharmonijos kolektyve, o Stefanija „Chicago Tribune" didžiajame muzikos festivalyje laimėjo pirmąją vietą.

* Muz. K. Strumskis „Amerikos" savaitrašty kelia mintį, atspausdinti St. Šimkaus „Pagirėnų" operą. Išleidimas atsieitų apie 4.000 dolerių.

* Buv. Vilniaus operos solistė S. Pusdešrytė - Adomaitienė pradėjo koncertuoti JAV lietuviams. Sėkmingai, tik retai pasirodo ir p. V. Grigaitienė.

MOKSLAS

* Liepos mėnesį Darmstadte įvyks tarptautinis inžinierių kongresas. Jame skaitys paskaitą ir lietuvis prof. St. Kolupaila. Kongresas šaukiamas taikai išlaikyti šūkiu.

* Bostone yra įsteigtas Lietuvos dokumentacijai saugoti archyvas, kuris rinks ir saugos lietuvių mokslines ir kultūrines vertybes, taip pat istorinę medžiagą. Daug svarbios medžiagos yra surinkta ir Šveicarijoje.

* LTB Vyr. Komitetas tariasi su Aukštųjų Mokyklų Mokomojo Personalo Sąjunga, kad jos nariai sistemingai lankytų su paskaitomis įvairias stovyklas. Išlaidas apmokės LTB Vyr. Komitetas.

* Baltijos Universitetą rūpinamasi perkelti į Angliją — su visu mokomuoju personalu, taip, kaip dabar yra.

* Amerikos Lietuvių Kultūrinis Archyvas, kurio pirmininkas yra kun. M. Juras, o išdininkas Dr. L. Kapočius, paskelbė į visuomenę atsišaukimą ragindamas siųsti į archyvą visokią mokslinę ir kultūrinę medžiagą, knygas, rankraščius, nuotraukas, atsiminimus etc. Apsčiai medžiagos jau turima.

* Sovietai, norėdami parodyti, kad jie taip pat remia meną ir mokslą, suteikė profesoriaus titulą su Raud. Darbo Vėliavos ordinu komp. Gruožiui, muzikui K. Galkauskui, dail. S. Ušinskui, L. Stroliai ir P. Aleksandravičiai.

* Amerikos Politinių Mokslų Sąjunga, turinti 3.300 narių, priėmė konsulą P. Daudžvardą savo nariu. Sąjunga leidžia kas du mėnesiai mokslinį žurnalą.

* Amerikoje Dr. J. Pajaujis pradėjo dėstyti rusų kl. Berlitzo mokykloje N. Jorke. Vokiečių kl. dėsto Dr. V. Juodeika, rusų k. — prof. A. Salys ir prof. Krėvė-Mickevičius.

Didelis įnašas tarptautiniam studentų bendradarbiavimui

Š. m. gegužės 16 d. Miuncheno Rotušėje susirinko užsieniečių kat. studentų organizacijų atstovai iškilmingan posėdin, kuris vainikavo kelių mėnesių sunkų darbą, sukūrusį užs. kat. federaciją UNITAS. Nueitas kelias buvo sunkus ir reikalaująs daug pastangų ir darbo. Impulsą davė Pax Romana vice-prezidentas amerikietis prof. Kirschner, ir šveicarietis Dr. Rudi Salat. Bendradarbiavimo idėja tačiau buvo jau sena. Lietuvių ir latvių studentai katalikai buvo ryšius užmezgę ir anksčiau.

Aktyviai dalyvaujant kun. Pikturnai ir kun. Bagdanavičiui, coll. V. Poimanskis ir latvis Vl. Počs praskynė pačius sunkiuosius kelius. Greitai prisidėjo lenkų, ukrainiečių ir vengrų studentai katalikai. Viktoras Poimanskis paruošė statuto projektą, kuris su pataisomis buvo priimtas.

Federacijos tikslas — tarptautinio bendradarbiavimo išvystymas, katalikiškos dvasios kultyvavimas, gilinant studentuose katalikiškumo — visuotinumo supratimą ir stengiantis krikščioniškuosius idealus įgyvendinti tiek privačiame tiek viešajame gyvenime.

Federacijos nariais gali būti tik katalikiškosios studentų organizacijos ir tik po vieną iš kiekvienos tautybės. Kiekviena federacijoje dalyvaujančioji organizacija siunčia po du nariu į pilnatį arba seimą, po vieną atstovą į kontrolės komisiją ir po vieną kapelioną į taip vadinamą senjoratą. Federacija veikia kol kas tik amerikiečių zonoj ir yra amerikiečių karinės valdžios leista. Š. m. balandžio mėn. Pax Romana narių visuotinas suvažiavimas pripažino „Unitas" koresponduojančiu nariu ir pažadėjo visokeriopą paramą.

Iniciatorių vardu iškilmingąjį posėdį atidarė lenkų stud. atstovas Baksik. Jis pristatė „Unitas" vadovybę: pirm. — Dr. Senyei Akos (Vengrija), gen. sekr. — Suchoverskij Ihor (Ukraina), sekr. — Pesiur (Ukraina), administracijos referentas — Počs Vladislavs (Latvija), kultūrai referentas — Petrulis Algirdas (Lietuva), ref. socialiniams reikalams — Haloy (Vengrija), ref. katališkajai pasaulėžiūrai — Žiūraitis Jonas (Lietuva), moterų sekr. ref. — Zagorzycka (Lenkija).

Dr. Senyei Akos perima pirmininkavimą ir perskaito atsiųstus sveikinimus raštu iš III Popiežiaus Misijos Delegato ark. Ch. Muench, Apašt. Sosto del. kan. Kapočiaus ir kitų. Žodžiu sveikino latvių kapelionas Gaidelis, bet ypač šiltais žodžiais vokiečių kat. studentų vardu kalbėjo jų dvasios vadas Pater Mueller. Jis kreipėsi į susirinkimą, prašydamas nepalikti ir vokiečių kat. studentijos šalia, o artimiau bendradarbiauti.

Prof. Kirschner pabrėžė savo gilioje kalboje krikščioniškos vienybės svarbą. Ji turi žmogų išvesti iš šių laikų dvasios krizės. Dr. Rudi Salat priminė daug faktų, kad katalikai yra užsidarę savyje ir būna dažnai katalikiški tik bažnyčioje, išėję iš jos užsidaro savo tautos ar klasės sienose. Jis iškėlė Europos rytinių tautų, kaip Europos likimo lėmėjų, reikšmę ir kvietė iš anksto ruoštis tam, kad tauta tautą suprastų, kad Viešpaties karalystė ateitų žemėn. Dr. Senyei Akos, uždarydamas posėdį, pabrėžė, kad federacija prašo palaimos iš Globėjos šio krašto, kuriame federacija susikūrė — iš Patronae Bavariae. Ž.

• Š. m. kovo mėn. 9 d. lietuvių, latvių ir estų centrinės Stud. Atstovybės nutarė: a) vieningai siekti savo būvio pagerinimo, b) stipirinti baltų tautų tarpe kultūrinius ryšius, c) skatinti santykiavimą su kitų tautų studentija supažindinti kultūringąjį pasaulį su mūsų pagrįstais reikalavimais ir negincijamomis teisėmis. Tam sudarytas Centrinis Baltų Studentų Komitetas.

• Baltijos Un-tas atsisveikino so kolegomis išvykstančiais į Angliją. Profesūra ir studentija šiltais žodžiais išlydėjo tautiečius. Stud. H. Survila skiriamas studentų reikalus atstovauti Anglijoje.

Tikimasi, kad perkeliant DP iš Anglų zonos į Angliją, bus galima perkelti į ten ir Baltijos Universitetą, kuriame studentai galėtų atliekamu nuo darbo laiku mokytis. Prof. F. Gulbis vyksta Anglijon ištirti ten perkėlimo sąlygų.

Apskritai, anglų įstaigos yra palankios universiteto perkėlimui, nors nieko konkretaus nedaro.

• Freiburge i. Br. gegužės 4 dieną studentai ateitininkai suruošė Prof. St. Šalkauskio minėjimą-akademiją. Minėjiman atvyko Šv. Sosto Delegatas kan. F. Kapočius, prof. kun. Yla, prof. Grinius ir kiti. Dr. Paplauskas apibūdino prof. St. Šalkauskį, kaip lietuvių kultūros ugdytoją.

Po to įvykusiame iškilmingame posėdyje jaunieji ateitininkai buvo pakelti tikraisiais Sąjungos nariais.

Gegužės 5 d. suruoštas Motinos Dienos minėjimas. Šv. Sosto Delegatas laikė pamaldas ir pašventino dail. Kasiulio pieštą Aušros Vartų Marijos paveikslą. Buvo padėtas vainikas Motinai Karžygei. Minėjimo metu kun. Kungys skaitė prof. Dr. Maceinos paskaitą „Žmona ir motina".

• Piza'os lietuvių studentų kolegijoje kun. J. Zeliausko rūpesčiu susirinko nemažas būrys lietuvių studentų. Jiems vadovauja kun. A. Naujokas, kun. Kisielius, klr. Mincevičius. Plačiai bendradarbiaujama Amerikos lietuvių spaudoje, talkininkaujama Italijoj išeinančiame „Lietuvių Balse". Suruoštas Vasario 16 d. minėjimas, kuriame dalyvavo italų profesūros ir studentų atstovai. Palaikomi glaudūs ryšiai su italų stud. kat. organizacija F.U.C.I.

Bologna'os un-te Italijoj studijuoja 16 lietuvių studentų, Florencijoje studijuoja 4 lietuviai ir Neapolyje 1 lietuvis studijuoja laivininkystę.

• Austrijoj, nunacinimo įstatymą priėmus, yra uždrausta iki 1950 metų studijuoti studentams, priklausiusiems NSDAP. Tai palietė labai didelę Austrijos studentų dalį. Innsbrucko studentai pareiškė protestą, kurį parėmė ir Austrų Centrinė Studentų Atstovybė. Laikraščiuose pasirodė pareiškimai, kad reikia labiau susirūpinti neaiškios praeities DP studentais, negu austrais. Austrai negali būti blogiau traktuojami, kaip DP. Ta proga Innsbrucko un-te studijuoją lietuviai priėmė ir išsiuntinėjo protesto pareiškimą Austrų Centrinei Studentų Atstovybei, Innsbrucko un-to rektoriui, prorektoriui, vietos laikraščiams, karinei prancūzų valdžiai ir akademinėms organizacijoms užsienyje. Proteste iškeliamos lietuvių studentų kovos prieš vokiečių terorą ir priespaudą, pavaizduojamas vokiečių elgesys su studentais ir universitetu Lietuvoje bei aprašomi stud. kryžiaus keliai Vokietijoje iki karo pabaigos.

Į kaltinimą, kad užsieniečiai nieko nepadarą un-to garbei kelti, atsakoma, kad iš 50 lietuvių stud. Innsbrucke 16 (33%) yra studijas jau baigę, būtent: 3 dipl. ekonomistai, 5 medicinos daktarai, 6 ekonomijos daktarai, 1 teisės daktaras ir vienas filosofijos daktaras.

IVYKIAI IR ŽMONĖS

Mirties slėnyje sudeginti 2.480 lietuvių

Netoli Veideno yra buv. Flossenburgo konc. stovykla, kur vad. Mirties slėnyje buvo sudeginta 2.480 lietuvių.

Iš viso ten yra žuvusios 73.696 aukos: rusų 26.430, lenkų 17.546, vokiečių 5964, prancūzų 4771, čekų 3784, žydų 3132, italų 3413, lietuvių 2480 etc., iš viso 18 tautybių žmonių. Lietuvių aukas sau norėjo pasisavinti sovietai, paskiau juos norėjo kai kas apskelbti Baltų piliečiais. Dabar jų sąrašai yra Dachau ir bus paskelbti, kai bus baigtos bylos.

Žuvusiems lietuviams tautinio paminklo projektą paruošė dipl. arch. A. Tylius. Tai bus keturkampis pliko granito blokas, kurio viršūnėje, primeną vilniškius bus trys kryžiai, o apčioj didelėmis raidėmis įrašas:

„Tėvynės garbę gindami,
Įrašėm savo mirtimi
Žmonijai laisvės testamentą."

Parašas: „2.480 lietuvių kankinių". Apačioj smulkesnis įrašas „Lietuviai tremtyje 1947".

Žuvusiems lietuviams paminklinis antkapis yra lygiai prieš krematorijaus duris — su Vyčio reljefu ir įrašu: „Lithuania". Toliau — parašas lietuvių ir vokiečių k albomis: „Čia nukankinta 2.480 lietuvių už gilia tėvynės meilę ir Lietuvos laisvę." Šalia lietuvių ankapio — anglų ir amerikiečių.

Koplytėlėj, pavadintoj „Kristus kalėjime" vardu, yra septyni langai, kurių vienas papuošti tautiniais vitražais pavesta ir lietuviams. Vitražas viršuje vaizduos Aušros Vartų Dievo Motiną, o apačioje — įkomponuotą Vytį ir tautinę juostą.

Per Sekmines buvo su didelėmis iškilmėmis pašventinta koplytėlė ir su didelėmis iškilmėmis prisiminti visi nacių nužudytieji kacetininkai. Jose lietuviai tinkamai reprezentavosi. Ypač gražų įspūdį darė lietuvės tautiniais drabužiais. Koplytėlę pašventino asistuojamas rusų senelio vyskupo, pasakydamas 4 kalbomis pamokslus (anglų, prancūzų, lietuvių ir vokiečių) vysk. Padolskis. Savo žody pabrėžė, kad žus kiekvienas režimas, kuris eis prieš žmonių paskirtį ir paneigs Dievą. Iškilmės buvo transliuojamos per radiją. Jose dalyvavo aukšti amerikiečių karinės valdžios pareigūnai, Bavarų vyriausybės nariai, prancūzų, lenkų ir kt. ryšininkai, net trys sovietų karininkai, su savo dryžais drabužiais kacetininkai ir apsčiai kitų.

Vėliau vysk. Podolskis pašventino tautybių paminklinius antkapius. Lietuvių antkapis buvo papuoštas 2 vainikais su įrašu: „A. a. žuvusiems dėl laisvės ir tėvynės. Lietuviai tremtiniai."

Lietuvių Antinacinės Rezistencijos b. Politinių Kalinių Sąjunga, kurios atstovas prof. S.t. Yla įėjo į komitetą, norėjo gauti teisę pasakyti kalbą, bet, jos negavusi, įteikė iškilmių komitetui ir spaudos atstovams preiškimą raštu, kurį pasirašė pirmininkas ir keturi buvę KZ polit. kaliniai. Jame sako, kad lietuvių tauta turėjo pakelti didžiausias aukas. Žuvo geriausių mūsų tautos žmonių apie 21.000, o paliegusių kankinių yra apie 12.000. Jų visų vardų pareiškiama, kad kova dėl Lietuvos laisvės dar nėra baigta. Dabar žūva dešimteriopai ir net daugiau aukų už nacių aukas. Pati Apvaizda leido mums gyventi, kad savo dar neužgijusiomis žaizdomis nuolat žadintume pasaulio sąžinę, siekdami panaikinti netiesą, tironiją ir pavergimą.

Lietuviams skirtą urną su Flossenburgo stovykloje nukankintų lietuvių pelenais priėmė Weideno lietuvių tremtinių apylinkės atstovai. Ji tuoj buvo pervežta b. Polit. Kalinių S-gos C. Valdybos būstinėn ir greičiausiai bus persiųsta į Ameriką, kad iš ten ją būtų galima vėliau pergabenti į Lietuvą.

Minimąjį Mirties Slėnį su kartuvėmis, šaudymo vieta etc. žada gausiai lankyti ekskursijos ir pavieniai asmenys, pagerbdami savo žuvusių tautiečių atminimą.

---

* Pirmą kartą po 1939 m. tarptautiniame kongrese, suruoštame Paryžiuje, Unesco salėse, šūkiu „Motina, žmonijos pažangos nešėja", lygiai su kitų kraštų moterimis dalyvavo Lietuvos kat. moterų atstovės p. Bačkienė, Dr. V. Karvelienė, ir p. Navakienė. Kongreso garbės pirmininkė buvo p. Auriol ir p. Čiang-kai-ček. Į kongreso komitetą, kur garbės pirmininkė buvo p. Bidault, tarp kitų 28 kraštų atstovių Lietuvos atstove įėjo p. Bačkienė.

Sorbonos amfiteatre už geriausias apie motiną parašytas įvairiomis kalbomis knygas buvo įteikti medaliai. Liet. Kat. Moterų pirmininkei p. Karvelienei buvo įteiktas medalis už Pečkauskaitės knygą „Sename Dvare". Lietuviškoji knyga gavo daugiausia už visas kitas balsų.

Kongreso dalyviai labai šiltai sutiko lietuvių atstovių pasirodymą su tautiniais drabužiais. Lietuvių moterų vardu p. Karvelienė pasirašė į Paryžiaus Hotel de Villa aukso knygą. Paskiau jos kartu su kitų kraštų atstovėmis buvo pristatytos Paryžiaus arkivyskupui kard. Suhard'ui. Apie minimąjį kongresą rašė visa žymesnioji prancūzų spauda.

* Amerikos lietuvių komunistų spauda išgarsino Justo Paleckio straipsnį apie dabartinę Lietuvos padėtį ir tremtinius, kuriuos jis ragina grįžti namo. Jau paskelbtas jam J. Kuosos-Aleksandriškio ir paruoštas kolektyvinis kitų atsakymas.

* Lietuvių knygos sukakčiai pažymėti lietuvių spaudos paroda buvo suruošta Augsburge ir Memingene ir dar platesnė ruošiama per lietuvių rašytojų suvažiavimą.

* Londone projektuojama steigti lietuvių sąjungą, kuri atstovautų Anglijoj esantiems lietuviams ir padėtų dirbti Lietuvos pasiuntinybei.

* Anglų konservatorių atstovas prof. Savory nenuilstamai gina baltų reikalus britų parlamente, pažymėdamas, jog konservatoriai niekad nesutiks su darbo partijos pasirinktąja dėl Pabaltijo valstybių taktika.

* Didžiausias Amerikos dienraštis „Chicago Daily Tribune" paskelbė, kad Dr. K. Grinius įteikė prezid. Trumanui laišką, reikalaudamas pašalinti iš Lietuvos Sovietus. Laiške smulkiai išskaičiuojami visi Sovietų brutalumo žygiai.

* Amerikoje lietuvių spauda plačiai paminėjo kun. Dr. K. Urbonavičiaus — Jono Kmito 55 metų kunigystės sukaktį.

* Austrijoj, Kärnteno provincijoj, kurią norima prijungti prie Jugoslavijos, gyvena apie 200 lietuvių. Jų centras yra Spital — Drau slovėnų lagery. Ten jų yra apie 100, kitas 100 išsiblaškė tarp ūkininkų ir fabrikų. Gyvenimas sunkus.

* Tremtinių įkurdinimo reikalais įvykusiame Augsburge pasitarime išklausyta svarbių pranešimų įkurdinimo reikalais ir išrinktas 5 asmenų komitetas, kuriam vadovauti pakviestas Dr. Vl. Viliamas. Pasitarime konstatuota, kad toliau pasilikti Vokietijoj ir Austrijoj tremtinių masei yra nepageidaujama. Priimta tremtinių įkurdinimas D.Britanijoj.Klimatiniais sumetimais. nepriimtini tropikų kraštai. Komitetas kordinuos darbą ir teiks reikalingų informacijų.

Tikimasi, kad iš amerikiečių zonos tremtinių žymią dalį ar daugumą įsileis JAV. Į Angliją perkėlimas

darbams vyksta toliau. Tačiau iš ten ateina ir pesimistiškesnių balsų. Į Belgiją, pirmiesiems ten neblogai įsikūrus, manoma, lietuvių išvyks iš viso apie 4.000.

* Šv. Tėvas Pijus XII priėmė priv. audiencijoj Vysk. V. Brizgį ir paprašė perduoti visiems lietuviams nuoširdžiausius linkėjimus ir apaštalinį palaiminimą...

* Amerikos lietuvių katalikų spauda duoda smulkesnių žinių apie sunkią Bažnyčios padėtį Lietuvoj. Bažnyčios apdėtos dideliais mokesčiais. Telšių vysk. Borisevičius su savo pavaduotoju vysk. Ramanausku buvo areštuoti dar 1946 m. Manoma, kad vysk. Borisevičius nuteistas mirti, nors jo naudai teisme liudijo jo išgelbėti vokiečių metu keli žydai. Vysk. Ramanauską areštavo pamaldų metu. Išvežti vysk. Matulionis ir jo generalvikaras, prel. Labukas, taip pat suimtas kun. V. Mieleška. Kauno vyskupijos valdyti išrinktas kan. J. Stankevičius.

* AP žiniomis, nuo pietinės Švedijos krantų buvo grąžinti 27 baltai, žydai, be leidimo atvykę į Švediją. Prieš juos išgabenant įvyko panašių scenų, kaip tada, kai švedai 100 baltų išdavė pernai Rusijai.

* Augsburge įvyko metinis inžinierių sąjungos suvažiavimas, kuriame svarstyta visa eilė statybos ir Lietuvos atkūrimo temų. Rudenį nutarta suruošti konkursą namų apyvokos daiktų projektamas ir pavyzdžiams paruošti.

* Hanau lietuvių stovykloje seniau lankėsi respublikonų kandidatas į JAV prezidentus Stassenas, o gegužės 24 d. — Amerikos Raud. Kryžiaus pirmininkas Mr. Basil O'Connor. Lietuviai svečią gražiai sutiko. Visų tautybių vardu kalbą pasakė Dr. A. Gylys.

* Tremties metams atsiminti yra išleistas specialus DP ženkliukas, papuoštas Gedimino stulpais.

* „Dirvos" žiniomis, nuo 1937 m. ligi šiol Amerikoje mirė 16.700 lietuvių.

* Jezuitas misionierius tėvas J. Bružikas šiemet gegužės 20 d. sulaukė 50 metų amžiaus jubiliejų. Sukaktuvininkas 5 metus buvo Jezuitų gimnazijos Kaune direktorius, redagavo „Žvaigždę", atliko arti 700 misijų ir kt.

* Anglų kard. Griffinas, kalbėdamas apie Pabaltijį, kaip praneša „I. Dr.", pastebėjo: „Sov. Rusija užėmė Latviją, Estiją ir Lietuvą, ir iš Atlanto chartos pagrindų buvo pasityčiota. Derėtų pagaliau baigti su kompromisais."

* Airių dienraštis „Irish Independent" išspausdino ilgą straipsnį apie Lietuvą ir dabar Airijoj gyvenantį min. K. Škirpą, iš kur jis nori vykti į Ameriką. Dabar jis tvarko savo atsiminimus, kurių dalis pasirodys minimajame dienrašty. Airiai lietuviams labai atjaučia.

* Amerikos lietuvė p. V. Kerišienė davė gražų veiklos pavyzdį, pasiųsdama į Vokietiją tremtiniams kas mėnuo iki 50 maisto siuntinukų. Ji pati viena jau yra išrūpinusi 15 afidavitų. Ponia Laurinavičienė, kuri Ameriką pasiekė jau karui prasidėjus, išsiuntė tremtiniams per 30 pakietėlių.

* Pabaltijo Moterų Taryba paskelbė į viso pasaulio moteris atsišaukimą, pranešdama, kad birželio 15-ji yra Baltijos kraštų rimties ir susitelkimo diena.

* Lietuvių Danijoj yra apie 1.000 žmonių. Dabar jų padėtis, panašiai, kaip kad Austrijoj ir Italijoj, taip pat pablogėjo.

* Amerikoje rūpinamasi Amerikos trumpų bangų radio transliacijomis ir į Lietuvą. Valst. Departamentas pažadėjo inž. Labanauskui tokį galimumą išstudijuoti.

* Prez. Trumanas Vašingtono klebonui lietuviui kun. Giedrai atsiuntė laišką, pritardamas jo minčiai kiekvieną D. Penktadienį skirti 3 valandas Kristaus kančios mąstymui ir dvasiniam susitelkimui.

* Čikago veikianti Amerikos rašytojų moterų ir žurnalisčių draugija pakvietė veikėją P. Daudžvardienę skaityti paskaitą apie Lietuvą ir supažindinti ją su dabartine Lietuvos padėtimi. Amerikietės pasižadėjo kuo galėdamos remti Lietuvos byla, kad ji vėl atgautų nepriklausomybę.

* Pradėjus imtis prieš Amerikos komunistus griežtesnių priemonių, tarp Amerikos lietuvių komunistų, kurie ten, iš šalies remiami, yra gana stiprūs, kilo panika — rečiau lanko susirinkimus, nenori viešai rodytis etc.

Kiti apie mus

Amerikos rašytojas William Mc Dermott, atsiliepdamas amerikiečių spaudoj apie Pabaltijo valstybes, pažymi, kad jos prieš karą gyveno žymiai geriau, negu kaimyninė Rusija. „Mažoji Lietuva pati pirmoji valstybė pasaulyje pasipriešino Hitleriui, ėkonomišku atžvilgiu pakeldama gana didelių nuostolių. Šis stiprus ir drąsus patriotizmas Lietuvoje ir kitose Pabaltijo valstybėse dar ir dabar tebeegzistuoja."

Šveicarų kat. dienraštis „Die Tat", rašydamas apie klaikią padėtį Pabaltijo kraštuose, plačiai užsimena apie ten vykstančią rezistenciją, pažymi, kad, pvz., tokie „miško broliai" Estijoje, vadovaujami adm. Pitkos. „Jų daugelį sudaro Livonijos ir karingų Lietuvos kunigaikščių, gyvenusių prieš 500 metų ainiai — yra užėmę plačias miškingas zonas ir miškus pavertę tikrais „širšių lizdais". Taip pat kai kurie vokiečių belaisviai, grįžtą iš Lietuvos pasakoja, apie drąsius partizanus. Jie niekad nepasiduoda gyvi — paskutinę granatą visuomet pasileka sau ir su ja susisprogdina. Amerikos užs. korespondentų dekano K. H. Wiegando įsitikinimu, rezistencijos vadai yra nusprendę kad Estija, Latvija ir Lietuva, kurios buvo išbrauktos iš žemėlapio ir dingo Jaltoje, vėl kaip dvasios pasirodys kurioj nors būsimoje taikos konferencijoj.

Buv. Prancūzijos ambasadorius Lenkijoje Leon Noel išleido knygą „L'Agression Allemande contre la Polagne", kurioj mini ir lietuvius. III Reichui įteikus dėl Klaipėdos Lietuvai ultimatumą, kovo 21 d., kaip pastebi p. Noel, į Prancūzų ambasadą Varšuvoje atsilankė Lietuvos pasiuntinys ir įgaliotinis Lenkijai p. Šaulys ir jo bendradarbis Prahoje min. E. Turauskas, tikėdamiesi, kad Prancūzija jiems kuo nors padės ar patars, kalbėdami tikrai didelius žodžius: — Jeigu Prancūzija ir D. Britanija numato, kad jau atėjo laikas vokiečiams pasipriešinti, esame pasirengę tai atlikti, būsime sunaikinti, tačiau visa jėga ir energija ginsime savo neprikiausomybę. — Neslėpdamas savo nuomonės, — rašo toliau autorius — sutikau tučtuojau painformuoti Prancūzijos vyriausybę. Tačiau mano pranešimas liko be atsakymo, ir jau poryt dieną sužinojome, kad Mažoji Lietuva turėjo nusileiti Berlyno diktatui."

Lietuva minima ir buv. Prancūzijos ambasadoriaus Berlyne A. François Poncet atsiminimuose, pavadintuose, „Souvenirs d'une Ambassade à Berlin."

KŪRYBOS PASAULY

Religinis gyvenimas

* Prancūzų kard. Sahard'as, tardamas prancūzų akademikams Notre-Dame katedroje žodį, jame plačiau sustojo prie mokslininkų minties laisvės ir jos suderinimo su krikščionių klusnumu, pažymėdamas, jog Bažnyčia gavo iš Kristaus neribotą laisvę skelbti tikėjimą ir spręsti doros reikaluose. To krikščionys niekad nepri-valo užmiršti. Tačiau visi žinome iš dabartinio gyvenimo ir praeities, kaip pažymėjo kardinolas, kad Bažnyčia šita savo teise naudojasi saikingai ir išmintingai. Ji visuomet prisiderina prie visų krikščionių. Tuo būdų pasitvirtina šv. Povilo žodžiai: Omnia vestra sunt! Viskas jums priklauso! Tad kas gali suvaržyti jūsų niciatyvą, kaip Mistinio Kristaus Kūno narių?

Taigi, dirbkite, meldžiamieji, eikite į pačius tikruosius šaltinius, taisykite laboratorijas, statykite tyrinėjimo institutus, naudokitės visais mokslinio darbo metodais ir priemonėmis. Būkite savo laikų mąstytojai. Būkite, jei tat tiktai yra galima ir reikalinga, ateities pionieriai ir kūrėjai! Viskas jums priklauso!

Jūsų laisvės čia niekas nevaržo. Jūsų iniciatyva tik paspartina Bažnyčios pažangą. Jūs esate su Bažnyčia surišti ne kokia nors prievarta, bet džiaugsmingu, vaikišku klusnumu Bažnyčios autoriteto nurodytosioms gairėms. Be to antgamtinio prisiderinimo prie Popiežiaus nurodymų visa, ką jūs darote, būtų be gyvybės. Mokslas apie mistinį gyvenimo vieningumą yra kur kas drąsesnis ir universalesnis nei kolektyvizmo doktrina, suskaidanti pasaulį į du blokus, kurie vienas kito nekenčia. Tuo tarpu Mistinis Kūnas visiems be jokio skirtumo yra lygiai prieinamas. Tik tuo būdu į darnią santarmę suvedami asmenybė ir bendruomenė.

RELIGINIS GYVENIMAS

Taktika kovoje su blogybėmis

Kartas nuo karto kova su blogybėmis sukelia visuomenėje nerimo ir net triukšmo. Reikalinga tad turėti čia kurių nors gairių. Jų kaip tik ir duoda Tasai, Kuris atėjo į pasaulį pergalėti blogį. Kristaus pavyzdys šiuo atžvilgiu yra labai būdingas.

1. „Nesipriešinti blogam"

Įžengęs į kalną ir apsuptas minių, Kristus savo pamoksle ištarė žodžius, kurie visais amžiais neduoda ramybės jautresnėms žmonių širdims: „non resistere malo" — „nesipriešinti blogam". Ta buvo priešginybė seniesiems Izraelio papročiams. „Jūs girdėjote, kad buvo pasakyta: akis už akį ir dantis už dantį. Aš gi jums sakau: nesipriešinti blogam..." (Mat. 5, 38—39). Tolstojus iš šitų žodžių sukūrė ištisą mokslą. Pasak jo blogybes reikia iškęsti, ne su jomis tiesioginiu būdu kovoti ir jas smerkti. Blogį naikina tik jo prisiėmimas ir iškentimas. Argi ir Kristus taip nedarė? Argi Jis priešinosi, kai rabinai pasiuntė tarnus į Alyvų sodą Jam sugauti? Priešingai, papeikė Petrą, kam šis panaudojo kardą. Argi Kristus nepergalėjo blogio tuo, kad ant kryžiaus jį iškentė ligi galo? Argi ne Jis galop pasakė, kad reikia leisti raugėms augti su kviečiais ligi piūties? Per delis apaštalų uolumas atrinkti piktuosius nuo gerųjų kap tik buvo Kristaus nepriimtas. Pats tad mūsų Gelbėtojas parodė, kaip reikia su blogybėmis elgtis. Nesipriešinti blogam, leisti raugėms ramiai augti sykiu su kviečiais — štai principai, kurie apsprendžia visuomeninio veikimo taktiką.

Nors paviršium žiūrint, Tolstojaus aiškinimas yra pagrįstas Kristaus gyvenimo pavyzdžiais, tačiau savo esmėje jis yra toli gražu netikras. Jeigu atidžiai skaitysime Kalno Pamokslą, galėsime lengvai pastebėti, kad Kristus čia kalba apie mūsų santykius su asmeniniais mūsų priešais, bet anaiptos ne apie objektyviniame gyvenime besireiškiantį blogį. Izraelio tautoje buvo paprotys keršyti tiems, kurie mums yra ką nors bloga padarę. Keršto dėsnis valdė ano meto žmonių santykius. Tuo tarpu Kristus šitą dėsnį paneigia ir vietoje jo stato meilės dėsnį. Tame pačiame pamoksle, kaip jį mums atpasakoja Lukas, Kristus sako: „Mylėkite savo priešus ir gera darykite tiems, kurie jūsų nekenčia." (Luk. 6, 28). Ir čia pat priduria pavyzdžius: „Jei kas tau suduos į vieną veidą, atsuk jam ir antrą. Jei kas ims iš tavęs švarką, nekliudyk jam paimti dar ir apsiaustą" (ibd. 29). „Jei kas tave vers eiti tūkstantį žingsnių, eik su juo dar du tūkstančius" (Mat. 5, 41). Vietoje atsilyginti savo priešui blogiu, Kristus liepia atsilyginti gėriu.

Tačiau ar tai yra pasyvus blogio iškentimas? Anaiptol! Tai yra aktyvus jo sunaikinimas gėrio priemonėmis. Keršto dėsnis blogio nenaikina, nes jis vietoje vienos blogybės pastato kitą ir tuo būdu ją padvigubina. Jeigu aš, keršydamas už savo giminės užmušimą, užmušiu nusikaltėlį, pasaulyje bus padarytos dvi žmogžudystės. Tačiau jeigu vietoje savo priešą užmušęs, aš padarysiu jam gera, blogis ne tik nepadidės, bet dar sumažės, nes priešo širdyje bus pažadintas daugiau ar mažiau žmogiškumo jausmas, kuris privers galų gale nusikaltėlį susiprasti ir liautis bloga darius. Priešo meilė, geru darbu atsakymas į patirtas neteisybes yra geriausia priemonė palaikyti natūralius santykius bendruomenėje, nugalėti tuos, kurie mūsų nekenčia, ir sykiu kovoti su blogybėmis.

Štai kokia yra minėto Kristaus posakio „nesipriešinti" blogam prasmė. Nesipriešinti blogam žmogui blogu darbu, nes gelmė pašaukia gelmę, kaip gražiai sako psalmė. Atėjęs pasaulin nugalėti blogį, Kristus negalėjo pateisinti viso to, kas žmogaus gyvenime atsišauktų blogio aidu. Todėl jis ir paneigė kerštą. Vietoje jo jis pastatė meilę, kuri visados aidi gėriu, skleisdama jo garsą visame pasaulyje. Bet tai nėra blogio prisiėmimas ir jo iškentimas. Tai yra blogio naikinimas ir kova su juo aukščiausiame laipsnyje. Kristus anaiptol nebuvo blogio atžvilgiu pasyvus stebėtojas. Šiam reikalui Jam nebūtų reikėję ateiti žemėn. Stebėti Jis būtų galėjęs, kaip tas Platono demiurgas, ir iš aukštybių. Jo misija kaip tik buvo aktyviai imtis kovoti prieš blogį ir jį nugalėti. Įdomu tad pažiūrėti, kaip mūsų Dieviškasis Mokytojas konkrečiai elgėsi su Jo kelyje pasitaikiusiomis blogybėmis. Ant kalno Jis buvo Didysis Teoretikas. Kaip tad Jis pats vykdė savo paskelbtus principus.

2. „Ir aš tavęs nepasmerksiu"

Vieną sykį, Jam bemokant šventykloje, atvedė Rašto žinovai ir fariziejai moterį, sugautą svetimoteriaujant. Pastatę prieš Jį nusikaltėlę jie sakė: „Mokytojau, ši motoris yra ką tik sugauta svetimoteriaujant. Mozės įstatymas mums liepa užmušti ją akmenimis. Tu gi ką pasakysi?" (Jon. 8, 2—67). Kristus nieko neatsakė ir pasilenkęs rašė pirštu ant grindų. Bet kai kaltintojai nesiliovė jį klausinėję, Jis atsitiesė ir tarė: „Kas iš jūsų yra be nuodėmės, pirmas tegul meta į ją akmenį (ibd. 7). Ir vėl pasilenkęs rašė toliau. Tai išgirdę, žmonės vienas po kito pradėjo skirstytis. Pasiliko tiktai Jėzus ir svetimoterė. Tada Jis atsitiesęs paklausė ją: „Moteriške, kur yra tavo kaltintojai? Ar niekas tavęs nepasmerkė?" O ji atsakė: „Niekas, Viešpatie". Tada Kristus pridūrė: „Ir aš tavęs nepasmerksiu. Eik ir daugiau nenusidėk!" (ibd. 8—11).

Arba vėl. Kartą Kristus užėjo į vieno fariziejaus namus. Kur buvus kur nebuvus, atsirado viena gatvės mergaitė, kuri atsinešė didelį kvėpalų indą. Puolusi po Kristaus kojomis, ji ąšaromis jas laistė, bučiavo ir savo plaukais šluostė, tepdama jas kvepalais. Namo šeimininkas pagalvojo: „Jei šis būtų pranašas, juk žinotų, kokia moteris Jį lyti; juk ji nusidėjėlė" (Luk. 7, 39). Kristus įspėjęs jo mintį, pastebėjo: „Ar matai šią moterį? Atėjau į tavo namus, o tu nedavei vandens kojoms nusiplauti. O ji ašaromis jas nuplovė ir plaukais nušluostė. Tu mano galvos aliejumi nepatepei, o ji tepalais ištepė mano kojas. Todėl sakau tau: jai atleidžiama daug nuodėmių, nes ji daug mylėjo". Ir atsigręžęs į nusidėjėlę pasakė tą pat, ką ir anai šventyklos svetimo-

terei: „Tavo tikėjimas tave išgelbėjo. Eik ramybėje" (ibd. 44—50).

Šitie pavyzdžiai atskleidžia Kristaus santykius su blogybėmis išvidiniame asmens gyvenime. Ir viena ir antra moteris buvo nusidėjėlės. Viena sulaužė savo ištikimybę, antra pardavinėjo savo kūną. Tačiau jų nuodėmės buvo jų vidaus pasaulyje. Tiesa, jos buvo žinomos ir kitiems. Jos gal net keldavo pasipiktinimo aplinkoje. Tačiau objektyviniais pavidalais jos nebuvo apsireiškusios. Nei viena nei antra moteris nesukūrė jokios sistemos, kurioje paleistuvystė būtų įteisinta ir svetimoterystė pagirta bei pripažinta. Priešingai, jos pačios jautė, kad jos negerai daro, kad jų veiksmai yra nuodėmės. Kas jas vertė nusidėti, mes nežinome. Gal silpnybė, gal meilė, gal skurdas. Bet kiekvienu atveju mums yra aišku, kad šios moterys savo darbus pergyveno kaip nusikaltimą.

Ir štai, kai Kristus susiduria su blogybėmis išvidiniame asmens gyvenime, kai Jis pastebi, kad blogybės yra jų pačių autorių laikomos blogybėmis, Jis elgiasi kaip gailestingas Atleidėjas. Tokiu atveju Jis nesmerkia ir bausmės nereikalauja. Be abejo, Jis tuo anaiptol neaprobuoja pačių blogybių. Šventyklos svetimoterei Jis aiškiai pastebėjo: „Eik ir daugiau nenusidėk". Gyvenimas po atleidimo turi būti naujas. Jis negali pasilikti senojo tąsa. Tačiau kas buvo ligi šiol, tebūna pamiršta. Atgaila sunaikina senuosius darbus ir prikelia naują žmogų. Šiuo atžvilgiu Kristus elgiasi labai švelniai, duodamas pavyzdį visiems, kuriems tik tenka susitikti su asmeninės sąžinės tragedijomis. Atlaidumas ir supratimas čia yra pagrindinis dėsnis.

3. Galvažudžių landynė

Bet štai, mes susiduriame Kristaus gyvenime su eile visai kitokių apraiškų. Velykų metu atėjęs į Jeruzalę, Kristus rado šventykloje žmones, pardavinėjančius jaučius, avis ir balandžius aukai. Taip pat rado pinigų keitėjus, sėdinčius prie stalų ir varančius biznį. Tuomet Jis nusisuko iš virvučių pantį, išvarė visus — gyvulius ir žmones — iš šventyklos, išbarstė pinigus ir išvartė stalus (Jon. 2, 13—15), sakydamas: „Mano namai vadinsis maldos namai, o jūs pavertėte juos galvažudžių landyne (Mat. 21, 13). Kas tai? Pykčio pašokimas? Vienkartinis netaktas?

Arba vėl. Visi žinome, kokiais žodžiais Kristus yra smerkęs fariziejus. „Vargas jums, Rašto žinovai ir fariziejai apgavikai, kurie uždarėte žmonėms dangaus karalystę nei patys į ją neidami nei kitų jon neleisdami. Vargas jums, Rašto žionovai ir fariziejai apagavikai, kurie, kalbėdami ilgas maldas, suryjate našlių namus (Mat. 23, 13—14).. Vargas jums Rašto žinovai ir fariziejai apgavikai, kurie atiduodate dešimtinę iš mėtų ir kmynų, o nesilaikote svarbesnių įstatymų, paneigdami ir išmintį, ir gailestingumą, ir tikėjimą (ibd. 23)... Vargas jums Rašto žinovai ir fariziejai apgavikai, nes esate panašūs į pabaltintus karstus, kurie iš viršaus žmonėms atrodo gražūs, viduje gi yra pilni mirusiųjų kaulų ir visokio nešvarumo. Taip ir jūs iš viršaus atrodote žmonėms teisingi, o viduje esate pilni apgavystės ir niekšybės (ibd. 27—28). Kas gi Kristui pažadino tokių smarkių žodžių? Kaip suprasti šitą Kristaus smarkavimą: kaip netaktą ar kaip būtinybę?

Asmeniniu matu matuojant, nei pinigų mainikautojai šventykloje nei fariziejai nebuvo blogesni už anas abi ištvirkėles moteris. Argi blogiau yra šventykloje pardavinėti jaučius ir avis, negu savo Kūną? Argi blogiau yra būti fariziejumi,, negu svetimotere? Anaiptol! Ir vis dėlto Kristus su svetimotere ir prostitute elgiasi labai atlaidžiai, o su spekuliantais ir fariziejais labai griežtai. Kodėl?

Jeigu palyginsime šių dviejų rūšių blogybes, lengvai galėsime suprasti Kristaus elgeso skirtumą. Nors anos abi moterys buvo padariusios didelių nuodėmių, tačiau, kaip esu sakęs, jų nusikaltimai pasiliko subjektyvus asmeninis jų sąžinės dalykas. Tuo tarpu ir spekuliantų ir farizejų darbai jau buvo perėję į objektyvinį gyvenimą, virtę papročiais ir sistema. Čia ne kuris nors nesusipratėlis atsivedė į šventyklą jaučių ir avių, pasistatė stalų ir pradėjo biznį. Ne! Tai jau buvo paprotys. Tai jau buvo pastovus šventyklos išniekinimas. Atskiras žmegus čia galėjo būti net visiškai nekaltas, nes jis leidosi nešamas gal net ilgametės tradicijos. Susigyvenęs su šituo nelemtu papročiu, jis galėjo net nejausti jo nepadorumo. Tas pat yra ir su fariziejais. Jų gyvenimo būdas buvo ilgo auklėjimo vaisius. Jie buvo ruošiami iš pat mažens. Jų hipokritiška asketika, jų dvasios iškrypimas buvo įdiegiamas jau iš pat jaunystės. Čia taip pat atskiras žmogus galėjo būti visiškai nekaltas. Auklėjamas būti Rašto žinovu ar fariziejumi, jis savaime nejučiomis susigyvendavo su šita sistema, įsiurbdavo į savo vidų ir apsivilkdavo tarsi kokiu dvasiniu drabužiu.

Prieš šituos tad papročius, prieš šitas tad sistemas kaip tik ir stojo Kristus savo griežtais žodžiais ir darbais. Jis čia netarė atleidimo ir sūraminimo žodžių, nes atleisti galima žmogui, bet ne papročiui ar sistemai. Jeigu žmogaus darbas virsta papročiu ar sistema, jeigu jis objektyvuojasi gyvenime, jis turi būti tik sunaikintas. Jokio atleidimo čia negali būti. Jokio švelnumo ar paguodos čia negalima rodyti. Todėl kai Kristus varė iš šventyklos spekuliantus, kai smerkė fariziejus, tikrumoje jis smerkė ne atskiro žmogaus sąžinę, bet aną objektyvinę dvasią, anuos papročius ir tradicijas, kurios žmones žalojo ir blogį viešai skelbė. Ir čia Jis buvo labai rūstus. Čia jis buvo tikras Teisėjas, be atodairos skelbiąs pasmerkimo ištarmę. Tai nebuvo pasikarščiavimas ar netaktas, bet būtinas elgesys su objektyvinėmis gyvenimo blogybėmis.

4. Atleidimas ar pasmerkimas

Kokios tad taktikos reikia laikytis kovoje su visuomeninėmis blogybėmis, Kristaus pavyzdys, kaip matane, neduoda vieno kurio atsakymo. Šitoji taktika priklauso nuo to, kurios rūšies blogybė reikia sunaikinti. Jeigu kada nors savo veikime norėsime atvesti į gerą kelią atskirą žmogų, gelbėdamas jį iš jo sąžinės vingių, dramų ir gal net tragedijų, nebūkime niekados rūstūs ir nemeskime pirmieji į jį akmens, nes nė Kristus taip nedarė, nors niekas negalėjo Jame nurodyti nuodėmės. Tačiau kai susitiksime gyvenime su įsigalėjusiais ar tebeįsigalinčiais papročiais, kurio blogį iš asmeninės sąžinės perkelia į bendruomenės objektyvinį gyvenimą, smerkime jį be pasigailėjimo, nusivykime stiprų ir skaudų pantį ir išmuškime iš Tiesos, Gėrio ir Grožio šventyklos visus, kurie čia mėgina įsitaisyti savo spekuliacijai lizdus, nes taip darė ir Kristus, nors liturgijoje Jis yra nuolatos vadinamas Dievo Avinėliu.

A. Mc.

Bendruoju keliu

Bendras vargas žmones labiau suartina negu geros dienos. Po vyravusio individualizmo ir nihilizmo laikotarpio žmogus pradeda savo egzistencijos mąstymus. Pradeda suprasti, jog esu susijęs su savo artimu. Tad ar aš tikiu, ar netikiu, visa tai liečia mano artimą, mano bendruomenę, kurios aš esu narys. Šiandien pasaulyje yra daug bendrų problemų, daug bendrų rūpesčių, kuriuos tik bendromis jėgomis galima pakelti. Tad ieškome bendros kalbos, susitarimo, bendradarbiavimo ir talkos.

Visa tai šiandien bandoma siekti politinio, kultūrinio ir socialinio gyvenimo srityse. Bažnyčios jau seniau pradėjo siekti susitarti bendro darbo klausimais. Bet dar nedaug kam iš mūsiškių bus žinoma, kas nuveikta ekumeninio darbo baruose. Jau bus arti 30 metų, kai krikščionių Bažnyčios pradėjo artimiau bendradarbiauti. Pradžia reikia skaityti 1914 rugpiūčio

pirmąsias dienas, kai, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Konstancoje buvo įkurta Pasaulinė Sąjunga draugiškumui tarp Bažnyčių Stiprinti. Pasibaigus karui, tuoj imtasi pradėtąjį darbą plėsti toliau. Ypač to darbo ėmėsi ir jį gerokai pastūmėjo švedų arkiv. Soederblomas. Jo iniciatyva 1925 m. Stokholme sušaukta Pasaulinė Konferencija praktiškajam krikščioniškumui vykdyti. Svarstyta, kaip Bažnyčios sutartinu darbu šalintų karo ir jo pasekmių sukeltus dvasinius, ūkinius ir dorinius sunkumus. Lietuvos Ev. Liuterionių Bažnyčiai tuomet atstovavo senj. prof. Dr. Gaigalaitis. Tarp kitų vėliavų plevėsavo ir mūsų trispalvė. Stokholmo konferencija padėjo pagrindus didžiajam Bažnyčių bendradarbiavimui pasaulyje. Jau 1927 m. Lozanoje susirinko Pasaulinė Konferencija bendrųjų tikėjimo ir Bažnyčių santvarkos klausimų spręsti. Pradėta aiškintis, kuriais klausimais Bažnyčios sutaria, o kuriajs dar negali prieiti vieningo sprendimo. Nuspręsta dogmų klausimus palikti kol kas nuošaliai, o spręsti praktinio darbo reikalus. Romos Katalikų Bažnyčia siuntė savo stebėtojus, o paskutinį dešimtmetį ir savo atstovus į įvairias studijų komisijas.

1928 m. Prahoje susirinkusi Pasaulinė Sąjunga Draugiškumui tarp Bažnyčių Stiprinti tarp kitų aptarė ir Lietuvos evangelikų Liuterionių Bažnyčioje kilusius ginčo klausimus tarp lietuvių ir vokiečių. Pasaulinė Misijų Konferencija susirinko 1928 m. Jeruzalėje. Vokietijos evangelikų Bažnyčios šioje visuotinio bendradarbiavimo talkoje dalyvavo tik iki nacių įsigalėjimo. Kai 1937 m. ekumeniniai suvažiavimai vyko Oksforde ir Edinburge, vokiečių evangelikų Bažnyčių atsovams nebeleista dalyvauti. Be to, Goebbelsas taip apkarpė spaudai skiriamą medžiagą, jog niekas Vokietijoje nebegalėjo susidaryti pilno vaizdo, ką šie suvažiavimai nusprendė ir nuveikė.

1937 m. netoli Londono 35 ekumeninio sąjūdžio veikėjai sutarė visas bendradarbiaujančias Bažnyčias jungti vienu organu. Toks ir buvo sudarytas. Tai Ekumeninė Taryba. Jos būstinė yra Ženevoje. Šios Tarybos Laikinoji Komisija 1939 m. pradėjo aiškinti bendradarbiavimo klausimus su Romos Katalikų Bažnyčia. Vatikanas atsakė, jog galima tartis klausimais, kurie visiems bendri. Iki 1945 m. ne mažiau kaip 93 Bažnyčios Ekumeninę Tarybą pripažino Pasaulio krikščionių Bažnyčių centriniu organu ir pasisakė bendradarbiausiančios.

Savoka „ekumeninis" šiandien suprantamas visas darbas, kurį krikščionų Bažnyčios ir bendruomenės dirba, siekdamas pagal Evangelijos dvasią mažinti visuotinius pasaulio vargus ir gilinti artimesnio bendradarbiavimo ryšius. Visos Bažnyčios sutaria, kad Šventas Raštas yra bendras mokslo pagrindas. Taip pat „ekumeninis" bendras yra Apaštalų Tikėjimo Išpažinimas.

Po šio karo padedama toms Bažnyčioms, kurios daugiausia nukentėjo. Ekumeninė Taryba šiandien turi daug sekcijų, kurios sutardamos vykdo pagalbos darbus Europoj. Nemaža pagalbos teikiama belaisviams. Stipriai remiama ir Stačiatikių Bažnyčia, vokiečių vaikų maitinimo akcija. Neužmirštama ir pabėgėlių problemos.

Ekumeninė Taryba išleidžia visą eilę biuletenių, žurnalų, laikraščių ir aplinkraščių. Taryba savo įtaka ir svoriu vadovauja daugeliui organizacijų, siekiančių vykdyti artimo pagalbos darbą. Emigracijos klausimais geras informacijas teikia „Informations-Dienst für Rück- und Weiterwanderung", leidžiamas Zueriche. Ženevoje veikia speciali pabėgėlių klausimams svarstyti komisija. — Ecumenical Refugee Commission.

Baltų Ekumeninis Komitetas, kuriam priklauso ir šio straipsnio autorius, pabėgėlių reikalais yra parašęs tris platesnius memorandumus ir teikęs plačią informacinę medžiagą Ekumeninės Tarybos organams. Taryba savo keliu informuoja pasaulio vyriausybės ir atitinkamas organizacijas. Ji virsta tuo, kuo ji turėtų būti, — Soederblomo pasakymu, „krikščioniškosios sąžinės balsu pasaulyje". Savo laiku ji pasisakė prieš totalinius režimus juos pasmerkdama. Pačios bendradarbiaujančios Bažnyčios karo ir jo pasekmių yra suskirstytos į dvi grupes: duodančias (JAV, Anglijos, Švedijos, Šveicarijos Bažnyčios) ir imančias (Vokietijos, Balkanų, Rytų Europos, pabėgėlių grupių Bažnyčios). Daugiau kaip 100 metų vyravęs individulizmas sunkina Bažnyčių bendrą darbą, bet vis dėlto daug kas daroma anarchijai apvaldyti. Daug paramos susilaukė karo belaisviai ir pabėgėliai. Daug naujų problemų kils, kai UNRRA baigs savo šalpos darbą. Bet Ekumeninės Tarybos organai jau dabar surinkę visokią informacinę medžiagą ir apsvarstę būdus kaip padėti visiems, kurie negalės verstis savo darbu. Judinamas ir emigracijos reikalas. Baltų Komitetas nesenai įteikė savo siūlymus.

Šiemet nuo birželio 30 iki liepos 7 d. Lunde, Švedijoj, šaukiama Pasaulinė Liuterionių Konferencija. Ją šaukia švedų arkivyskupas Eidemas. Pakviesti ir keturi lietuvių pabėgėlių delegatai. Konferencija numato svarstyti Bažnyčios santykių su valstybe, tarpusavio pagalbos, pabėgėlių, D. P. ir pan. klausimus. Skandinavų delegatai kalbės Bažnyčios esmės, sakramentų ir Bažnyčių santykių klausimais, JAV delegatai misijų ir tarpusavės pagalbos, vokiečių delegatai rasių santykių, pabėgėlių ir D.P. klausimais. Kiekviena tokio masto konferencija ligi šiol išjudindavo pasaulio žmonių sąžines. Šiemet nuo rugpiūčio 24 d. iki rugsėjo 5 d. Amsterdame susirinkusi posėdžiaus Pasaulinė Bažnyčių Konferencija. Taigi šie metai eina visuotinumo ženklu.

Žemėje padidėjo vargas, žmonės kenčia Europoje ir Azijoje. Jiems reikia skubios ir gausios paramos. Padidėjus vargams, sustiprėjo ir krikščionių bendradarbiavimo dvasia. Vienas kitą pradeda geriau suprasti, paremti. Krikščionių Bažnyčioms atsiveria platūs darbo laukai. Paskutiniais metais daug žalos pridarė piktoji žmogaus valia. Bet pagausėjo ir geros valios žmonių eilės.

J. Pauperas

---

* Londone sudaryta speciali komisija, pasistačiusi sau uždaviniu derinti visų krikščionių bažnyčių Europoje, D. Britanijoje ir JAV veikimą. Komisija pagal tarpt. konferencijos nuostatus dabar sudaro planą, kaip krikščioniškąją akciją išplėsti tarp tautų ir UNESCO rėmuose.

* 13-tasis prancūzų eucharistinis kongresas numatomas sušaukti 1947 m. Nantes mieste. Tuo būdu eucharistiniai kongresai, pradėti 1908 Faverney mieste ir baigti 1939 m. Alžyre, vėl tęsiami toliau.

* Prancūzijoj sudaryta viena krikščionių labdarybės organizacija, susijungus į ją lig šiol veikusiom 2 didžiulėm tos rūšies organizacijom: „Secours Catholique International" ir „Commitee Catholique de Secours". Popiežius ta proga pareiškė viltį, kad, galimas dalykas, veikiai pasiseks visų kraštų katalikų labdarybės organizacijas sujungti į vieną tarptautinę Caritas sąjungą.

* Vokietijos vyskupų konferencija Fuldoje nutarė rūpintis vokiečių karo belaisviais vieningai per Caritas sąjungą, kurios centras yra Freiburge. Ji užmezgė santykius su visais kraštais, kur tik yra vokiečių karo belaisvių, išskyrus Sov. Sąjungą. Amerikos kat. vyskupai per savo metinę konferenciją nutarė reikalauti, kad visi vokiečių karo belaisviai būtų iš visur kiek galint greičiau paleisti. Savo atsišaukimo gale vyskupai kreipiasi į tikinčiuosius, ragindami melstis už tuos, kurie šiandien JAV yra pasiėmę tokias atsakingas vadovaujamąsias pareigas, ir kelti balsą, kad būtų visur ir visuomet respektuojamos pagrindinės žmogaus teisės.

LITERATŪRA

Paul Claudel, Jules Romains ir Marcel Pagnol Prancūzų Akademijoje

Tuojau po išlaisvinimo Prancūzų Akademija, nuo pat kardinoloRichelieu laikų spietusi aplink save gražiausius parncūziškosios civilizacijos žiedus ir visą laiką buvusi koncervatyvios dvasios saugotoja bei puoselėtoja, išgyveno sunkų laikotarpį. Akademikai, bendradarbiavę su vokiečiais, nežiūrint nuopelnų ir žilo plauko, buvo pašalinti. Dar keleto jos narių padėtis buvo neaiški. Daug kas pranašavo artimą jos galą, nes ir ramiais laikais ji turėdavo daug priešų, puolančių ją dėl perdėto konservatyvizmo.

Tačiau savo laiku sukrusta ją gelbėti, ir nauji išrinkimai įliejo daug gyvybės ir kraujo. Henri Mondor, užėmęs mirusiojo Paul Valéry vietą, Emile Henriot, Robert d'Harcourt, viduramžių, filosofijos specialistas Maurice Garçon, antrasis brolis Tharaud, Genevoix, Paul Claudel, Jules Romains, Marcel Pagnol — visi naujai išrinktieji nariai.

Reformų ir naujų rinkimų metu ne viskas ėjo sklandžiai. Dėl nesutarimų šia prasme Georges Duhamel, garsusis romano-upės „La Chronique des Pasquier" autorius turėjo pasitraukti iš nuolatinio jos sekretoriaus pareigų. Tai nėra eilinis reiškinys, nes sekretorius renkamas iki gyvos galvos.

Mes čia pasistengsim duoti trumpas charakteristikas trijų paskutiniųjų, kurie visi yra žymūs rašytojai.

Paul Claudel. Ilgą laiką, ypač svetimšalius, stebino faktas, kad tokia lemiančios reikšmės figūra prancūzų literatūros gyvenime nėra Prancūzų Akademijos narys, nes jau pačiais pirmaisiais savo veikalais Paul Claudel atsistojo pačiose pirmose ršytojų gretose.

Šiaip gi jis priklauso pačiai seniausiai gyvųjų rašytojų kartai, tai kartai, kuri savo zenitą pasiekė dar prieš pirmąjį karą ir tuoj po jo. Savo reikšme jis stovi greta Paul Valéry, André Gide ir Romain Rolland.

Jo gyvenimas be galo keistas ir spalvingas. Nuolatinės klajonės po pasaulį. Diplomato karjera jį blaškė tarp Kinijos, Amerikos ir Europos. Tai be galo nerami siela, savotiškas nuostabaus jaunuolio poeto Arthur Rimbaud įpėdinis, to paties Rimbaud, kurį jis be galo vertino ir mylėjo. Dvidešimtmetis jaunuolis, jis jau buvo mylimiausias Stéphane Mallarmé mokinys ir asmeniškas draugas. Jis buvo tas žmogus, kuriam didysis meisteris vienam iš pirmųjų skaitė garsųjį savo poezijos eksperimentą, „Un coup de dé n'abolira jamais le hasard".

Pagrindiniai jo kūrybos žadintojai buvo mūsų minėtasis Arthur Rimbaud ir Bergsono skelbtasis intuitivizmas ir dinamizmas. Pažinimas jam yra nuolatinis ir aktyvus dalyvavimas kūryboje, suteikimas daiktams formos, sugebančios veikti mus. Niekas neegzistuoja atskirai, bet nuolatiniame sąryšyje su komplikuota visuma. Todėl pažinti ir bus suvokti mūsų situaciją visumoje. Kad ir labai paradoksališkai skamba, bet tai yra savotiškas egzistencializmas, nors sąvokos visuma ir egzistencija čia ir nėra identiškos. Judesys jam turi heraklitinės prasmės, todėl ir visi daiktai yra garsios Heraklito amžių upės srovės nešami, kaip Fernand Léger paveiksle.

Claudel atmeta Valéry skelbiamą racionalizmą. Todėl ir savo poezijoje neieško priežasčių, bet stengiasi duoti suprantamą išraišką bendros dieviškos paslapties daliai, kuri jam buvo patikėta. Šis pažinimas vyksta tam tikrame bendravime su davėju, todėl jo pažinimas, ypač poetinis kartu yra ir religija. Dievą jis pažįsta iš Jo kūrinių. Kaip ir Dievo kūryba, taip ir poeto žodis turįs būti ramus ir tragiškai paprastas. Claudel savo odėse (Penkios didžiosios odės) atsisako visų versifikacijos galimybių ir naudojasi paprasčiausiu biblijos versetu, kuris Claudel rankose įgyja nepaprastos jėgos. Dėl to Claudel yra reikšmingas ir prancūzų versifikacijos raidoje. Savo veikale „Positions et propositions sur la versification française" jis tvirtina, kad eilės ne tik turinčios išreikšti emociją, bet ir duoti jos grafišką vaizdą, tam tikrą intuicija suvokiamą sistemą. Reikšmingiausias, be abejo, Claudel yra savo dramatiniais veikalais „La jeune fille Violaine", „Soulier de Satin", „Annonce faite à Marie", „Otage", „Tête d'Or", „Le Père humilié" ir t. t. Tai labai sunkiai suprantami, be galo gilūs veikalai, slepiantys savyje šiurpią Kristaus skelbiamojo Dievo keršto už netikėjimą Juo mintį, už nesinaudojimą akimis pažinimui davusiojo ir negirdėjimą Jo visatos tekmėje. Kas pasilieka žemėje, tas joje ir miršta amžiams. Kas eina aukos ir atsižadėjimo keliais, tas neriasi į mirtį, kaip į gyvybės vandenio srovę.

Skelbdamas šias žiaurias ir asketiškas idėjas Claudel kovoja už žmogų ir be galo vertina jo kasdienybę, kaip kovų areną, jo žmogiškumo laidą ir simbolį. Jis nori žmogų išvaduoti iš racionalizmo kalėjimo ir matyti laisvą savo žmogiškų ir dieviškų pradų pusiausvyroje. Dėl to gal ir jį žavėjo Arthur Rimbaud irracionalizmas ir kraštutinė konformizmo baimė.

Jis žemę myli labiausiai, tik šis gyvenimas neturi būti tuščias; jis supranta (o juk ir Kristus tai daug kartų teigė), kad gyvenimas yra vienintelė sąlyga amžinybei išsikovoti. Todėl jis vienoje vietoje sako:

> „Kas atsikando žemės, tas visuomet jos skonį dantyse jaus.
> Kas ragavo kraujo, tas niekuomet nebesimaitins spindinčiu vandeniu ir degančiu medumi.
> Kas mylėjo žmogišką sielą, kas bent kartą buvo susijungęs su kita gyva žmogiška siela, tas niekuomet nuo jos nesiskirs."

Ironiškai skamba mums dabar šio aštuoniasdešimtmečio išrinkimas garbingon Prancūzų Akademijon. Jis labai panašus į vainiko padėjimą ant kapo. Tai labai žmogiška. Bet juk kūryba yra nesuvaržoma: ji numeta vainikus, palieka tvankias Akademijas ir, kaip švyturys, spindi žmogui.

Jules Romains. Literatūrinio dangaus konsteliacijoje Romains žvaigždė pasirodė 1905 m. naujos poezijoje unanimizmo srovės skelbėjo ir vado rolėje. Jis tuomet rašė: „Naujai gimusi sąmonė žengia pirmyn ir stengiasi pakeisti žmogaus dvasią. Iki šiol mintis ir dvasia slypėjo individe. Individo sielą mes laikėme gyvenimo šedevru, žemės viršūne. Dabar gi masės, sudarytos iš mažiausių žmonių, kaimai, miesteliai, nuo amžių vedę ramų, paprastą gyvenimą, ateina ir įrodo savo viršžmogišką esimą. Per tūkstančius metų jų (kolektyvų) siela ieškojo savęs. Ir po milžiniškų pastangų ji dabar susiranda." Taigi, Jules Romains ir kiti jo skelbiamo unanimizmo draugai teigė žmogiškųjų grupių unanimizmą, t. y. turėjimą vienos bendros sielos ir tos bendros sielos sudievinimą. Čia kai kur atsispindi André Gide paskelbtoji Dievo ieškojimo būtinybės mintis, nes ir pats Jules Romains vienoje vietoje sako: „Kaip būtų gera turėti Dievą!" Tačiau, jo manymu, Dievas neegzistuoja pats; tik žmogus gali jį sukurti. Jis yra mumyse ir reikia jį aktyviu veiksmu ir valia surasti. Tam reikia pažinti ir suvokti žmonių ryšį kolektyve, bendro siekimo metu, pvz., demonstracijose ir pan. Pagrindinis Dievo jutimo ir turėjimo motyvas yra tas, kad žmogus būtinai turi turėti ką nors aukštesnio už save (plg. Gabriel Marcel liudijimo ir atsakingumo prieš ką nors teoriją). Tas aukštesnysis momentas yra jo gyvasis Dievas (Dieu vivant), žmogiškojo kolektyvo siela. Tačiau toji siela galėtų būti net ir atsitiktinių aplinkybių padaras: pvz., suagituota minia, minia magiškų seansų metu irt. t. Mes čia nesiimame vertinti aukščiau charakterizuotų Jules Romains teorijų, tik turime pažymėti, kad jos nėra vien

poetinės, bet yra kartu ir tam tikra filosofinė sistema. Unanimizmas turėjo savo laiku nemažos įtakos. Iš žymesnių panašios krypties rašytojų galėtumėm paminėti René Arcos, sukūrusį gimstančiojo Devo teoriją.

Šio pirmojo mūsų tik ką aptartojo Jules Romains kūrybos periodo žymiausieji kūriniai yra poezijos knygos „La Vie unanime," „Odes et Prières," „Ce qui naît," „La danse devant l'Arche."

Unanimizmo populiarumas tačiau ilgai neišsilaikė. Jaunieji nuėjo su naujai atsiradusiomis dadaizmo, nunizmo bei surrealizmo srovėmis. Tuomet ir pats Jules Romains apleido anksčiau visomis priemonėmis gintą unanimistinio poeto postą ir ėmė rašyti proza, nebesiveldamas į literatūrines kovas.

Jei pirmajame periode Jules Romains savo poezijoje ir teoretiniuose straipsniuose išdėstė bendriausius savo principus ir tuos principus skelbė karingai, tai dabar jis pasidaro ramus epikas. Čia jis įsigilina į žmogų ir į kolektyvą. Tačiau pagrindinių savo idėjų neatsisako. Romanuose „Lucienne," „Le Dieu des Corps" vaizduoja dviejų žmonių, vyro ir moters, realizavimąsi unanimizme, jų gyvenimą vienu kūnu ir viena siela. Kitoje knygoje „Les Copains" vaizduoja žmonių draugystę, jos teikiamus džiaugsmus ir pagaliau tragiškąją jos pusę knygoje „Le Dictateur." Visos šios knygos, nors ir būdamos visais atžvilgiais vertingos, yra tik atskiri tyrinėjimai, atskiri eksperimentai, kuriuos jis vėliau visu platumu panaudos savo pogrindiniame kūrinyje, milžiniškame 24 tomų roman-fleuve „Les Hommes de bonne volonté," kuris ir savo apimtim ir problemų platumu lygintinas su Roger Martin du Gard ir Romain Rolland panašios rūšies veikalais. Šitame milžiniškos apimties veikale Jules Romains norėjo pavaizduoti prancūzų visuomenės, painaus ir šakoto organizmo, gyvenimą maždaug nuo Didžiojo Karo pradžios ligi 1932 metų.

Problemų skaičius ir apskritai veikalo dydis, turint tiek maža vietos, neleidžia mums čia net trumpai jį charakterizuoti. Daug kam gali kilti klausimas, ar ir čia jis pasilieka ištikimas savo unanimistinėm teorijom. Atsakymas čia negalėtų būti kategoriškai teigiamas ar neigiamas. Daugeliu klausimų jo pažiūros pasikeitė ar bent rodosi pasikeitę, nes pirmajame kūrybos laikotarpyje jos buvo perdaug bendros. Čia gi, susidūrus su daugybe gyvenime pasitaikančių klausimų, jos savotiškai transformavosi.

Kaip ten betūtų bet „Geros valios žmonės" yra vienas iš kertinių prancūzų naujosios literatūros veikalų.

Jules Romains yra François Mauriac ir André Maurois amžininkas, gimęs 1885m. Nedaug kas tikėjo, kad jis pateks į Akademiją, nes visi atsiminė, kad jis savo laiku pajuokė ją pačią vieno žmogaus išrinkimo proga. Ir čia Akademija pasirodė labai objektyvi ir liberališka. Kadaise juk tas pats Anatole France ją skaudžiai išjuokė, tik ne prieš jo išrinkimą, bet po . . .

Kai kurie Romains politiniai ir asmeniniai priešai stengėsi pakišti jam koją, išgalvodami būtus ir nebūtus dalykus, vadindami jį net kolaborantu, bet, kaip matome, tai jam nepakenkė.

Jules Romains draugai ir Akademijos priešai, kaip ir kadais naujai išrinktasis, abejoja, ar akademiko titulas ir žalias rūbas su kardu išeis jam į gera. „Tikrų ir gyvų kūrėjų vieta ne Akademijose," sako jie. O gal jų ir teisybė?

Marcel Pagnol. Visų pirma tenka pažymėti, kad mes čia turime garbės pristatyti skaitytojams pati jauniausį šios garbngos Akademijos narį, kurį priimdama į savo eiles Akademija padarė iki šiol negirdėtai modernų mostą. Tuoj išrinkus, laikraščiai paskelbė lyg kokią sensaciją: Marcel Pagnol, le cinéaste, a l'Académie Française! Tai buvo tikrai didelė sensacija. Šio fakto vertintojai Prancūzijoje tvirtina, kad su juo kinas, šis „žemesnysis menas" (l'art mineur), įžengęs į Prancūzų Akademiją Iki šiol žodis cinéma nebuvo įrašytas garsiajam Prancūzų Akademijos žodyne, vadinasi, dar nebuvo rimtai įsipilietinęs. Dabar, reikia manyti, viskas kitaip persivers.

Savo įžanginėje kalboje Marcel Pagnol irgi nemažai kalbėjo apie kiną, nes ir jo pirmatakas Maurice Donnay, kurio vietą Pagnol užėmė Akademijoj, laimingu būdu buvo turėjęs reikalų su kinu. Būtų tačiau per drąsu tvirtinti, kad vien už nuopelnus kinui Pagnol pateko Prancūzų Akademijon. Visų pirma jis yra žinomas kaip teatrinių pjesių rašytojas, turėjęs milžiniško pasisekimo viso pasaulio teatruose. „Marius", „Fanny", „César", kurio neužmirštamas interpretatorius buvo didysis Raimu, mūsų teatrų scenose matytas „Topaze" — štai pačios garsiausios jo pjesės. Jos pasižymi nepaprastu sceniškumu ir įdomia intryga. Jo idėjos ir žmonės yra dažniausiai gyvi tik tam tikrais paradoksais, ciniška ironija bei sofizmais, kritikuojančiais visuomenės gyvenimą. Kartais jo personažai yra panašūs į tragi-ciniškus žodžius kalbančias lėles arba į žmones, žaidžiančius savo vidujine tuštybe. Jo žodis yra reklamiškai paveikus, be galo tinka plokščiai didmiesčio publikai. Pagnol yra tipingas po pirmo karo atsiradusios moralinės nuotaikos kūdikis. Jis išaugo tame pačiame suirime, kuriame susiformavo Tristano Tzara dadaizmas ir kitos ultramoderninės srovės. Nuo visų sąjūdžių Pagnol laikėsi gan atokiai, bet jaunųjų sluogsniuose tuomet populiarios idėjos veikė ir jį. O tos idėjos buvo kova su logika, absoliuti revoliucija ir kova su visu kultūriniu bei moraliniu palikimu.

Kaip matome, ir savo idėjomis, ir savo nuotaika Pagnol sunkiai derinasi su konservatyvia Akademija, pelyjančia savo tradicijose ir dulkėse slepiančia neįkainojamus civilizacijos perlus.

Mūsų nuomone, ar tik neturėjo racijos vienas literatūros kritikas, kuris, vertindamas Pagnol kūrybą, sako, kad jo kūryba esanti praeinančio populiarumo reiškinys. Nepraeisią kelios dešimtys metų, ir jis būsiąs užmirštas. Todėl ir kiekvienu atveju Marcel Pagnol išrinkimo faktas aiškintinas dvejopai. Tikriausia čia Akademija norėjo pabrėžti savo liberalizmą, siekdama sustiprinti pašlijusį prestižą. Ir tam ji pasirinko kinų teatro lankytojų ir šiaip didmiesčio minios dievuką Marcel Pagnol.

N.

Literatūros premijos Jungtinėse Amerikos Valstybėse

Daug kas galvoja, kad V. Europoje vyrauja šūkis menas menui, o Amerikoje menas yra pajungtas bizniui. Tačiau, kaip daugelis akylesnių stebėtojų yra konstatavę, yra ne visai taip. Amerikoj tikrajam menui atmosfera darosi vis palankesnė, nors ten jis gal daugiau nei kur kitur stengiamasi susieti su praktiniais gyvenimo reikalavimais. Tatai iš dalies parodo ir literatūros premijų skyrimas.

Amerikoje literatūros premijas galima suskirstyti į 2 rūšis: į tokias, kurių vertė ar parama išimtinai moralinė ir kur tenkinamasi tiktai už geriausius literatūros veikalus vienų medalių įteikimu, pvz., kaip kad Goethės medalio Vokietijoje, ir 2) kur už geriausius veikalus, atitinkančius nustatytas davėjų, daugiausia įvairių leidyklų, sąlygas, skiriamos taip pat stambios pinigų sumos, įgalinančios premijas gavusius rašytojus tvarkytis savarankiškai ir ateityje atsidėti vienam tik literatūros darbui. Reikia pažymėti jog JAV kandidatų premijoms gauti yra, palyginti, daugiau negu Europoje ir ten jų paskyrimu daugiau domimasi, nors, iš kitos pusės, amerikiečiai daugiau taip pat domisi standartinėmis premijuotomis knygomis ir savo skonį daugiau rikiuoja pagal premijomis apdovanotų autorių kūrybą, neatsižvelgdami į tai, kad

kartais meniniu atžvilgiu vertingesni veikalai gali dėl vienos ar kitos priežasties premijos ir negauti.

Populiariausia Amerikoje premija yra (kaip kad Nobelio premijos Europoje, Prancūzų Akademijos, Goncourt'ų, Feminos ir kt. Prancūzijoje ir t. t.) vad. Pulitzerio premija, sudaranti 1.000 dolerių sumą. Ją 1917 m. įsteigė pasižymėjęs žurnalistas Pulitzeris, „New Jork Warld" laikraščio leidėjas. Premija kasmet skiriama gegužės mėnesį, ją gali gauti tiktai amerikiečiai autoriai. Jury komisija posėdžiauja Kolumbijos un-to žurnalistikos akademijoje. Kandidatus skiria universitetas, juos parenka ir siūlo tam tikras specialistų komitetas. Tačiau un-tas jau ne kartą pasirinko savo kandidatus. Premija skiriama už geriausią kiekvienais metais Amerikoje parašytą amerikiečio rašytojo romaną, scenos veikalą, biografiją ir poezijos rinkinį. 1926 m. didelę sensaciją sukėlė amerikiečių rašytojas Sinclair Lewis, atsisakydamas priimti jam paskirtą premiją. Tą savo atsisakymą Lewis grindė tuo, kad, jo įsitikinimu, tokių premijų skyrimas vykdomas ne pagal absoliutinę kūrinio vertę, kaip kad iš tikro turėtų būti, bet pagal to meto madingų gerų papročių kodeksą. O taip iš tikro neturį būti. Ginčo rezultatas buvo tas, kad Lewis nugalėjo: rašytojui sąlygos buvo suredukuotos ligi šitokio minimumo: „premija turi būti skiriama už geriausį to meto romaną, vaizduojantį Amerikos gyvenimą". Tačiau ir toks taisyklių pakeitimas nepriverté 1940 m. Williamo Saroyano priimti jam paskirtos premijos už jo pjesę „Jūsų gyvenimo laikas". „Aš netikiu jokiomis premijomis ir atlyginimais meno srity. Tai yra nesąmonė", atrėžė jis jury komisijai. Tačiau tokių yra, palyginti, labai maža, nes ne visi drįsta tuo būdu savo veikalus dar labiau išreklamuoti. Kiti kukliai dovanas priima, nuoširdžiai už jas padėkoja ir džiaugiasi tuo būdu galį atsidėti tiktai kūrybiniam darbui.

Kitos literatūrinės premijos nustato visą eilę religinių, regioninių, dalykinių ar kitų tos rūšies klauzulių. Pavyzdžiu gali eiti kad ir vad. „Dodd Mead Intercollegiate Fellow Price" 1.200 dol. sumos premija. Ji skiriama talentingiems studentams, norintiems ir galintiems būti rašytojais. Kandidatams, norintiems ją gauti, visai nėra reikalo įteikti jau parašytą knygą. Kitą kartą užtenka tiktai gero knygos projekto.

Originaliu motyvavimu pasižymi ir visos 4 premijos, skiriamos didžiausios pasaulyje knygų mėgėjų draugijos „Brook-of-the-Month-Club". Jos duodamos tiems rašytojams, kurių veikalai pasižymi išsiskiriančiu individualumu, bet kurių skaitytojų masė nesugeba kaip reikiant suprasti ir įvertinti. Kitos rūšies premijos stengiasi paskatinti pageidaujamos rūšies ar skonio literatūrai rastis, pvz., „Dial Press Price" 1.000 dolerių premija skiriama tiems nežinomiems autoriams, kurių knygos geriausiai pavaizduoja, kaip šių dienų vyras ir moteris sugeba geriausiai prisiderinti prie dabartinio meto gyvenimo sąlygų. „Teod. Roosevelt Memoral Award" skiriama už geriausią rankraštį, vaizduojantį būdingiausius amerikiečių viešojo gyvenimo arba užsienio politikos ūkinius ar politinius aspektus. „Mark Twain Association" skiria premiją už 10 geriausių citatų iš veikalų tų autorių, kuriuos įteikia publika.

Galiausiai tenka pažymėti dar ir leidėjų premijas. Jos yra pačios stambiosios. Taip, pavyzdžiui, Harper and Brothers leidykla skiria kas dveji metai už dvi geriausias noveles po 10.000 dolerių „Harper Price Novel Contest" ir kasmet po 2.500 dol. sumos „Saxton Memorial Grant" premiją tam rašytojui, kuriam finansiniai sunkumai neleidžia kaip reikiant baigti pradėto darbo. Knopf leidykla kas dveji metai skiria po premiją už istorijos veikalą ir biografiją. Norton leidykla kasmet skiria 3.500 dol. dydžio „Norton Medical Award" premiją, duodamą medicinos mokslams tarp pasaulininkų skatinti.

Panašios rūšies premijų yra ir daugiau.

Paskirtos jau ir šiemetinės Pulitzerio premijos Amerikoje. Laikraščių pranešimu premijos paskirtos tokios: Assoc. Press biuro Maskvoje vedėjui E. Gilmoni už jo nuostabų sugebėjimą perduoti žinias telegrafu apie tarptautinę situaciją ir Maskvos konferenciją, laikraščiui „Baltimore Sun" už „nesavanaudišką viešąją tarnybą, kurią pastaraisiais metais geriausiai atliko iš visų amerikietiškų laikraščių", „Washington Post" bendradarbiui E. Faliardui už geriausią reportažą iš Amerikos vidaus gyvenimo; „Wall-street Journal" bendradarbiui W. Grimesui už jo vedamuosius straipsnius, „New Jork Times" buv. atstovui Maskvoje Brooksui Atkinsonui už geriausią reportažą apie Sov. Sąjungą 1946 m. Romano premija paskirta Robertui Penn Warenui už jo veikalą, „All the King's Men", poezijos — Robertui Lowelliui už jo rinkinį „Lord Waery's Castle", muzikos — Charlin Ves už jo Simfoniją 3. istorijos — J. Phinney Baxteriui už jo veikalą „Scientists Against Time", biografijos — Will. Allen Wite'ui už jo autobiografiją. Už geriausias spaudos nuotraukas premija paskirta A. Hardy, Georgijos Technolog. Instituto bendradarbiui, už jo piešinius — „Chicago Daily News" bendradardbiui Vandhamui Shoemakeriui, už scenos veikalą šiemet premija nepaskirta.

* Thomas Mannas, lydimas savo žmonos ir dukters Erikos, atvykęs į Londoną, skaitė paskaitą apie Nietschės filosofiją. Iš Anglijos jis išvyko į Šveicariją, kur dalyvaus birželio mėn. įvykstančiam Züricho mieste tarptautiniam rašytojų PEN klubo suvažiavime. Ten tą paskaitą jis pakartos.

* Reclamo tomeliai vėl pasirodė apyvartoje. Išsyk jų išleista 30. Reclamo leidiniuose spausdinami pasaulinės literatūros šedevrai. Dabar juose daugiausia atstovaujama rusų literatūra.

* Ložanos mieste, Šveicarijoj, mirė šveicarų pasakotojas Ferdinandas Ramuzas, žymiausias. Vak. Šveicarijos epikas. Su Stravinskiu jisai sukūrė „Istoriją apie kareivį".

MENAS

Charles Despiau

Aristide Maillol mirtis vokiečių okupacijos metais smarkiai sukrėtė plastinio meno rūmą. Buvo rimtai susirūpinta, nes nesimatė naujų jėgų, kurios galėtų užimti šio skulptūros milžino vietą. Neseniai miręs Charles Despiau šią tuštumą dar labiau padidino, nes jis buvo paskutinis mohikanas didžiųjų prancūzų skulptorių eilėje. Jis lyg ir užbaigia tą epochą, kurios pradininkas buvo Auguste Rodin, ir kurios fone stovi Bourdelle ir Aristide Maillol.

Despiau gyvenimo paskutiniai metai buvo sudrumsti (kaip ir daugelio kitų menininkų) karo pasekmėje atsiradusių prieštaravimų ir kolizijų. Dėl to jis ir buvo priverstas nuošaliai laikytis ir nedalyvavo prancūzų meno gyvenime. Tačiau jam mirus, mažai kas iš prancūzų prisimena jo nukrypimus ir tekalba apie jo meninius laimėjmus.

Jis su Maillol abiejų karų įrėmintame laikotarpy buvo tobuliausi prancūzų skulptūros reprezentantai.

Tuo tarpu kai Maillol norėjo vaizduoti žmogaus kūno fizinį grožį, ramų ir skaidrų, beveik nesirūpindamas veido išraiška, Despiau, atvirkščiai, esminis dalykas yra žmogaus veidas ir visa tai, kas jame yra mistiško, visa tai, ką jis išreiškia ir ko nenori išreikšti. Pilnutinai atsispindi jo kūrinių veiduose tragiška vidujinio žmogaus gyvenimo įtampa. Vieno tik žmogaus veido jam pakanka, kad būtų išreikšta subtiliausi žmogaus išgyvenimai bei jo vidinė konstrukcija. Siekdamas šia prasme didesnio raiškingumo Despiau nesinaudoja realistinėmis priemonėmis, vulgariu primityvizmu, kuris pabrėžtų charakterį, bet visur siekia išvidinio, dvasinio tikrumo ir gyvybės.

Jo medžiaga virpa ir pulsuoja, kaip pats gyvenimas, kiekviena detalė yra nepriklausoma ir ekspresyvi. Nieko pas Despiau nėra nereikalingo. Mažiausias veidas slepia savyje ištisą minčių ir idejų pasaulį, bet tuo pačiu metu nieko nėra mažiau intelektualistinio už jo meną.

Studijuodamas Meno Akademijoje jis neįsigijo kiekvienam menininkui pavojingos akademinės rutinos. Nors ir buvo vienas iš Auguste Rodin bendradarbių, Despiau sugebėjo išlikti originalus. Jo kuklumas slėpė savyje milžinišką ir pastovų tikrumą, kad jis gali kurti savo meną visiškai nematomas miniai. Ir reikėjo daugelio metų, kol jis iškilo meno arenoje visoje savo didybėj ir rimty.

Paskutiniu metu jis ilgokai dirbo prie Apolono, kuris šiandien gali būti lakomas baigtu. Čia jis įrodė, kad, jei tik būtų norėjęs, ir fizinio žmogaus kūno vaizdavime būtų galėjęs pasiekti tokios pat ekspresijos ir jėgos, kaip veido vaizdavime.

Despiau kūrinių visuma lieka mums liudininkas, patvirtinantis faktą, kad ir abstrakčiausių idėjų, išreikštų plačiai publikai sunkiai prieinamomis formomis, epochoje yra vietos menui, kuris neneigia žmogiškų vertybių, kuris nemato jose vien materijos reiškimosi momentų, bet pasilieka tuo, kuo jis turėtų būti, neatsižadėdamas žmogiškumo.

N.

Muzika ir filma

* Roberto Schumanno konservatorija Düsseldorfe įsivedė kat. bažnytinės muzikos skyrių, kuriam vadovauti pakviestas Dr. J. Neyses.

* Amsterdame su dideliu pasisekimu pastatyta Franko Martino kamerinė oratorija „Le vin herbe". Kelių vokiečių dirigentų iniciatyva šis žymaus šveicarų kompozitoriaus veikalas net ir nacių laikais buvo pastatytas Vokietijoje.

* H. Hangas Moliere'o komediją „Įsivaizduotas ligonis" perdirbo į operą, kuri buvo pastatyta Züricho miesto teatre.

* Londone steigiamas naujas vad. Karaliaus filharmonikų orkestras. Tačiau jo dirigentas, garsusis seras Thomas Beechamas, jokiu būdu nesutinka į jį priimti moteris. Kodėl? O todėl, kad taip sunku moteris koriguoti. Jei dama nėra graži, tai šalia jos nenori griežti joks muzikas, o jei ji graži, tai tuo atveju jie negali šalia jos griežti. („Telegraf", Berlynas.)

* „Antigonos" autorius prancūzas Jean Anouilh rašo scenarijų filmai „Hoffmanno pasakojimai". Norima pastatyti tikrai vertingą tos rūšies filmą.

* Walto Disney muzikinė filma „Fantazija" sukėlė užsieny didelį susidomėjimą. Ji parodo, kas muzikinės filmos srity galima pasiekti ekrane, o ko ne.

* Katalikų filmų centrinė stato grandiozinę filmą, pavadintą „Karas karui", kurioje pačiame gale pasirodys ir pats popiežius, pasakydamas į pasaulį 5 kalbomis atsišaukimą (italų, anglų, prancūzų, ispanų ir portugalų), kuriuo kvies visus aktyviai remti taiką. Tai bus pirmoji filma, kurioj popiežius iš viso pasirodys, kaip jos aktyvus dalyvis.

* Austrai stato filmą iš tapytojo Anselmo Feuerbacho gyvenimo, pavadintą „Amžinas veidas". Tapytoją vaidins Fischeris, jo motiną — Helene Thimig.

* Chaplinas, apkaltintas rašytojo Konrado Berovitico plagiatu už filmą „Diktatorius", su juo teisme susitaikė, sumokėdamas jam 75.000 dol. „moralinių nuostolių".

* Išradingasis amerikietis Laube New Jorko išrado aparatą, kuris įgalins kinų teatrų lankytojus, be optinės ir akustinės iliuzijos, kad malonumas būtų tobulas, pasinaudoti ir uostymo iliuzija, taip, pavyzdžiui, žiūrovai, matydami ekrane žydinčias rožes, specialaus aparato padedami, galės jas ir užuosti, išvydę mėsinę, galės justi šinkų kvapą, grožėdamiesi virtuvės vaizdais, uostyti tikrąją pupelių kavą. Keičiantis vaizdui, kinta ir kvapas. Aparate yra penki šimtai įvairių rūšių kvapų ir jis pats atseina labai pigiai. Kasmet tiktai tereikės pakeisti vieną kartą galvaninius stulpus, o ta operacija kaštuoja tik penkis dolerius. („Der Kurier", Berlynas.)

MOKSLAS

Elektronų mikroskopas — naujausias išradimas

New Jorke leidžiamas amerikiečių žurnalas „The American Mercury" išsamiai aprašo apie paskutinį mokslo technikos žodį, vad. elektronų mikroskopą, kuris, palyginti su įprastuoju kasdieninėj praktikoj vartojamu mikroskopu, yra padaręs tokią pat pažangą, kaip tas palygintas su normalia akimi. Kai paprastai mikroskopai padidina objektą iki 1.000 kartų, o su ultravioletinių spindulių pagalba iki 2.000, tai elektronų mikroskopas net ligi 200.000, tuo būdu įgalindamas paprastą bacilą, matomą pro mikroskopą kaip segtuko galvutę, įžiūrėti su visais sudedamaisiais elementais, būtent — kad ji turi tam tikrą išorinę dangą ir labai komplikuotą vidaus struktūrą. Dabar stengiamasi jį tiek patobulinti, kad jis leistų įžvelgti ir gilyn, tam tikslui panaudojant galvanizacijos būdu kai kurių metalų (pvz., gryno aukso arba chromos) garus.

Pirmoj eilėj šį naujausią išradimą stengiamasi pritaikyti žmonių sveikatos reikalams. Ligi šiol vieną iš didžiausių paslapčių sudarė ligos sukėlėjas vad. virus, ypač dramatišką sceną mėgstąs sukelti sergant poliomyeličiu. Nepaisant visų paskutinių laimėjimų, mokslui vis dėlto dar nėra pavykę negincijamai aiškiai konstatuoti, kaip poliomyeličio virus perduodamas, kaip jis įsiskverbia į žmogaus kūną ir kokių konkrečiai reikia imtis žygių jo plitimui sulaikyti ir imunitetui sukelti. Tokias ligas, kaip gripas, vėjaraupiai geltonasis drugys, gydytojai jau yra pažaboję.

Elektronų mikroskopas daug naujos šviesos įneša ir šioj srity, nutraukdamas klastingą kaukę ir nuo viraus veido. Pirmąjį virų po šios rūšies mikroskopu pakišo amerikietis Rockefelerio Instituto mokslininkas (Princetone, N. J.) Dr. Windellis M. Stanley. Tai buvo vad. tabako — mozaikos virus. Elektromikroskopinėmis fotografijomis vad. elektrografais, jam pavyko konstatuoti, kad virai yra panašūs į lazdeles ir yra linkę sudaryti kristalus. Vėliau Yalos Scool of Medicin tyrinėtojas Dr. J. L. Melnickas virą visai izoliavo, paleisdamas gautąją iš pacientų, sirgusiųjų, minimąja liga, medžiagą per 39.000 rotacijų per valandą į supercentrifūgą. Pro mikroskopą buvo konstatuota, kad esama dviejų rūšių molekulių: sferinių kūnų ir lyg

lazdelės dalelyčių, panašių į siūlukus. Panašių rezultatų gavo ir švedų šios rūšies mokslininkai.

Dabar mokslininkai tikisi, kad kovoj su ligomis bus galima pasiekt džiugių rezultatų — manoma, kad pavyks susekti, kokiu būdu organizmas prieš virus imasi reikalingų apsaugos priemonių, į pirmąsias gynybos linijas pasiųsdamas atitinkamus antikūnius, kad bus galima elektronų mikroskopą pritaikyti virus susirgimų ir kai kurių piktybinių absecsų diagnozei. Virologai toliau tikisi, kad jiems pavyks taip pat įsibrauti į procesą, kaip virus sukelia ligas, ir išaiškinti jo paslaptis.

Antroj eilėj elektronų mikroskopas norima panaudoti chemijos srityje. Juo atlikti tyrinėjimai parodė, kaip, pavyzdžiui, dažai „prikimba" prie šilko, vilnos ir medvilnės ir jas nudažo. Tuo būdu pavyko sudaryti naują metodą, kaip dažus, kuriais dažomi žmonių drabužiai, padaryti dar patvaresnius. Toliau pavyko gauti apsčiai naudingų žinių, kiek ir ypač kurie yra nuodingi žmogaus sveikatai garai ir kaip gaminti geriausius chemikalus kovai su vabzdžiais, kad ji būtų kiek galint sėkmingesnė.

Metalų pakišimas po šio rūšies mikroskopu nebuvo toks sėkmingas, nes dar visa eilė metalų, dėl savo ypatingo paviršiaus, net ir šios rūšies patobulintam mikroskopui yra „neįkandami". Vis dėlto tikimasi ir čia atskleisti mineralų ir metalų molekulių molekulinę ir atominę struktūrą, įsibraunant į pačias esmingąsias materijos paslaptis.

Įsteigtas išradėjams remti bankas

Jūs nustebsite išgirdę, kad apie 90 % visų naudingųjų išradimų autorių, kurių išradimais pasinaudodami biznieriai susikrovė milijonus, savo medžiaginį gyvenimą maža ką tėra pagerinę. Pasirodo, kad išradimams vieno edisoniško proto ir talento neužtenka: reikia taip pat lėšų, kapitalo. Jo stoka yra suėdusi visą eilę nepasirodžiusių geriausių išradimų.

Išradėjams paremti, kaip praneša šveicarų leidžiama Ciuriche „Die Weltwoche", kad jų nenupirktų biznieriai ir, už juos sumokėję stambius pinigus, neįkištų į savo stalčius pelėti, kadangi jie, paleisti į apyvartą, galėtų sužlugdyti jų įmones, įsteigta Čikagoje naudingiems išradimams remti draugija su trim milijonais dolerių kapitalo. Su savo filialėmis jos kapitalas siekia daugiau kaip 24.000.000 dolerių.

Institutas sudarė sutartis su visa eile geriausių įvairių technikos sričių specialistų, kurie prieš leisdami į viešąją apyvartą patikrins visus jam atsiųstus pasiūlymus ir patentų projektus. Jei jie pasirodys turį bent kiek techninės reikšmės, tai institutas: 1) skirs reikalingą lėšų sumą išradėjui, kad jis savo aksperimentus tęstų toliau, 2) atpirks patį užpatentuotą išradimą ir paves jį specialistams patobulinti, 3) jį paleis į apyvartą, pasiimdamas sau nepasisekimo riziką, 4) pasisekimo atveju ekvivalentiškai teisingą sumą išmokės išradėjui.

Tokių „užmarinuotų" išradimų apsčiai rasta Vokietijoj, Italijoj ir Japonijoj. Dabar pasiųstos į minimuosius kraštus specialios komisijos jų ištraukti iš archyvų ir paleisti į žmones.

---

* Prancūzai neteko pasižymėjusio mokslo vyro, jų Mokslų Akademijos nario P. Lengevino. Jis buvo Paryžiaus darbininko sūnus, ir išgarsėjo savo fizikos ir matematikos darbais, ypač reliatyvizmo ir kvantų teorijoje ir elektromagnetizmo srityje. Taip pat prisidėjo prie Curie mokslinių tyrinėjimų. Ypač daug padėjo bėgliams nuo nacių režimo ir politiškai persekiojamiems. Jis ir pats buvo 1940 m. suimtas ir įkištas į kalėjimą, iš kurio galiausiai buvo Geštapo paleistas tik savo garsiojo mokinio Joliot-Curie energingų protestų dėka. Jo giminaitį, žymų fiziką Solomoną Gestapo sušaudė, o dukterį naciai įkišo į konc. stovyklą.

* Paryžiuje posėdžiavęs tarptautinis juristų kongresas, kuriame dalyvavo 120 atstovų 24 tautų, nusprendė įsteigti tarptautinę juristų demokratų sąjungą. Ji veiks drauge su UNESCO. Centras bus Paryžiuj.

* Šiemet išleidžiamas rankraščiuose likęs Wölflino susirašinėjimas su įžymiuoju literatūros ir meno istoriku Burckhardtu. Pereitais metais Šveicarijoj buvo išleistas jo smulkesnių raštų rinkinys, sudarytas iš jo 32 kalbų ir straipsnių įskaitant ir jo dizertaciją „Prolagomena zu einer Psychologie der Architektur". Jo paskutinė knyga pavadinta „Mintys apie meno istoriją". Ji yra išversta į anglų, ispanų ir japonų kalbas ir baigiama versti į prancūzų, olandų ir švedų.

* Tautinė JAV mokslų akademija paskelbė konkursą parašyti geriausiam moksliniui veikalui apie cukrų kaip apie maisto šaltinį. Trejus metus iš eilės bus skiriama premija po 5.000 dolerių. 1950 m. už geriausią veikalą apie mokslinius tyrimus cukraus srityje per pastarųjų 50 metų bus paskirta 25.000 dolerių premija.

* Australija pareiškė pretenzijų gauti tam tikrą reikalingų vokiečių mokslininkų skaičių reparacijų sąskaita. Ten jie turės dirbti valstybinėse įstaigose arba privačiai firmose pasiduoti bendrajai saugumo kontrolei. Australams ypač rūpi gauti ko daugiausia specialistų būsimojo karo reikalams: per radiją koriguoti raketiniams sviediniams, gaminti naujausios rūšies raketoms ir gauti sintetiniam benzinui iš akmens anglių.

* Iš britų socialinių reikalų ministerio Strachey pareiškimo spaudai paaiškėjo, kad 420 vokiečių mokslininkų dirba D. Britanijoje — daugiausia raketų tyrinėjimo srity. Jie yra sudarę sutartis 6 mėnesiams ir turi ten labai geras darbo ir gyvenimo sąlygas. Tam tikras vokiečių mokslininkų skaičius turės atlikti Kanadoje svarbių techninių ir gamtos mokslų srities darbų.

* Amerikiečių Smithsonian institutas Vašingtone surinko 500.000 tonų mokslinės literatūros, kurią paskirstys (per Belyną) įvairiems vokiečių universitetams ir mokslininkams.

* Paryžiuje, Sorbonos universitete, su didelėmis iškilmėmis buvo surengtas žymiojo prancūzų filosofo Bergsono 6 metų mirties sukakties minėjimas. Jis mirė vokiečių okupacijos metu. Iškilmėse dalyvavo resp. prezidentas, vyriausybės nariai, žymiausi prancūzų mokslininkai ir daug svečių iš užsienio. Apie jį išsamius pranešimus padarė Sorbonos rektorius Roussy, Prancūzų Mokslų Akademijos vardu Ed. Le Roy ir Oksforto un-to vardu D. Rossas.

*

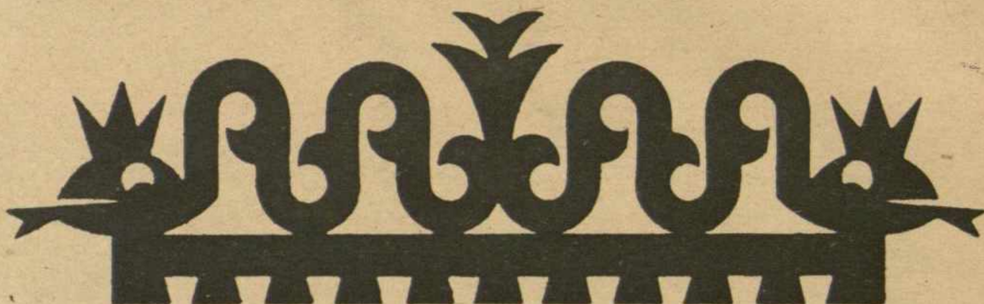
RAŠYTOJŲ SUVAŽIAVIMAS ĮVYKSTA

Lietuvių Rašytojų Tremtinių suvažiavimas įvyksta š. m. liepos 11 ir 12 d. Augsburge. Smulkesnė informacija apie suvažiavimą siunčiama kiekvienam rašytojui asmeniškai. Suvažiavime bus aptariami visi opieji ir aktualieji mūsų literatūrinio gyvenimo reikalai. Ir kada vėl galėsim susirinkti — šiom aplinkybėm sunku pasakyti. Todėl visi kolegos rašytojai tremtiniai kviečiami nugalėti kelionės sunkumus ir suvažiavime gausiai dalyvauti.

Lietuvių Rašytojų Tremtinių D-jos Valdyba.

Korektūros klaida

„Aidų" 2-ame numeryje, 62-ame puslapyje, antroje skiltyje, 10-toje eilutėje nuo apačios vietoj 200 m turėtų būti 2000 m.

AIDAI—Lithuanian Cultural Magazine — ECHOES
Published under DP — Publications Authorization
US —E—7, OMGB, ICD
No. 3. — June, 1947
Editor and publisher — Jonas Sakevičius
Printed by Haas & Cie., Augsburg

Red. leidėjas — Jonas Sakevičius. Redaktorius — Kazys Bradūnas. Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21, administracijos — Augsburg, Hochfeld, D.P. Baltic Camp. Numerio kaina 6 RM.

